

**SZAKMAI
FOLYOIRAT**

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

1992. 1. SZÁM
MÁRCIUS

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Az Igazságügyi Minisztérium
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság
Sajtóirodájának szakmai folyóirata

Megjelenik negyedévenként * Tizenegyedik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Elnök:

DR. TARI FERENC

Tagjai:

DR. ESTÖK JÓZSEF,
DR. FEKETE MIHÁLY,
GARAMI LAJOS,
MEZŐ LÁSZLÓ,
DR. NAGY FERENC,
PADOS JÓZSEF,
SCHNEIDER GYULA,
VESZELKA VENDEL,
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. FARKAS TIBOR

Szerkesztő:

TURBÓK ATTILA

Rovatvezetők:

Csere László, dr. Csordás Sándor, Fejes
Imre, dr. Lőrincz József, Németh Gyula,
Vincze Tamás, Turbók Attila

A szerkesztőség címe:

Bp. V.,

Nagysándor József u. 4. 1054.

Telefon és telefax: 112-0090

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Ács Jenő újságíró, a Heti Híradó szerkesztője, dr. Bárd Károly, az Igazságügyi Minisztérium helyettes államtitkára, dr. Boros János, az Országos Parancsnokság kutatásszervezési és nemzetközi kapcsolatok önálló osztályának munkatársa, Csapó József, a kecskeméti börtön parancsnoka, Fehér János újságíró, Kovács Zsolt, a Szegedi Fegyház és Börtön pszichológusa, dr. Mezey Barna, egyetemi docens, ELTE Állam- és Jogtudományi kar, magyar állam- és jogtörténeti tanszék, dr. Mészáros József nyugalmazott bv-czredes, dr. Nagy Ferenc, egyetemi docens, JATE Állam- és Jogtudományi kar, büntető- és büntetőeljárásjogi tanszék, Pardi Anna újságíró, dr. Sárdi Miklós, az Országos Parancsnokság büntetés-végrehajtási főosztályának helyettes vezetője, dr. Serég Pál, az Országos Parancsnokság önálló jogi osztályának vezetője, Surányi Lajos, az Országos Parancsnokság biztonsági főosztályának főelőadója, dr. Tari Ferenc, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, Turbók Attila, a Börtönügyi Szemle szerkesztője, Viola Anna újságíró.

A fotókat készítette Csatorday Zoltán, a Heti Híradó fotóriportere.

A folyóirat előfizethető az MNB 235-90-164-5010 számú csekk számlán
vagy a szerkesztőségben.

Előfizetési díj egy évre 200 forint.
Készült az MH OKAK Nyomdájában

Felelős vezető:
MÉSZÁROS JÁNOS

Levél az igazságügy-miniszterhez

A Magyar Kriminológiai Társaság tagjai ezúton sürgetik a büntető jogpolitika átfogó és egységes szellemben megvalósítandó reformját és az ennek megfelelő büntető igazságszolgáltatási rendszer kialakítását, a Büntető Törvénykönyv, a büntető eljárásról szóló törvény és a büntetés-végrehajtásra vonatkozó hatályos jogszabályok felülvizsgálatának megkezdését. Az átfogó büntetőpolitikai reform szükségességét a megváltozott politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok, a demokratikus jogállamiságból és az emberi jogok elismeréséből adódó új alkotmányossági követelmények, egyidejűleg pedig a soha nem látott mértékben megnövekedett bűnözés társadalmi kezelésének gondjai indokolják.

A büntetőpolitikai reform keretében különösen fontosnak tartjuk a szankciórendszer felülvizsgálatát a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazási körének csökkentése, az alternatív büntetési formák szélesebb körű kifejlesztése érdekében. A munka jellegű büntetések végrehajtása során kialakult válságra tekintettel átértékelendő a felfüggesztett szabadságvesztés, a próbára bocsátás intézménye és az egyidejűleg elrendelhető pártfogó felügyelet.

A fejlett európai jogrendszerekhez való felzárkózás érdekében és a korszerű tudományos eredmények ismeretében elkerülhetetlennek tartjuk a kényszergyógyítás és a kényszergyógykezelés hatályos rendjének felülvizsgálatát.

A megváltozott társadalmi és gazdasági körülmények miatt, valamint a legkorszerűbb büntető felelősségi koncepciók érvényesítése érdekében reformra kell sort keríteni a fiatalokira vonatkozó büntető felelősségi és végrehajtási rendszerben.

A büntetés-végrehajtásra vonatkozó hatályos jogszabályokat — a végrehajthatóság reális esélyeire figyelemmel — közelíteni kell az európai jogrendszerekben uralkodó normákhoz. A büntetés-végrehajtási intézetekben továbbra is biztosítani kell a munkáltatást, a képzést, az általános

iskolai oktatást, a megfelelő szintű egészségügyi ellátást, a közművelődési tevékenységet és a sportolási lehetőségeket. Újra kell szabályozni az elítéltek jogait és kötelességeit. Lehetővé kell például tenni a fegyelmi döntések bírói felülvizsgálatát. El kell érni, hogy a börtönben végzett munka társadalombiztosítási szempontból szolgálati időnek számítsa. A társadalmi integráció egyre nehezebb objektív feltételeire tekintettel szakképzett szociális munkások segítségével kell biztosítani az utógondozás előkészítését.

A büntető felelősségi rendszer átfogó reformja során felülvizsgálandó a büntetés-végrehajtási bíró hatásköre, illetékessége, bővítendő a hivatásos pártfogók jogköre, átértékelendő helyzetük a büntető-eljárásban és büntetés-végrehajtásban, valamint szervezeti hovatartozásuk az igazságügyi kormányzaton belül. A különállás hangsúlyozása mellett sürgősen integrálni kell például a fiatal és felnőttkorú elítéltek ügyeivel foglalkozó hivatásos pártfogói rendszert.

A büntetőpolitika átfogó reformjával egy időben minden érintett állami, egyházi, önszervező, társadalmi intézménnyel együttműködve törekedni kell annak a szociális, képzési, gyógyító infrastruktúrának a bővítésére, amely a volt elítéltek társadalmi integrációját szolgálja, számukra a legalapvetőbb életfeltételeket biztosítja.

Reformtörekvéseink közel sem teljes körű ismertetésével csak érzékeltetni akarjuk, hogy olyan feladatok megoldását látjuk időszerűnek, amelyek hosszabb időt igényelnek, de megoldásuk megkezdése halaszthatatlan.

A megvalósítás során a Magyar Kriminológiai Társaság tagjai szakmai tapasztalataik, szaktudásuk rendelkezésre bocsátásával készek az együttműködésre.

A Magyar Kriminológiai Társaság
1991. december 5-én megtartott
tudományos ülésének résztvevői

Az Igazságügyi Minisztérium válasza

Folytatódnak a kodifikációs munkák

Az Igazságügyi Minisztérium örömmel vette a Magyar Kriminológiai Társaságnak a miniszter úrhoz intézett levelét, amelyben a büntető igazságszolgáltatási rendszer felülvizsgálatának gyorsítását sürgette. A plurális demokrácia viszonyai között kiemelt jelentőséghez jutnak a szigorúan szakmai szempontokat közvetítő tudományos szervezetek, társaságok, amelyek ily módon hozzájárulnak a törvényhozás színvonalának emeléséhez.

A Kriminológiai Társaság által megfogalmazottakat az Igazságügyi Minisztérium annál is inkább üdvözli, mert azok többségükben egybevágnak a tárcának a büntető igazságszolgáltatási rendszer átalakítására vonatkozó elképzeléseivel. Ezeknek egy része szerepel a kormány által az Országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslatokban, más részük pedig megfogalmazódott a minisztérium által már elkészített és a kormánynak hamarosan benyújtandó előterjesztésekben.

Így például a kormány által 1991 októberében elfogadott Btk-novella tervezet a szankciórendszer jelentős átalakítását helyezi kilátásba. A létalapjukat vesztett büntetési formákat, mint amilyen a kijelölt munkahelyen végrehajtandó és a szigorított javító-nevelő munka, kiiktatja a szankciórendszerből, egyúttal szélesíti a szabadságvesztést helyettesíteni képes jogkövetkezmények alkalmazásának körét. Növeli a kiszabható pénzbüntetés mértékét, az önálló mellékbüntetések kiszabásának lehetőségét, és rugalmasabb szabályokat helyez kilátásba a közérdekű munka alkalmazására. Megszünteti az enyhítő szakasz kivételes jellegét, mellőzi azt a rendelkezést, amely a többszörös és a különös visszaesőkkel szemben kötelezően írja elő a szabadságelvonást, ha a bűncselekményt vagylagos büntetésként fenyegetik szabadságvesztéssel, bővíti a szabadságvesztés végrehajtásának lehetőségét.

A szabadságvesztések mértékének csökkentését célozza a tervezet, amikor tágítja a büntetési tételhatárokat és leszállítja a szabadságvesztés generális minimumát.

A büntetés-végrehajtási tvr-hez készítendő novella tervezetének elveit a kormány 1991 nyarán tárgyalta meg. Az elfogadott előterjesztés — egyezően a Kriminológiai Társaság levelében megfogalmazottakkal — kilátásba helyezi az elítélti jogok újraszabályozását, a fegyelmi döntések bírói felülvizsgálatát és általánossá teszi a jogorvoslati jogot a büntetés-végrehajtási bíró határozatai ellen.

Az Igazságügyi Minisztérium folytatja a büntető igazságszolgáltatási rendszer korszerűsítését célzó kodifikációs munkát, és számít a Kriminológiai Társaság tagjainak szakmai támogatására.

Dr. Bárd Károly
helyettes államtitkár

Gondolatok a büntetés-végrehajtás reformjáról

Patthelyzet • Nyitott rezsim

1. *Ma már tudjuk:* a büntető igazságszolgáltatás teljes átalakítását rész-reformok sorozata fogja megelőzni. Illúzióknak bizonyult az az elképzelés, hogy a politikai rendszer változásával egy csapásra új igazságszolgáltatási rend születik. Még az a választásokat megelőző törvényhozási dömping keltette várakozás sem vált valóra, hogy a parlament folytatja a büntetőjog és a büntetés-végrehajtás egyes területeinek átalakítását. Az új kormány által készített novellák immáron másfél éve várnak parlamenti megvitatásukra.

Az Országgyűlés nyilván nem hibáztatható azért, mert a gazdaság átalakítását célzó törvényeknek adott elsőbbséget. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a hatalomváltást megelőzően szükségképpen rendkívül intenzív volt a büntetőjogi tárgyú jogalkotás. A szabadságjogok, az emberi jogok tiszteletének kikényszerítésére indított mozgalom a figyelem középpontjába helyezte az állami kényszer legdurvább eszközét, a büntető igazságszolgáltatást és annak érintettjeit, a kodifikáció pedig tartalmát tekintve inkább megszüntetésből, felszámolásból állt. Mire az új parlament megkezdte működését, addigra már kialakult a jogállami kívánalmaknak többé-kevésbé megfelelő, az állami kényszert elviselhető keretek közé szorító büntető rendszer. A rombolásnál pedig keservesebb az építkezés.

2. *Nem valósult meg egyelőre az,* amit pedig a nyugat kriminalistái is reméltek, hogy a politikai újjászületés mámorában a törvényhozás rövid időn belül újszerű, akár vakmerő megoldásoknak is zöld utat ad, felrázva ezzel a nyugat-európai honatyákat is. A plurális demokrácia intézményrendszerének kialakulása a nyugat-európaihoz hasonló gyötrődő törvényhozási mechanizmust eredményezett nálunk is, a „felvilágosult kodifikátor” és a mindent kritika nélkül jóváhagyó parlament képlete csak egy sajátos átmeneti történelmi szituációra igaz.

Míg nyugaton éppen a közép-kelet-európai reformoktól várják a büntető igazságszolgáltatási rendszer radikális megújulását, addig a volt szocialista országokban a törvényelőkészítés ma inkább a különböző nyugati megoldások közti válogatásban merül ki: a régió kodifikátorai (a jogszabályok címzettjeivel együtt) fáradtak a kísérletezéshez. (Megjegyzem: a válogatás sem könnyű.) A büntetőjog számos területén Nyugat-Európában is patthelyzet alakult ki, ezért nehéz olyan megoldást találni, amelyet a hazai jogba egyszerűen át lehetne ültetni. Elég, ha a büntetés-végrehajtás céljával-funkciójával kapcsolatos dilemmákra utalunk: divatos manapság az a nézet, hogy a büntetés-végrehajtás célja nem más, minthogy csökkentse az elszigeteléssel együtt járó ártalmakat és készítsen fel a szabadulás utáni életre. Nyilvánvaló azonban, hogy ha egy intézmény alapvető funkciója önnön ártalmainak csökkentése, úgy ezt legjobban akkor teljesíti, ha felszámolja önmagát. Ha viszont a manapság gyakorta hangoztatott egyéb funkciókat (megtorlás,

általános elrettentés, ártalmatlanná tétel) vizsgáljuk, úgy azt látjuk: a büntetés-végrehajtás elismert és feltehetően időtálló elvei, mint amilyen a differenciálás, a rezsimek fokozatossága, ezekkel aligha egyeztethető össze.

3. *A büntetés-végrehajtási jog* a kriminális cselekmények elkövetőivel foglalkozó jogágak közül a legkiszolgáltatottabb: a büntetés céljára vonatkozó állásfoglalás, a szankciórendszer minősége, a börtön helye és súlya a büntetések rendszerén belül, a konfliktusfeloldó módok fajtái, az eljárási formák differenciáltsága jelöli ki működésének kereteit. A büntetés-végrehajtás átfogó reformja tehát függvénye az alaki és anyagi büntetőjog teljes körű átalakításának. Márpedig hosszú időnek kell még eltelnie, míg az új Btk. és az eljárásjogi kódex megszületik.

Ilyen körülmények között marad tehát a büntetés-végrehajtási jog részterületeinek átalakítása, miközben ezzel egyidejűleg folyik a hosszabb távú, a rendszer egészét újraformáló kodifikációs munka. Az ilyen párhuzamos jogszabály-előkészítés csak akkor gazdaságos, ha a rövid távú rész módosítások igazodnak azokhoz az elvekhez, amelyek az átfogó reform alapjául szolgálnak.

A reform elvei

1. *A büntetés-végrehajtás színvonalának megítéléséhez* rendszerint a nemzetközi követelményeknek — kivált az ENSZ és az Európa Tanács minimál szabályainak, illetve ajánlásainak, valamint az emberi jogi egyezményeknek — való megfelelést szokás segítségül hívni. Az ezekben foglalt elvárások alapján az egyes rendszereket három kritérium szerint szokás „rangsorolni”: az *adott igazságszolgáltatási rendszer punitivitásának mértéke*, amit a szabadságvesztés-büntetést töltők száma jelez, a *jogállamiság és az elítéltek jogvédelmének szintje*, valamint a *reszocializáció és a humanizmus foka*. Az egyes kritériumok egymáshoz való viszonyát a kutatások még nem tisztázták, a nemzetközi összehasonlítás mindenesetre azt jelzi, hogy az egyes európai demokráciákban e három szempont eltérő hangsúlyt kap. A kérdés számunkra most már az: hol a legnagyobb a lemaradásunk, és a 90-es évek társadalmi valósága, a jelen és a jövő várható büntetőpolitikai hangulata melyik elem erősítésére ad reális esélyt?

2. *Ami az igazságszolgáltatási rendszer punitív jellegét* illeti, ennek csökkentésére a büntetés-végrehajtás, illetve a büntetés-végrehajtási jog mozgásterét — összehasonlítva a rendszer más komponenseivel — igencsak korlátozott. Az eljárásjogi szabályozástól függ, hogy a büntetőjogi normasértések milyen hányada jut el a bírósági szakba, a bíró számára nyitva álló szankciók köre pedig az anyagi jog kínálta lehetőségekhez igazodik. (A hosszú távú eljárásjogi reform célkitűzései között mindenesetre szerepel az oportunitás elvének meghonosítása, a kormány által a parlamentnek benyújtott Btk-novella tervezet pedig — ha a szabadságvesztés alternatíváinak számát nem is szaporítja — bővíti a börtönt felváltó büntetések alkalmazási körét és módot ad rövidebb tartamú szabadságvesztések kiszabására.) A büntetés-végrehajtás korlátozott mértékben ugyan, de szintén hozzájárulhat a börtönpopuláció apadásához azzal, hogy csökkenti az ártalmakat és színvonalas programokat ajánl, olyanokat, amelyek a szabad életre felkészülést segítik. A szabadságvesztés-büntetésüket töltők számának csökkentése mindenesetre súlyponti kérdés, mert mind a mai napig a nyugati és a közép-kelet-

európai büntetés-végrehajtási rendszereket legelősebben a börtönlakosság számbeli elérése különbözteti meg.

A kormány által tárgyalandó büntetés-végrehajtási novella a börtönártalmak csökkentése érdekében bővíti az intézeteken kívüli világgal való kapcsolattartás különféle lehetőségeit, és még a legsúlyosabb végrehajtási fokozatban is igyekszik a szabad élet egyes elemeit meghonosítani.

3. *A jogállami elvárásoknak való megfelelés* a büntetés-végrehajtási viszonyok „jogiasítását” követeli, vagyis az elítélti státus pontos jogszabályi körülírását, valamint a büntetés-végrehajtás során hozott döntések bírósági kontrollját. A tervezet ezen a téren jelentős előrelépést helyez kilátásba. A hatályos szabályok ugyanis részben a büntetés-végrehajtási rendszer által teljesítendő „szolgáltatásokat”, részben pedig a bármikor megvonható kedvezményeket nyilvánítják elítélti jogoknak. Ezekben a rendelkezésekben ölt legvilágosabban testet az elmúlt évtizedeket jellemző azon tézis, hogy az elítélti minőség felszámolja az állampolgári státust. Éppen ezért nem felesleges szöszaporítás, hogy a tervezet felsorolja azokat az elidegeníthetetlen jogokat, amelyeket az elítélti státus nem érint, így egyebek között a jó hírnév, a magántitok, a személyes adatok sérthetetlenségének elvét vagy a diszkrimináció tilalmát. Ezeket az alapjogokat az Alkotmány rögzíti és végső soron további törvényhozási aktus nélkül is megilletik az elítéltet. Az emberi jogok iránti korábbi érzéketlenségre tekintettel azonban nem értelmetlen megismételni azokat a jogokat, amelyeket az Alkotmány — kétségkívül a szabad polgárt szem előtt tartva — megfogalmaz.

Az elítélt jogfosztott állapotát kívánja felszámolni a tervezet azon szabálya, amely deklarálja a szabadságvesztésre ítélt jogképességét és felszámolja az e téren ma még létező diszkriminatív rendelkezéseket.

Az elítélti minőséghez kapcsolódó jogokat számba vevő új rendelkezés amellett hogy kiterjeszti a jogosítványokat, egyben konkretizálja is azokat, hogy ilyen módon csökkentse az önkényes jogalkalmazás lehetőségét. A tervezet egyebek között deklarálja a tanulmányi és vizsgaszabadságra való jogot, a korlátlan levelezés, a sajtótermékek rendelésének jogát, nyugdíj, betegség és rokkantság esetén pedig a szükséges ellátásra való jogosultságot, a külföldi állampolgárok részére a jogot arra, hogy a diplomáciai, illetve konzuli képviselettel érintkezzenek.

A jogállamiság követelményeinek tesz eleget a tervezet akkor, amikor a fenytés kiszabó határozatokkal szemben megnyitja a bírói kontroll lehetőségét és főszabállyá teszi a fellebbezési jogosultságot a büntetés-végrehajtási bíró határozatai ellen. Maga az eljárás közelítene a kontradiktórius perhez: bizonyítás felvétele esetén a büntetés-végrehajtási bíró tárgyalást tartana, az ügyész és a védő az elítélt meghallgatásán jelen lehetne.

4. *A fogvatartás körülményeinek javítása*, a külvilággal való kapcsolatok fenntartása és a nyitott rezsim felé közeledés olyan követelmények, amelyeket a korszerű büntetés-végrehajtási rendszer elemeiként tartanak számon szerte a világon, függetlenül attól, hogy a végrehajtás céljaként az egyes országok jogszabályai mit deklarálnak. A tervezet is jelentős előrelépést helyez kilátásba a büntetés-végrehajtás humanizálása érdekében. Előírja, hogy a szabadságvesztés-büntetést lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb fekvő büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani, az egyenkénti elhelyezést leg-
alábbis programnormaként rögzíti. A szabad világgal való kapcsolatot hivatott erősíteni

a tervezet számos olyan rendelkezése, amely a kimaradás, az eltávozás, valamint az intézeten kívüli munkavégzés lehetőségét bővíti. Külön kiemelendő, hogy a tervezet törölni kívánja a büntetések sorából azon jogoknak a megvonását, amelyek a külvilággal való kapcsolattartást biztosítják, és a nemzetközi tapasztalatokra is figyelemmel csökkenti, illetve részben megszünteti az egyes végrehajtási fokozatok között a külvilággal való érintkezés terén még meglévő különbségeket.

A javaslat, amely rövidesen a kormány elé kerül, az első lépés egy korszerű büntetés-végrehajtási rendszer kialakítása felé. A tervezetben megtestesülő törekvések — a börtönrendszer merővségének enyhítése, a büntetés-végrehajtási viszonyok „jogiasítása”, az önkény lehetőségét visszaszorító kiszámíthatóság igénye és a börtönviszonyok humanizálása — olyan princípiumok, amelyek a büntetés-végrehajtás átfogó újraszabályozása során is vezérlő elvekként szolgálnak.

Dr. Bárd Károly

Hogyan készülnek a jogszabályok?

A jogi norma (jogszabály) készítőjét általában az aláírójával azonosítják, de legjobb esetben is csak két-három, az előkészítés során jelentősebb munkát végző személy nevét szokták a szabályhoz kapcsolni.

A jogalkotás régi dilemmája, hogy a valós élet adta helyzetekre kell-e készíteni normát, vagy az általános jogelveknek (politikai, filozófiai elveknek) megfelelően. E kérdés eldöntése az elmúlt évszázadok során a jogi szakembereknek és más tudós elméknek nem sikerült, de annyi azért bebizonyosodott, hogy a jó szabály többé-kevésbé megfelel mindkét követelménynek. Ez az általánosnak tűnő, legfeljebb szűk szakmai érdeklődésre számot tartó kérdés azonban a büntetés-végrehajtás munkájában döntő gyakorlati jelentőségre tett szert.

A büntetés-végrehajtás munkáját meghatározó jogszabályok — összhangban a magyar társadalomban bekövetkezett rendszerváltozást tükröző folyamatokkal — átalakulás előtt állnak. Ez a folyamat ugyanúgy érinti a büntetés-végrehajtási testület feladatait, jogállását, a személyzet jogait és kötelezettségeit, mint a büntetések és intézkedések végrehajtása során az elítéltek jogi helyzetét.

A jelentős kodifikációs feladatok megoldásakor így élesen vetődik fel mint megoldandó kérdés, hogy milyen elvek, módszerek alapján történjék az új jogi normák megalkotása. Kizárólag a hierarchikusan kialakított hivatali szervezet végezze ezt a munkát, vagy alkalmazhatók-e olyan módszerek — jelentős idővesztés nélkül —, amelyekkel a jogalkotók a gyakorlat számára szélesebb körben beleszólási lehetőséget biztosítanak?

A feladat nem könnyű. A jelenlegi gazdasági körülmények között a nemzetközi jogi normákban meghatározott követelményrendszert „adaptálni” a mai büntetés-végrehajtás feltételrendszerére időnként lehetetlen vállalkozásnak tűnik. A jó szabály egyik jellemzője,

hogy alkalmazható, az alkalmazhatóság feltétele pedig, hogy legyen egy működőképes büntetés-végrehajtási rendszer, amely az új norma befogadására, alkalmazására képes.

Érdekegyeztető fórumok

Nyilvánvaló, hogy az új követelményrendszert, az „európai normákat”, gondolkodásmódot, módszereket stb. az új magyar normáknak tartalmazniuk kell. Ezzel azonos súllyal rendelkező követelmény ugyanakkor, hogy a büntetés-végrehajtás működőképesége ne kerüljön veszélybe. Ilyen helyzetben a jogszabályok előkészítőire különösen nagy felelősség hárul. A határok az egyes követelmények között elmosódtak, a gyakorlat és az elmélet oldaláról egyaránt nagy a nyomás. A feladat csak sajátos érdekegyeztető formák, fórumok bevezetésével, új módszerek alkalmazásával oldható meg. Az eddig alkalmazott technikák ugyanis nem biztosítják az előzőekben megfogalmazott követelmények érvényesülését.

Ilyen „kísérleti” módszerként került szóba, hogy a büntetés-végrehajtás munkáját döntő módon befolyásoló jogszabályok tervezeteit, az ezekkel kapcsolatos elképzeléseket ne csupán egy szűk szakembercsoport, hanem gyakorlati szakemberek is megvitathassák. Erre megfelelőnek tűnt egyfajta, kisebb csoportokban — területi alapon — szervezett, kötetlen formájú megbeszélés, amelyen a technikai lebonyolítást vállaló önálló jogi osztály munkatársai, illetve az intézetek parancsnokai (megbízottai) vettek részt. Az alkalmazott módszer felülmúlta a legvérmesebb reményeket is. A megbeszéléseken — a konkrét jogszabálytervezetekre vonatkozó vélemények ismertetésén túlmenően — szóba kerültek újabb fejlesztési javaslatok, gyakorlati megoldási lehetőségek. Néhány módosításról pedig kiderült, hogy a jelenlegi helyzetben nem vezethető be. Egyes tervezett jogintézmények ugyanakkor sokkal differenciáltabb hatást válthatnak ki a bv. gyakorlatában, mint ahogyan az előzetesen felvetődött.

Rokonszenves momentum volt, hogy az intézetek megbízottai az elítéltek szempontjából és érdekében vetettek fel problémákat, tettek javaslatokat. A megbeszéléseken az is kiderült, hogy a mai magyar büntetés-végrehajtás munkájában az elmélet és a gyakorlat között nincs kibékíthetetlen, feloldhatatlan ellentét.

Dr. Sereg Pál

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés az európai államok büntetőjogában

Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés változása a halálbüntetéssel, illetve a határozott — hosszú — tartamú szabadságvesztés alakulásával összefüggésben figyelhető meg. Az életfogytig tartó büntetési forma általában a halálbüntetés és a határozott tartamú szabadságvesztés közötti híd szerepét töltötte (tölti) be, amikor a bűnelkövető tartós vagy végleges elszigetelését a társadalom védelme szükségessé teszi.

Szabályozásával kapcsolatban nemzetközi, pontosabban európai kitekintés alapján a következő csoportosítás adható.¹

a) *Az országok egyik csoportjában az életfogytig tartó szabadságvesztés mint a második legsúlyosabb büntetés létezik a halálbüntetés mellett, tehát a társadalom védelme és az általános visszatartás követelményét kettősen biztosítják. A kelet-európai országok közül a volt NDK kivételével — a halálbüntetés mellett — csak a magyar Btk. ismerte 1990 novemberéig az életfogytig tartó szabadságvesztést. A nyugat-európai országok közül Belgium büntetőtörvénykönyve a halálbüntetésről és az életfogytig tartó büntetésről egyaránt rendelkezik. A belga Btk. ismeri ugyan a halálbüntetést, de ez lényegében csupán elvi lehetőség, a második világháború után ugyanis 242 kollaboráns agyonlövése óta több kivégzést nem hajtottak végre. Az utolsó — nem háborús időszakban és nem katonai ügyben történt — kivégzést 1918-ban hajtották végre gyilkosság elkövetése miatt. Konzolidált, békés viszonyok között, így jelenleg is, tulajdonképpen automatikus a kegyelem megadása és az átváltoztatás szabadságvesztésre.*²

A belga Code Pénal e büntetés két formáját szabályozza. Mindkét büntetési

forma értelme és célja elsősorban a veszélyes büntetetteknek a társadalomból történő kivonása. Az egyik forma az *életfogytig tartó kényszermunka*, a halálbüntetés után a legsúlyosabb büntetési változat, amellyel a szándékos ölési bűncselekmények és a halálos eredményű szándékos deliktumok elkövetőit fenyegetik. Lényegében ide tartoznak azon rendkívül ritka halálbüntetés-elrendelési esetek, amelyeket kegyelem útján erre a büntetésre változtatnak át.

A másik forma az *életfogytig tartó őrizet*, amelyet — francia hatásra — az állam biztonsága elleni súlyos politikai bűncselekmények elkövetői ellen vezettek be.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés megszüntetését sokan vitatják Belgiumban. A megtartás fő indokát abban látják, hogy más megfelelő módon a társadalom hatékony védelme nem érhető el a veszélyes büntetettekkel szemben.

A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés együttes szabályozása Európán kívül előfordul még például az USA egyes tagállamaiban, valamint Japánban.

b) *Vannak államok, ahol a halálbüntetést ismerik ugyan, de az életfogytig tartó szabadságvesztést nem. Ezt a megoldást követte a kelet-európai országok többsége az 1989–90-ben következett rendszerváltásig, így például a szovjet és a lengyel büntetőjog. Az említett két ország változatlanul fenntartja a halálbüntetést, de nem rendelkezik az életfogytig tartó szabadságvesztéssel. Az 1969. évi lengyel Btk. azzal az elgondolással törölte el ezt a szabadságvesztést, hogy a nevelésre és a reszocializálásra kialakított büntetési rendszerben olyan szankciónak nem lehet helye, az elítéltnak nem nyújt re-*

ményt a társadalomba történő visszatérésre. A Btk. viszont bevezetett egy speciális büntetési formát, a 25 évi szabadságvesztést, amelyet halálbüntetéssel is büntethető bűncselekmények esetében, valamint a törvényben előírt más esetekben lehet kiszabni. A szabadságvesztés általános felső határa, azaz a 15 év és a 25 év közötti szabadságvesztés alkalmazása viszont nem megengedett. Kérdésként vetődik fel, hogy az 1969. évi Btk. 25 évi szabadságvesztés-büntetése mennyiben tér el a korábbi jogban is szabályozott életfogytig tartó szabadságvesztéstől. A tartam szempontjából mindenestre a 25 évi szabadságelvonás erősen közelít az életfogytiglani büntetéshez. Ezt a feltevést megerősíti a feltételes szabadságra bocsátás korábbi gyakorlatának az eredménye, továbbá a szabadságvesztés-kiszabási adatok összehasonlítása is. Az 1965 és 1969 közötti években átlagosan évenként 32 életfogytiglani büntetést rendeltek el a lengyel bíróságok, míg az 1975 és 1977 közötti években átlagosan évi 70 ítélet született 25 évi szabadságvesztésre. Az életfogytiglan helyettesítése 25 évi szabadságvesztéssel a büntető gyakorlatot valójában nem enyhítette, sőt inkább szigorodáshoz vezetett.³

c) *A halálbüntetés eltörlése és az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazása* jellemző a nyugat-európai országok nagy többségére, mint például az angol, francia, holland, német, olasz, osztrák, svájci és svéd büntetőjogra. A közép-kelet-európai országok közül ilyen szabályozás érvényesült a volt NDK-ban is, és a hatályos magyar büntetőjogi szabályozás ugyancsak ide sorolandó.

Angliában a „Murder (Abolition of Death Penalty) Act 1965.” törvény az emberélet ellen elkövetett bűncselekményekre eltörölte a halálbüntetést, és helyette kiszabható büntetéssé az életfogytig tartó szabadságvesztést tette. Ezen 1965 júliusában hozott törvény érvényessége eredetileg 1970. július 31-ig szólt. 1969 decemberében azonban az angol parlament a halálbüntetés végleges eltörlése mellett döntött. Az említett 1965-ik évi törvény azonban nem szüntette meg minden bűncselekmény-kategóriára a halálbüntetést, így jelenleg is alkalmazható például a fel-

ségsértés vagy a kalózkodás súlyosabb formáira.

Angliában és Walesben

az életfogytig tartó szabadságvesztés elrendelése kétféle módon történhet. Az egyik a „murder”, azaz az emberölés minősített esetében kötelező. Ilyenkor a bíróságnak csupán annyi mérlegelési lehetősége van, hogy egy minimális időtartamot állapítson meg, amelynek feltétlenül el kell telnie, még mielőtt az elítéltet engedély alapján szabadon bocsátják. A bíróságok ritkán élnek ezzel a lehetőséggel, de ha a bíróság ilyenre határozza el magát, a minimális letöltendő idő 12 évnél nem lehet kevesebb. A másik — viszonylag nagyobb mérlegelést biztosító — kiszabási mód olyan bűncselekményeknél áll fenn, amelyeknél az életfogytig tartó szabadságvesztés a maximális büntetés. Ilyen bűncselekmények az emberölés, rablás, erőszakos közöszlés, gyűjtögetés, emberrablás stb. Az elkövetők kb. 80 %-át gyilkosság miatt ítélték el, összességében pedig az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítéltek több mint 85 %-át más személy megölése miatt találták bűnösnek. A mérlegelést biztosító kiszabási esetek egy részét az erőszakos közöszlés alapozza meg. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre elítélés 1957-ben 32, 1965-ben 78, 1970-ben 131, 1975-ben 156, 1980-ban 224, 1982-ben 257, 1986-ban pedig 241 büntettest érintett.⁴

Franciaországban

a halálbüntetés eltörléséről az 1981. október 9-i 81-908 számú törvény rendelkezik. E törvény 3. cikke értelmében a halálbüntetést kilátásba helyező jogszabályi rendelkezések helyett a büntetteseket életfogytig tartó büntetés fenyegeti. Az 1981 előtti időszakban a kiszabott halálos ítéletek száma, még inkább a kivégzések aránya, a kegyelmi jog gyakorlása folytán relative csekély volt.

A francia Code Pénal az életfogytig tartó büntetést kétféle formában ismeri: egyrészt a 7. cikk 1. pontja értelmében a „*réclusion criminelle à perpétuité*” és a 7. cikk 2. pontja alapján a „*détention criminelle à perpétuité*” formájában. Az

első forma, az *életfogytig tartó fegyházbüntetés*, a korábban létezett kényszermunkát váltotta fel. Ez a büntetés a súlyos kriminalitás eseteire vonatkozik, és praktikus alkalmazását illetően az állapítható meg, hogy az ilyen büntetésre elítéltek száma — a másik változattal együtt — az 1979. évi 32-ről 1987-ben 94-re emelkedett.

A másik forma az *életfogytig tartó őrizet*, amely a deportációnak 1960-ban történt megszüntetése óta a politikai bűncselekményekre előírt speciális szabadságvesztési változat. E büntetési forma gyakorlati alkalmazása azonban igen ritka.

Hollandiában

az 1881. évi és az 1886-ban hatályba lépett holland Btk. — amely sokszoros módosításokkal jelenleg is hatályos — nem ismeri a halálbüntetést, sőt a holland alkotmány 1983. évi reformja során a 114. cikk általános érvénnyel kizárja a halálbüntetés alkalmazhatóságát.

A holland büntetőjog ismeri az életfogytig tartó börtönbüntetést, de a törvény biztosítja e szabadságvesztési forma kivételes jellegét, azaz csak az állam biztonsága és az az elleni bünteteket fenyegeti ezzel a büntetéssel, továbbá minden esetben ez a törvényi fenyegetés fakultatív a 20 évig terjedő börtönbüntetés mellett. Az életfogytig tartó börtönbüntetés a jelenlegi gyakorlatban tulajdonképp már nem játszik szerepet, sőt megszüntetésén is gondolkodnak.

A német büntetőjogban

a büntetések sorából hiányzik a halálbüntetés, amelyet az 1949. május 23-i alkotmány 102. cikke törölt el békés és háborús időszakokra egyaránt. A halálbüntetés megszüntetése óta a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés. A Btk. életfogytig terjedő büntetéssel abszolút és fakultatíve is fenyeget. E büntetési változat abszolút előírt a gyilkosság (211. §) és a népirtás, azaz genocidium (220. a §) esetén. Fakultatíve fenyegetett az életfogytig terjedő szabadságvesztés a határozott tartamú szabadságvesztéssel együtt pl. a hazaárulás (81. §) vagy a halálos következményű rablás (251. §) esetén. A NSZK-ban 1946-tól 1981-ig ösz-

szesen 2292 esetben rendeltek el életfogytiglani büntetést. Ebből 2220 esetben (97 %) gyilkosság miatt. A maradék 3 % megoszlása a következő: emberölés miatt 34 esetben, halálos rablás miatt 21, halállal járó erőszakos közönség miatt 5, háborús bűncselekmény miatt pedig 9 esetben. Az életfogytig tartó szabadságvesztést a német bíróságok 1970-ben 70, 1980-ban 54, 1985-ben 86 és 1986-ban 83 esetben rendelték el. Az adatok arra utalnak, hogy a gyakorlatban e büntetési forma elrendelése döntően a Btk. 211. § szerinti gyilkosság elkövetőire korlátozódik. Így a német bíróságok az 1986. évi 83 életfogytig tartó szabadságvesztésre elítélésből 82 esetben gyilkosság elkövetése miatt szabták ki a legsúlyosabb büntetést.⁵

A németeknél többször vita tárgya volt és megkérdőjelezték az életfogytig tartó szabadságvesztés alkotmányosságát. A jelenleg is irányadó döntés értelmében a német szövetségi alkotmánybíróság 1977. június 21-i ítéletében — a gyilkosság elkövetőivel szemben — megerősítette a büntetés alkotmányosságát, viszont az alkalmazásához meghatározott irányelvek betartását írta elő. Ezek közé tartozik többek között az, hogy a legsúlyosabb büntetésnek ténylegesen az élet végéig történő végrehajtása nem teljességgel megengedhető. Az életfogytig tartó szabadságvesztés emberi méltóságnak megfelelő végrehajtása csak akkor biztosított, ha az elítélt elvi, de konkrét és alapjaiban is realizálható reménnyel rendelkezhet szabadságának egy későbbi időpontban történő visszanyerésére.

Olaszországban

az 1947. évi és 1948. január 1-jén hatályba lépett alkotmány a 27. cikkben arról rendelkezik, hogy a halálbüntetésnek csak a háborúra vonatkozó katonai törvényekben megállapított esetekben van helye. Ily módon az olaszoknál konszolidált viszonyok közepette a halálbüntetés nem alkalmazható, és így a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés. Ezt a büntetési formát írja elő az olasz Btk. a szándékos emberölés minősített esetinél, az állam biztonsága elleni bűncselekményeknél és további néhány közveszélyű, illetve katonai bűncselekménynél.

Az életfogytig tartó szabadságvesztésnek az olasz alkotmány 27. cikk (3) bekezdésével való összeegyeztethetőségét — e rendelkezés a büntetések esetében a humanitás elvét és a nevelő célt írja elő — az alkotmánybíróság 1974. november 22-i döntésében *igenlően döntötte el*; az elretentés (generálprevenció), a bűncselekmények megelőzése és a társadalom védelme nem kevésbé elismert büntetési célok, mint az elítéltnak a nevelése és szándékolt viszszaillesztése a társadalomba.⁶

Ausztriában

1950. június 30-a óta — éppúgy, mint 1919-től 1934-ig — a halálbüntetést a rendes büntetőeljárás keretében az életfogytiglani büntetés váltotta fel, és csak rendkívüli eljárásnak minősült a statáriális bíraskodás. Az osztrákok a halálbüntetést 1968-ban minden bűncselekményre vonatkozóan eltörölték, és az alkotmány 85. cikke ezt kifejezésre is juttatja.

Az osztrák Btk. — az 1974. január 23-i szövetségi törvény — 18. § (1) bekezdése értelmében a szabadságvesztés életfogytig vagy meghatározott időre rendelhető el. A Btk. csak egyetlen esetben, a 321. § szerinti népirtás bűncselekményénél írja elő az életfogytig tartó szabadságvesztést kötelezően. Egyéb esetekben a büntető kódex a legsúlyosabb büntetéssel alternatív fenyeget a 10 évtől 20 évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés mellett. A 9 fakultatív előírt rendelkezéshez tartoznak pl. a 75. § szerinti gyilkosság és más halálos következménnyel járó bűncselekmények.

Svájcban

az 1937. évi és 1942-ben hatályba lépett szövetségi Btk. — amely jelenleg is hatályban van — lemondott a halálbüntetésről, és az egyes kantonok sem jogosultak a bevezetésére. Az 1927. június 13-i szövetségi katonai büntető törvény 27. cikke ellenben a halálbüntetést háborús időszakban fenntartja.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés a svájci Btk.-ban életfogytig tartó fegyházbüntetésként szabályozott, amelynek jelentősége 3 büntető tényállásra szorult vissza: a gyilkosságra (112. cikk), a halálos következményű (vagy különös kegyetlenséggel végrehajtott) rablásra (139. cikk), valamint

a szövetség függetlensége elleni támadás súlyos eseteire (266. cikk 2. bek.). Az életfogytiglani büntetés jelentősége azáltal is csökkent, hogy csupán egy esetben, a gyilkosságnál kötelezően fenyegetett. A másik két említett bűncselekménynél pedig fakultatív fenyegetett: az elkövető „életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítéhető”.^x

A gyakorlatban az életfogytig tartó szabadságvesztést nagyon ritkán alkalmazzák. 1985-ben mindössze 1, 1986-ban pedig csupán 3 ilyen ítélet született.

Svédországban

1921-ben törölték el a halálbüntetést, de megmaradt még ez a büntetés a háborús időszak meghatározott bűncselekményeire. A jelenlegi svéd alkotmány — amely 1975. január 1-jén lépett hatályba — kimondja, hogy semmilyen törvény vagy más rendelkezés halálbüntetést nem írhat elő.

A szabadságvesztés az 1965. január 1-jén hatályba lépett Btk. 26. fejezete 1. §-ának megfelelően vagy 10 évig terjedő időtartamban, vagy életfogytig tartóan alkalmazható. Speciális rendelkezések lehetővé teszik a 10 évnél hosszabb tartamú büntetés kiszabását több bűncselekmény vagy meghatározott, igen súlyos bűncselekmények ismétlődése esetén. Ez utóbbi esetben a kiszabható maximum a 16 évig terjedő szabadságvesztés. A 10 évi vagy ezt meghaladó tartamú szabadságvesztéseket a gyakorlatban ritkán alkalmazzák. 1987-ben Svédországban 14 980 bűnelkövető került börtönbe. 54%-ukat ítélték kéthavi vagy rövidebb szabadságvesztésre, 41%-ukat 2 hónaptól 1 évig terjedő tartamra, és csupán 5%-ukat több mint egy évi szabadságvesztésre. Viszont az 5 évre vagy annál hosszabb időtartamra elítéltek száma az 1976. évi 128-ról 1987-ben 406-ra nőtt.

Az életfogytiglani börtönbüntetést — minden esetben fakultatív szankcióként — a svéd Btk. összesen 11 súlyos büntettnél írja elő: *gyilkosság, emberrablás, halálos következményű gyújtogatás, repülőgép ha-*

^x Schultz, Hans 1985 márciusi ún. előtervezete (Vorentwurf) lemondott az életfogytig tartó szabadságvesztésről, mivel az ellentmond a reszocializációra felépülő büntetés-végrehajtásnak, továbbá nem szükséges, mert a kívánatos generálprevenzív hatást a 20 éves felső határral fenyegetett határozott tartamú szabadságvesztés is biztosíthatja.

talomba kerítése, a kémkedés súlyosabb eseteinél stb. 1965 után évenként legfeljebb 3 elkövetőt ítélték életfogytig tartó szabadságvesztésre. 1987-ben életfogytig tartó börtönbüntetésre ítéelés alapján csupán két büntettest börtönöztek be.⁸

d) *A halálbüntetés és az életfogytig tartó szabadságvesztés nélkül csak határozott idejű szabadságvesztési rendszer* érvényesül például a portugál, spanyol vagy norvég büntetőjogban.

Portugáliában

már 1867-ben eltörölték a halálbüntetést. Igen figyelemre méltó, hogy 1884-ben az életfogytig tartó szabadságvesztést is megszüntették. Tehát Portugália példája jól mutatja, hogy halálbüntetés és életfogytiglani büntetés nélkül is lehet megfelelően jogrendet fenntartani. Az 1976. évi portugál alkotmány az emberi életet érinthetetlennek nyilvánítja, és kifejezi, hogy halálbüntetést semmilyen esetben sem lehet kiszabni. Egyébként a katonai büntetőjog a halálbüntetést néhány bűncselekményre 1977-ig fenntartotta, azóta azonban ez a lehetőség is megszűnt.

A szabadságvesztés tartamának felső határa a portugáloknál 20 év, a legsúlyosabb néhány büntett esetében — mint például a népirtás — a kiszabható szabadságvesztés maximuma 25 év.

A spanyol büntetőjogban

a büntetések között nem található meg a halálbüntetés, mert azt az 1978. december 29-i spanyol alkotmány 15. cikke eltörölte. A katonai büntető törvények azonban háborús időszakban ettől az elvi szabálytól eltérhetnek. Az 1985. december 19-i katonai törvénykönyv az alkotmány nyújtotta lehetőséggel már élt is, így jelenleg Spanyolországban az általános büntetőjog nem ismeri a halálbüntetést, de a katonai büntető törvénykönyv háborús időszakra előírja a legsúlyosabb büntetési nemet.

A szabadságvesztés-büntetések között a spanyol Btk. (Codigo Penal) különböző típusú és elnevezésű büntetési formákat szabályoz. A fegyházbüntetés 1983. évi megszüntetése után a Btk. 27. cikke az összesen 13 „súlyos büntetés” között 5

szabadságvesztési változatról rendelkezik: szigorú és egyszerű reclusion, szigorú és egyszerű börtönbüntetés és szigorú fogház. Ezek a szabadságvesztés-büntetések nem a végrehajtásban, hanem eltérő tartamuk alapján különböznek egymástól.

A spanyol büntetőjog az 1928. évi büntető kódex óta megszüntette az életfogytig tartó szabadságvesztést és a hatályos Btk. sem rendelkezik ilyen büntetési formáról. A határozott tartamú szabadságvesztés leg hosszabb tartama 30 évig, speciális, kivételes esetekben pedig 40 évig terjedhet. A tényleges büntetés-letöltési idő viszont jóval alacsonyabb a gyakorlatban, egyrészt a feltételes elbocsátás, másrészt a büntetésnek munkával való redukálása révén.

Norvégiában

az általános büntetőjog területén a halálbüntetést 1905-ben szüntették meg. A második világháború után azonban 38 kollaboránst kivégeztek, (közöttük Vidkun Quislinget is), mégpedig katonai büntetőjog alapján. 1979 májusa óta a halálbüntetést háborús idősokra vonatkozóan is eltörölték.

Norvégiában a halálbüntetés eltörlése után a legsúlyosabb büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés lett. Egy esetben abszolút büntetésként írta elő a norvég Btk. az életfogytig tartó szabadságvesztést: a *királygyilkosság* esetére. Minden más esetben fakultatív lehetőség a határozott tartamú szabadságvesztés mellett. Az 1980-as évek kezdetéig az életfogytig tartó szabadságvesztés a büntetőjogi gyakorlatban csupán nagyon csekély szerepet játszott, és végül is megszüntetése mellett foglaltak állást. Az 1981. június 12-i törvény ugyanis az életfogytig tartó szabadságvesztést megszüntette és határozott tartamú szabadságvesztéssel helyettesítette, amelynek maximuma 21 év lehet.

Magyarországon

1843-ban már javaslat indítványozta az életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetését. Az 1878. évi Csemegi Kódex pedig a 22. §-ban szabályozta ezt a szankcióváltozatot fegyházbüntetés formájában. A törvény említett szakaszához írt miniszteri indokok rögzítik azt, hogy „azért szükséges az életfogytig tartó fegyházbüntetést

elfogadni, mert valamennyi büntetés között ez az egyedüli, melyet a fokozatosság némi fenntartása mellett a halálbüntetés helyett alkalmazni lehet.⁹ Hasonlóképp fenntartotta a Btk. is a halálbüntetés mellett az életfogytig tartó büntetési formát.¹⁰ Az 1961. évi Btk. eredetileg mellőzte, mert „ha a társadalom védelme nem kívánja meg a halálbüntetés alkalmazását, akkor megvalósulhat a büntetés nevelő célja. Az elítélt átnevelése végett pedig nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre” (miniszteri indoklás). Ezt a felfogást az 1971. évi 28. sz. tvr. nem tette magáévá. A tvr. indoklása szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés visszaállítását az magyarra, hogy a kivételes jellegű halálbüntetés és a tíz évtől tizenöt évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés között indokolatlanul nagy a távolság, s ez a bíróság számára nagyon megnehezíti az alternatív büntetések közötti választást. E jogintézmény kiépítése mellett másik érv a társadalom védelme, az általános visszatartás követelménye volt. Az indoklás szerint „amikor a büntetési célokra figyelemmel indokoltnak látszik az elkövető végleges kirekesztése a társadalomból, de nem kizárt az átnevelés lehetősége sem, egyedül ez az intézmény nyújt kielégítő megoldást”.¹¹

Ezt a „kielégítőnek” minősített „megoldást” az 1978. évi — jelenleg is hatályos — Btk. szintén átvette (40. § (1) bek.).

Az életfogytig tartó szabadságvesztés hatályos büntetőjogunkban mindig vagylagos büntetés a tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés mellett.^x A vagylagos büntetésmenti meghatározásból következően kivételes jellegű büntetésnek tekinthető, bár ezt a büntető törvényünk nem mondja ki.

A hatályos Btk. miniszteri indoklása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetési forma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégse minősíthető va-

lód értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és szankciórendszerünkben sem ezt a funkciót tölti be. Az életfogytig tartó szabadságvesztés határozatlansági mozzanata, hogy e büntetés az elítélt élete végéig is tarthat, ennek időpontja pedig eleve bizonytalan. Vannak továbbá olyan törvényi rendelkezések, amelyek csak a határozott tartamú szabadságvesztésre vonatkoznak, így ezek nem alkalmazhatók az életfogytig tartó szabadságvesztésre mint nem határozott tartamú büntetésre. Ilyen rendelkezés, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés mellett pénzmellékbüntetés nem szabható ki, az életfogytig tartó büntetésre elítélt bírósági mentesítésben nem részesülhet, a feltételes szabadságra bocsátásból kizáró előírások az életfogytig tartó szabadságvesztésre nem irányadók.¹²

Van azonban a Btk.-ban olyan rendelkezés is, amely a határozott tartamú, és az életfogytig tartó szabadságvesztésre egyaránt vonatkozhat (46. § (1) bek.), de ennek végrehajtási előírása már csupán a határozott tartamú szabadságvesztést veszi figyelembe. Az említett 46. § (1) bek. értelmében a büntetés végrehajtása alatt tanúsított kifogástalan magatartás esetén eggyel enyhébb fokozat rendelhető el, viszont a Büntetésvégrehajtási Szabályzat (125. § (2) bek. a/ pont) az enyhébb fokozat kijelölését kizárja, ha az elítélt büntetésének a felét még nem töltötte le. Az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélnél nyilvánvalóan nem állapítható meg a büntetése felének az időpontja.¹³

1990 októberében a Magyar Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességéről hozott határozatot (23/1990. (X. 31.) AB határozat). Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy a Btk.-nak és a kapcsolódó hivatkozó jogszabályoknak a halálbüntetésre vonatkozó rendelkezései az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalma korlátozásának tilalmába ütköznek, ezért megállapította a halálbüntetés alkotmányellenességét, és megsemmisítette az ide vonatkozó jogszabályi előírásokat.¹⁴

A halálbüntetés kiiktatása után jelenleg a legsúlyosabb büntetési forma hazánkban is az életfogytig tartó szabadságvesztés,

^x Az életfogytig tartó szabadságvesztés az alkotmánybírósági megsemmisítésig a halálbüntetéssel is vagylagos büntetés volt. Először az 1989. évi XVI. törvény szerint csak a tíz évtől tizenöt évig tartó szabadságvesztés mellett jelent meg fakultatív szankcióként.

TANULMÁNY

amelynek hazai gyakorlati alkalmazásáról az alábbi adatsor tájékoztat:

1975-ben	5
1979-ben	8
1980-ban	13
1981-ben	11
1982-ben	9
1983-ban	6
1984-ben	14
1985-ben	7
1986-ban	13

1987-ben	12
1988-ban	19
1989-ben	7.

Ilyen szereplő számban szabták ki bíróságaink ezt a büntetési formát. Az 1980 és 1989 közötti 10 éves időszakban az életfogytig tartó szabadságvesztést összesen 111 esetben alkalmazták, így az évenkénti átlagos elrendelési gyakoriság: 11,1.

Dr. Nagy Ferenc

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Jaschek, H.-H.: Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate in rechtsvergleichender Darstellung. In.: Jescheck, H.-H. (Hrsg.): Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Recht. Band 3. Baden-Baden, 1984.
2. Nagy Ferenc: Európai körkép a halálbüntetésről. Jogpolitika 1986. évi 4. szám; Horváth Tibor: Halálbüntetés a magyar jogrendszerben. Szakvélemény. Kézirat. Miskolc, 1989.
3. Nagy Ferenc: A szabadságvesztés-büntetés és végrehajtása a lengyel büntetőjogban In.: Mezőnerics Iván Emlékkönyv. Acta Jur et Pol. Tomus XXXVIII. Fasc. 16. Szeged, 1988. A lengyel Btk. 1990 szeptemberében megjelent tervezete a büntetések között már nem említi a halálbüntetést, szerepel viszont a 25 évi szabadságvesztés, továbbá a legsúlyosabb büntetésekre — a tervezet 31. cikke 2. §-ának értelmében — az életfogytig tartó szabadságvesztés.
4. Kelemen Ágnes: A halálbüntetés eltörlése és az életfogytiglani szabadságvesztés gyakorlata Angliában. Magyar Jog 1991/1.; Harris, V. R.: Die lebenslange Freiheitsstrafe in England und Wales. Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe 3/1991.
5. Kaiser, G.: Kriminologie. Eine Einführung in die Grundlagen. 8. Aufl. Heidelberg, 1989.
6. Molinari, F.: Das Sanktionensystem Italiens. In.: Kerner, H. J. — Kaiser, G. (Hrsg.): Kriminalität Persönlichkeit... Festschrift für H. Göppinger. Berlin, Heidelberg, 1990.
7. The National Council for Crime Prevention Sweden: The Swedish Penal Code 1986. Stockholm, 1986.
8. The National Prison and Probation Administration: The Swedish System of Sanctions. Norrköping, 1988.
9. A magyar Büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1978: 5. tc.) és teljes Anyagyűjteménye. Szerk.: Lóv Tóbiás. Első kötet, Budapest, 1880.
10. Lásd Btk. 32. § (1) bekezdését. In.: A Büntető törvénykönyv Általános Része. Az 1950. évi II. törvény. Budapest, 1951.
11. Magyar Közlöny 1971. évi 85. szám (XI. 4.), Györgyi Kálmán: A bűncselekmény büntetőjogi következményei. In.: Pintér Jenő (szerk.): Büntetőjog Általános Rész II. kötet. Második (átdolgozott) kiadás. Budapest, 1978.
12. Palánkai Tiborné: Büntetések és intézkedések. In.: László Jenő (szerk.): A Büntető törvénykönyv magyarázata. Első kötet. Budapest, 1986.
13. Nagy Ferenc — Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. II. kötet, Szeged, 1990. (A hivatkozott kötet szerzője: Nagy Ferenc.)
14. Az Alkotmánybíróság határozatát lásd Magyar Közlöny 1990. évi 107. szám (X. 31.).

Kik őrizzék az előzetest?

Gyakori kérdés, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett előzetes letartóztatottak, nemritkán őrizetbe vettek, milyen körülmények között töltik el az esetek többségében nagyon hosszúra nyúló időt. (Az előzetes letartóztatásban töltött idő me-redeken ível felfelé. Saját számításaim szerint az elmúlt két év alatt mintegy 15%-kal növekedett.)

A liberalizálási törekvések, a belső tartalmi kényeszer és a szakmai igények felvetik a fogvatartás törvényi kereteinek áttekintését és azokat a kérdéseket, amelyek a jelenlegi szabályozás és a végrehajtás között ellentmondásként érzékelhetőek, vagy egyáltalán nincsenek szabályozva.

E cikk felfogása szerint alapvető kérdésként kell tisztázni: a vádirat benyújtása előtt *miért kell* az előzetesen letartóztatottakat a büntetés-végrehajtás keretein belül fogva tartani? Vitathatatlan, hogy az előzetes letartóztatás a bizonyítási eljárás eredményes lefolytatása szempontjából minden jogrendszerben társadalmi és elfogadott megelőző intézkedés, amellyel párhuzamosan jelentős morális és etikai követelmény jelentkezik: derüljön ki az igazság!

Az ártatlanság védelme az előzetes letartóztatás végrehajtásának talán legkényesebb kérdése. Témánk szempontjából érdemes szétválasztani a gyanúsított és a vádlotti jogi helyzetet, bár mindkettő az előzetes letartóztatás végrehajtása során jelentkezik, de a büntetés-végrehajtási intézetek „fogadókézsége”, felszereltsége, az ott folyó ügyintézői, valamint szociális munka inkább a vádlotti minősítés végrehajtásának felel meg. A gyanúsítottal szembeni követelmények, a számára biztosítandó jogok a büntetés-végrehajtás jelenlegi körülményei közepette sok esetben nem biztosíthatók megfelelően.

Az sem elhanyagolható tény, hogy a gyanúsított minősítés során történő szabadlábra helyezés megőrzi az igazságszolgáltatás támadhatatlanságát mindkét oldal nevében.

A vádirattal rendelkező előzetesen letartóztatott olyan jogi helyzetben van, amikor az ártatlanság védelme még érinti, de a bizonyítási eljárás már befejeződött, a meg-

vádolt ember tisztában van pillanatnyi lehetőségeivel, helyzetével. Bonyolítja a kérdést, hogy a rendőrségi vagy katonai fogda „napirend nélküli” szabályozottsága után miként éri a gyanúsítottat vagy a vádlottat a börtön belső és kialakult komfortja, az a közeg, amely jelzésértékű a jövőt illetően.

A büntetés-végrehajtási intézetekben a büntársi elkülönítés jelenlegi rendszere végleg behatárolja az intézetek kezelési, ügyintézési, működtetési, munkáltatási kereteit. (Egy 12 fős büntársi csoportot például fizikailag lehetetlen a 80 km-re lévő bíróságra külön-külön előállítani.) Megítélésem szerint ezen a ponton a legjobb elképzelések is elbuknak.

Milyen megoldások képzelhetők el? A nyomozás befejezéseig, a bizonyítási eljárás lefolytatásáig az előzetesen letartóztatott ne kerülhessen büntetés-végrehajtási intézetbe. Elképzelhetőnek tartom, hogy a bíróság döntsön az előkészítő tárgyalás során arról, az előzetes letartóztatott elhelyezhető-e már büntetés-végrehajtási intézetben, vagy még nem. Ez a megoldás kizárja a vádirat elkészülte előtti elhelyezést.

Egységesíteni kell az előzetesen letartóztatottakra vonatkozó szabályokat, jogokat és kötelezettségeket (látogató-fogadás, levelezés, csomagküldés, televízióezés, újságmegrendelés). Határozza meg a bíróság a korlátozó intézkedéseket.

Az élet már túlhaladta azt a tiltó szabályt, és az Európa Tanács ajánlásában sem szerepel, hogy az előzetesen letartóztatott látogató fogadásától eltiltsuk. E kérdéskörbe tartozik a munkavégzésre való kötelezés is. Megítélésem szerint az előzetesen letartóztatottat vagy nem jogerősen elítéltet csak kérelmére szabad foglalkoztatni. *(Ha egyáltalán van munka az intézetben — A szerk.)*

Szabályozandó kérdésnek tartom a letéti pénzen történő saját étkezést, az egészségügyi ellátás és a felvett gyógyszerek térítésének szabályozását, a nyugdíjjogosultság kérdéskörét. Ehhez kapcsolódik a népszavazáson való részvétel lehetőségének szabályozása is.

A büntetés-félbeszakítás gyakorlata

A büntetés-félbeszakításra vonatkozó jogi szabályozás alapjait az 1979. évi 11. tvr. tartalmazza, amikor meghatározza, hogy az elítélt szabadságvesztése fontos okból megszakítható. A szabályozáskor a jogalkotó abból a megfontolásból indult ki, hogy a végrehajtás tartama alatt előadódhatnak olyan körülmények, helyzetek, amelyek indokoltá tehetik az ideiglenes megszakítást.

A szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításán a jogerős ítéletben kiszabott és már megkezdett szabadságvesztés meghatározott tartamú megszakítását értjük. Az alkalmazás feltétele, hogy a félbeszakításhoz fűződő érdek nyomósabb legyen, mint a szabadságvesztés folyamatos töltéséhez fűződő büntetés-végrehajtási érdek, ezért a jogszabály nyomatékosan úgy fogalmaz, hogy „fontos okból” lehet a szabadságvesztést félbeszakítani.

Hivatalból és kérelemre

Alapvetően kétféle módon kerülhet sor a félbeszakítás alkalmazására: egyrészt hivatalból, másrészt kérelemre.

A hivatalból történő engedélyezés során a büntetés-végrehajtásnak nincs mérlegelési, javaslattételi szerepe, pusztán végrehajtja a félbeszakítás engedélyezésére jogosult döntését. Perújítási, kegyelmi kérelem, illetve törvényességi óvás benyújtása esetén van lehetőség a döntés meghozataláig büntetés-félbeszakítás engedélyezésére.

Büntetés-végrehajtási szempontból jelentősebbek a kérelemre történő félbeszakítási ügyek, mivel ezek intézése, illetve az engedélyezés a büntetés-végrehajtási tevékenység kereteiben zajlik.

A félbeszakítás iránti kérelmeket az elítélt, illetve az elítélt érdekében más személy is benyújthatja: zömmel a hozzátartozók, ritkábban ügyvédek terjesztik elő a félbeszakításra vonatkozó beadványaikat. Okok és indokok nincsenek meghatározva a jogszabályban, ezért az engedélyezési eljárásban részt vevőknek, valamint *a döntéshozónak kell mérlegelnie, hogy a kérelemben foglalt okok alapján indokolt-e a félbeszakítás.* A kérelmekben felhozott indokok rendkívül széles skálán mozognak. Legtöbb esetben lakásfelújítási munkák, az elítélt vagy hozzátartozója súlyos betegsége, családi kapcsolatok rendezése, mezőgazdasági munkák elvégzése szerepel a kérelmekben, de egészen extrém okok is előfordulnak, ilyen volt például, amikor az elítélt azért kért félbeszakítást, hogy házasságkötése előtt leendő aráját jobban megismerhesse. Engedélyezte is az intézet parancsnoka, a sors iróniája, hogy később a bv. országos parancsnoka (büntetés-végrehajtási delegáció vezetőjeként) egy svájci bv-intézetben találkozott az elítélttel. Hasonlóan érdekes félbeszakítási ok volt, amikor az elítélt felesége kérte, hogy férjének engedélyezzünk rövidebb tartamú félbeszakítást, mert teljesíteniük kell a lakásvásárlásnál vállalt második gyermeket, hiszen ha nem születik meg, elesnek a kedvezménytől.

Előfordult, hogy az elítélt élettársa nyújtott be kérelmet azzal az indokkal, hogy az elítélt eltávozása alatt részt vett egy személyiségfejlesztő tréningen és a továbbiakban is nagy szükség lenne — jövője szempontjából — a foglalkozásokon való részvételre.

A büntetés-félbeszakításra vonatkozó beadványt az elítéltnak (vagy más kérelmezőnek) írásban kell előterjeszteni és csatolnia kell a kérelemben foglalt indokok valódiságát bizonyító igazolásokat. Az elítélt — helyzetéből adódóan — nehezen tud eleget tenni kötelezettségének, de az ügyfelek által benyújtott kérelmek zöménél is a büntetés-végrehajtás szerzi be az okmányokat. Ez a körülmény a kérelmek nagy számát tekintve jelentős ügyintézési munkát hárít az engedélyezési eljárásban érintettekre. Másrészt elnyújtja az eljárást, sok esetben ugyanis előforul, hogy mire megérkezik a kért igazolás, a kérelem alapjául szolgáló okok idejüket múlták.

A kérelmező szempontjából bármennyire fontos ok szerepel a kérelemben, az engedélyezési eljárás során figyelembe kell venni, hogy az elítélt milyen magatartást tanúsít a büntetés-végrehajtási intézetben, illetve van-e a félbeszakítást akadályozó jogszabályi tényező. Nehézséget okoz a döntéshozónak az engedélyezéskor, ha a csatolt környezettanulmányok, igazolások hiányosak, vagy megállapítható, hogy nem személyes tapasztalatok útján készültek (hanem például az ügyfél bemondása alapján), ezért nem elégségesek a döntéshez.^x Ellenőrzéseink során viszont olykor azt tapasztaltuk, hogy a rövidebb tartamú (két-három napos) félbeszakítási kérelmeknél nemcsak az okmányok, de a beadványban felhozott indokok sem alapozták meg az eltávozást, ennek ellenére az intézet parancsnoka engedélyezte a félbeszakítást. Sejtéseink szerint ezek az engedélyek inkább jutalom jellegűek, mivel a jelenlegi szabályozás szerint az elítélt eltávozási esélye a büntetés-végrehajtási intézetből rendkívül korlátozott, és a parancsnokok így próbálnak kedvezni az arra érdemes elítélteknek.

A félbeszakítás tartama meghosszabbítható

Ha az eljárásban pozitív döntés születik, a fogva tartó intézet szabadítja az elítéltet. A félbeszakítás tartama nem számít be a szabadságvesztés tartamába, ezért az eredetileg megállapított szabadítási időpont kitolódik a félbeszakítás tartamával.

1991-ben — októberig — miniszteri hatáskörű kérelmet tíz esetben nyújtottak be, ezekből nyolcat engedélyezett az államtitkár, mivel leadott hatáskörben ő dönt ezekben az ügyekben. Országos parancsnoki hatáskörben 371 kérelemből 77, míg intézetparancsnoki fórumon 1801 beadványból 773 esetben engedélyezték a félbeszakítást.

Elutasítás esetén a hozzátartozó vagy az elítélt felülvizsgálati kérelmet (panaszt) terjeszthet elő. Az esetek többségében azonban egyszerűen új kérelmet nyújtanak be, javarészt ugyanazon okokra hivatkozva. Az ilyen beadványokat, mivel új tényeket, körülményeket — amelyek a korábbi döntés megváltoztatását indokolnák — nem tartalmaznak, az engedélyezési eljárás lefolytatásának mellőzésével el lehet utasítani.

Az engedélyezett félbeszakítás tartama meghosszabbítható. A jogszabály lehetőséget ad arra, hogy ha a félbeszakítás tartama nem volt elegendő az elítélt részére, hosszabbítást

^x Vigyáznunk kell arra, hogy a kérelem elutasításakor még véletlenül se hivatkozzunk, mondjuk, a környezettanulmány megállapításaira, hiszen ez kényelmetlen helyzetbe hozza a helyi önkormányzatot.

kérjen. A kérelmet megfelelő igazolásokkal kell alátámasztani, mert a korábban csatolt okmányok alapján engedélyezték a félbeszakítást, a hosszabbítási igénynél viszont a kérelmezőnek a hosszabbítás indokoltságát kell igazolnia.

A félbeszakításra bocsátott elítélre külön magatartási szabályok nem vonatkoznak, mint például pártfogó felügyelet esetén, ugyanakkor ha a társadalmi együttélés szabályait megszegi vagy a félbeszakítás indokoltága megszűnik, az engedélyezett megszakítás visszavonható, mégpedig az a fórum jogosult a visszavonás kérdésében dönteni, amely a félbeszakítást engedélyezte.

Előfordul, hogy az elítélt nem tér vissza a megjelölt napon, ilyenkor elővezetésére történik intézkedés, ha ez sem vezet eredményre, az intézet elfogatóparancs kibocsátását kéri a bíróságtól. Az összes engedélyezett félbeszakításból csekély a vissza nem térők száma, mintegy 5-10%. (Pontosan statisztikát nem vezetünk, általában rövid időn belül eredményes a rendőri megkeresés, de előfordult már olyan is, hogy az elítélt több mint egy évig volt engedély nélkül távol.)

Indokolatlan a fenyítés

A büntetés-félbeszakítási intézményt vizsgálva tapasztalható, hogy néhány büntetés-végrehajtási intézet helytelen gyakorlatot folytat, amikor a félbeszakítás lejárta után visszatérő vagy elővezetett elítéltet „félbeszakításról vissza nem térés címén” magánelzárás fenyítésben részesíti. Igaz, hogy az elítélt a büntetés további töltésére felhívó utasítást megszegi, de a büntetés-végrehajtás rendjét nem sérti, ezért indokolatlan a fenyítés kiszabása, figyelembe véve azt a körülményt is, hogy a szabadságvesztés tartamába nem számít be a félbeszakítás, illetve az engedély nélküli távollét tartama (tehát az elítéltnak mindenképpen a szabadságvesztés teljes tartamát kell letöltenie), azaz a büntető jogszabályhoz fűződő jogérdek nem szenved csorbát.

A hosszabb tartamú félbeszakítások ügyében országos parancsnoki vagy miniszteri szinten történik döntés az intézetekből felterjesztett anyag alapján. Az engedélyezési gyakorlatot figyelve megállapítható, hogy a döntési mechanizmus bizonyos fokig formálissá vált. A felterjesztett kérelmek mintegy 90-95%-ában az intézeti javaslattal megegyező döntés születik.

Jelenleg előkészületek folynak a büntetés-félbeszakítási jogszabályok korszerűsítésére, változtatására, ezért felmerült olyan elképzelés, hogy a jövőben (hiszen az intézetparancsnokok, illetve az engedélyezési eljárásban résztvevők kellő felelősséggel meg tudják ítélni, engedélyezhető-e hosszabb tartamú félbeszakítás) az intézetparancsnokok hatáskörébe tartozó félbeszakítások engedélyezési köre jelentős mértékben szélesedjen.

Dr. Sárdi Miklós

Egy rendkívüli esemény tanulságai

A büntetés-végrehajtás mindennapos tennivalója (többek között) a fogvatartottak különböző okok miatti szállítása. A feladat nagyságát jelzi, hogy amíg 1990-ben 39 245 személyt szállítottunk, addig ez a szám 1991-ben már meghaladta az ötvenezret. Szállítási naponként ez megközelítőleg ezer ember mozgatásával jár. Ilyen sok fogvatartott utaztatása nagy figyelmet igényel a szállítás irányítóitól és végrehajtóitól egyaránt.

Az országos parancsnok általános helyettese lassan egy évtizede, az 1984. évi 0152. számú intézkedésével útmutatót adott ki az egységes — biztonságos — végrehajtás érdekében. Ebben minden szolgálati ágnak előírta azokat a tennivalókat, amelyek a biztonságos szállításhoz szükségesek. Nézzük, miként valósul meg mindez az intézetekben.

A szállítás előkészítése

Az igazgatási szolgálat összeállítja a szállítási rendelkezést, amelyben megjelöli, kit, hová és milyen célból szállítanak. Ezt az érintett szolgálati ágaknak átadja, ahol elvégzik az anyagi-pénzügyi-egészségügyi jellegű feladatokat. Az igazgatási anyagok elkészülte után kiállítják a fogvatartott átadásáról-átvételéről szóló elismervényt, amelyben feltüntetik az érték-letét csomagokat, valamint a biztonságos szállításhoz szükséges rendelkezéseket (bilincselés, veszélyesség, őrzési fokozat).

Ezt követően a szállítást megelőző utolsó munkanapon történik a konkrét előkészítés. Az őrparancsnok és a szállítóór jelenlétében a szállítandók részére kijelölt zárkat kiüritik, berendezési tárgyait átvizsgálják. Alapos motozás után a szállítás napjáig ide kerül a fogvatartott. A szállítóórság *szállítási tervet* kap, amely tartalmazza a legfontosabb teendőket. Melléklete az elkülönítési és biztonsági szabályok szerint elkészített *ülésrend*, amely meghatározza a fogvatartottak helyét a járműben. A szállítás napján az őrparancsnok eligazítása és ellenőrzése után kezdődik a feladat legnehezebb és legtöbb figyelmet igénylő része. Ha a motozás, a személyi adatok egyeztetése és a bilincselés rendben megtörtént, akkor a körleten összegyűjtött fogvatartottakat az ülésrend szerint elhelyezik a járműben, ahol ettől kezdve a szállítóórnak kell a legváratlanabb helyzetekben is helytállniuk, a rájuk bízott 35-40 ember sorsáért ők felelősek függetlenül attól, milyenek az időjárási és közlekedési viszonyok.

Hibák — sorozatban

Mint közismert, 1991. november 18-án a Debreceni Bv. Intézet szállítójárművéből két „különösen veszélyes” minősítésű fogvatartott — Budapesten — megszökött. E napon a Debreceni Bv. Intézetben a szokásos rend szerint készítették elő a szállítást.

A gépkocsi vezetője ellenőrizte a cseregépjármű műszaki állapotát. Az intézet autóbuszát ugyanis — javításra — a KEI műszaki bázisára vitték. A cserejárművel az előző három úton semmi gond nem volt, de URH-rádióval nem rendelkezett. A gépkocsivezető mindent rendben talált, a jármű kész volt az indulásra.

A szállítmány parancsnoka és a szállítóór a körleten készítette elő a szállítást. Az őr egyeztette az adatokat, és sorba állította a fogvatartottakat. Előre azokat, akiket az ülésrend és az igazgatási anyag szerint bilincselni kellett. A szállítmány parancsnoka az első két személyt szabályosan megbilincselte, a másik kilencet azonban nem. A szállítóór nem kifogásolta ennek elmaradását. A fogvatartottakat 5 fős csoportokban indították a buszhoz, és az őr utasításának megfelelően folyamatosan előről töltötték fel az ülőhelyeket.

Az őrparancsnok a bilincselés végrehajtását nem ellenőrizte. Az ellenőrzési naplóba azonban beírta a szállítás előkészítésének és a bilincselésnek az ellenőrzését. Reggel hatkor a gépkocsivezető indított: a szállítmány 21 fogvatartottal és 2 őrrel elindult Budapestre.

Az úton a fogvatartottak eleinte csendesen viselkedtek. Szolnokon a szállítmány parancsnoka jelentéstételre beküldte a szállítóórt az intézetbe. Az előirt egészségügyi-műszaki pihenőt azonban nem tartották meg. A jármű az intézet előtt várakozott. Később a fogvatartottak — tudva, hogy a Budapesti Fegyház és Börtönig már nem állnak meg — ülőhelyükről felkeltek, máshová ültek, énekeltek, a lakott területen pedig előretódultak az első rácsokhoz, hogy kinézhesenek.

A busz időközben Budapestre ért, és a X. kerületi Maglódi útról az Újhegyi útra kanyarodva akarta megközelíteni a Budapesti Fegyház és Börtön gépjármű-bejáratát. A Maglódi úton haladva az „Állj! Elsőbbségadás kötelező!” táblához érkezett, s ott megállt. Forgalmi okok miatt az Újhegyi útra nem tudott rákanyarodni. A fogvatartottak ezt a pillanatot használták ki a szökésre. A busz hátsó vészkijáratának bajonettzárát elfordították, a tető szellőzőnyílása így nyithatóvá vált. A felszerelt 10 milliméter sűrűségű hatszögletű — nem kimerevített — vasanyagból készült rácsot félretolták és a hátsó elválasztó rácsot felhasználva a busz tetejére jutottak. Innen, az álló buszról leugorva Vecsés irányában eltűntek.

Az egyik fogvatartott jelezte a szökést

A szállítmány parancsnoka ekkor — az ott haladó járművet leállítva a szökevények nyomába eredt. A gépkocsivezető és a szállítóór eközben a járművet biztosította. Az üldözés azonban nem járt eredménnyel, ezért a szállítmány parancsnoka úgy döntött, hogy behajtának a Budapesti Fegyház és Börtönbe. Ekkor jelentették az eseményt.

A kereszteződéshez érkezett járművet látta a Budapesti Fegyház és Börtön munkáltató őr, aki a „B” objektum Maglódi úti oldalán munkát végeztetett. Arra lett figyelmes, hogy az utcán két alak fut. Sejtette, hogy valami rendkívüli esemény történt, ezért rádióon hívta a „B” objektum ügyeletét. Választ nem kapott, de az „A” objektum ügyeletes vette az adást, és válaszolt. A biztonsági osztály vezetője a rendelkezésre álló erővel (9 őrrel és 2 kutyával) a szökevények üldözésére indult. Az őrparancsnok

TAPASZTALATCSERE

A szállítás „veszélyes üzem”

értesítette a rendőrséget és segítséget kért. Jelentést tett az intézet megbízott parancsnokának, aki az intézetben lévő állománynak riadót rendelt el.

Közvetlen környezetre érvényes zárási riadótervet az intézet korábban nem dolgozott ki, ezért hirtelenjében a rendelkezésre álló erőt először a közeli erdő zárására és átkutatására vezényelték. A 9 óra 10 perckor történt szökést követően körülbelül négy óra múlva sikerült a rendőri erőket összevonni és a kerületekben a zárási pontokat meghatározni. A zárás és kutatás 16³⁰-ig nem vezetett eredményre. A fogvatartottak jelenleg is szökésben vannak, illetve az egyiket azóta már elfogták.

Hogyan történhetett?

Az esemény utólagos vizsgálatakor rendkívül sok mulasztást tapasztaltunk, amelyek egyenként is hozzájárulhattak volna rendkívüli esemény bekövetkezéséhez. Így együtt azonban szemléletesen példázzák: sok esetben azért nem következik be rendkívüli esemény, mert azt a fogvatartottak maguk sem akarják.

A szállításokat évek óta rendszeresen ellenőrizzük. A parancsnokság biztonsági osztályának főelőadói az ellenőrzések tapasztalatairól folyamatosan tájékoztatták az intézeteket. A szabályozásról elmondhatjuk, hogy a 0152/1984 számú OPÁH-intézkedés már nem mindenben felel meg a kor követelményeinek, de ha az érintettek pontosan betartották volna az abban foglaltakat, az esemény bizonyára nem következik be.

Mulasztások sorozata vezetett a rendkívüli eseményhez, ezért másoknak is tanulságos lehet, ha a legfontosabb hibákra rávilágítunk.

1. *Az intézet saját busza elromlott, ezért cserebuszt kaptak*, amelyben nem volt URH-rádió. Rácsozata a szellőzőnyílásokra nem a Biztonsági Szabályzat előírásai szerinti 15x15 cm-es méretben készült.

2. *A fogvatartottakat elindulás előtt nem motozták meg*, a bilincselési előírásokat nem hajtották végre, illetve a végrehajtást nem ellenőrizték. Az ülésrendet nem tartották be. Ezek a hiányosságok egyértelműen a szállítóórség mulasztásai. A vizsgálatkor egyértelművé vált, hogy e mulasztások azért következtek be, mert az örök „rutinból” dolgoztak. Jogsabályi ismeretük ellenőrzése sincs kialakítva. A továbbképzéseken az örök szállításra történő felkészítése nem eléggé alapos.

3. *A motozáskor más veszélyforrások is adódnak*, annak ellenére, hogy a fogvatartottakat a szállítózárkába helyezés előtt tüzetesen megmotozzák. Így biztonságra veszélyes eszközök a zárkába nem kerülhetnének, hiszen az elítéltek csak azokat a tárgyakat vihetik magukkal, amelyeket az intézet parancsnoka engedélyez. A szállítmány elindulása előtt e tárgyak egy részét a letéttel együtt a busz csomagterébe helyezik. Ha a motozás felületes vagy célszerűtlen, következményével az úton kell számolni. A buszokban például tilos a dohányzás. A szállítóórség azonban kényelmi szempontok miatt — a szállítás előtt — a fogvatartottaktól a cigarettát és a tüzgyújtásra alkalmas eszközöket nem veszi el, nem zárja el. A fogvatartottakat eligazítják ugyan, hogy a járműben nem szabad dohányozni, de ha valaki mégis rágyújt, menet közben nem

tudják megakadályozni, mert a rácsokat nem nyithatják ki. Így gyakori jelenség, hogy az utasok rágyújtanak, ha pedig füst van, szellőztetni szükséges.

4. *A szállítási terveket intézetenként eltérően készítik el.* Évek óta visszatérően gond, hogy a szállítóórségeket általános, konkrétumokat nélkülöző iránymutatással és információkkal látják el, így aztán váratlan esemény bekövetkezésekor szakszerűtlenül intézkednek. A szállítási tervek jelentési rovata nem tartalmazza a szállításkor történt események felsorolását. Így a szükséges intézkedésre (felismerés híján) csak az események bekövetkezésekor kerül(het) sor.

E konkrét eset tapasztalatai is azt mutatják, évek óta egyre nehezebb menet közben megakadályozni, hogy a fogvatartottak elhagyják a helyüket, ne hangoskodjanak, az örök tevékenységét ne láthassák. Kérdés ugyanígy: mi fontosabb, az-e, hogy a fogvatartott ne lásson ki a buszból, vagy az, hogy őket ne láthassák? Az információk hiánya miatt törvényszerűen a megoldások is elmaradnak, és a hibák (mint esetünkben) halmozottan jelentkeznek.

5. *A legfontosabb tanulság mindenképpen az, hogy a szállítás folyamata (mint a közlekedés és a bévés feladatok hangsúlyozott formája) — veszélyes üzem, tehát minden ismeret, elemzés és ellenőrzés egyetlen (ám megkerülhetetlen) célt szolgál: biztonságos körülményeket kell teremteni az elindulástól a megérkezésig.* Különösen igaz ez napjainkban, amikor a szakmánkat (is) érintő változások újragondolják velünk napi gyakorlatunk szinte minden elemét. Miért lenne ez másként a szállításnál? E konkrét eset elemzésével sem kívántunk egyebet: jelezni, feltárni a veszélyforrásokat. Azért, hogy a jövőben elkerülhetők legyenek.

Surányi Lajos

Áprilistól a nyilvános terjesztésű

BÖRITŐN

ÚJSÁG

A HETI HÍRADÓ JOGUTÓDJA *

a büntetés-végrehajtás intézeteiben és intézményeiben
kedvezményesen előfizethető

23

A börtönpszichológia etikai kérdései

Szociális érzékenység • Emberismeret

A „frontemberek” helye

A Magyar Börtönügyi Társaság pszichológiai szekciója legutóbb Szegeden tartotta ülését. A találkozó egyik alapvető célja volt, hogy a résztvevők hozzájáruljanak ahhoz az útkereséshez, amelynek során a pszichológia igyekszik körvonalazni szerepét a büntetés-végrehajtás új, változó keretei között. Vitaindító előadásomat beható eszmecsere követte.

Érzékelhető változások részesei vagyunk

Megítélésem szerint a *börtönpszichológia etikai kérdései nem választhatók el a bv. általános gyakorlatától, ahol érzékelhető változások szemtanúi és részesei vagyunk. Ez megragadható egy korábbi — mondjuk inkább így: — jóval korábbi jelmondat módosulásában is. A valamikori „Ne csak őrizd, gyűlöld is!” formula napjainkban talán így hangzik: „Ne csak őrizd, adj valódi esélyt is — mindannyiunk érdekében!”*

Ha ezt elfogadjuk, akkor ez legalább két alapvető szempontváltást jelent a végrehajtás gyakorlatában. Egyrészt magába foglalja a depolitizálás szándékát, másrészt azt a tényt, hogy szükségszerűen és egyre inkább szakmai, szakszerűségi szempontok képviselik az alapvető irányokat minden területen. Úgy vélem azonban, hogy a későbbiekben sem nélkülözhető a politikai, gazdasági, pénzügyi vezetés támogatása, mely kész és képes a feladatok és feltételek összhangjának megteremtésére. (Feltételeken személyi, tárgyi, anyagi, pénzügyi, erkölcsi szempontokat egyaránt értek.) Annál is inkább, mivel az Európa Tanácshoz való csatlakozásunk egyik feltétele a kisebbségi

és emberi jogok garantálása. Ennek során behatóan vizsgálják az adott ország büntetés-végrehajtási gyakorlatát az ET ajánlásai, irányelvei szerint. Természetesen maguk a fogvatartottak is fordulhatnak problémáikkal eme nemzetközi fórumokhoz.

Ugyanakkor az ennek alapján kialakított összképnek már az egész társadalmat érintő politikai, gazdasági, pénzügyi konzekvenciái lehetnek (hitelfeltételek, külföldi tőke, az adott ország nemzetközi tekintélye, befolyása stb.)

Akár újabb etikai problémaként vehető fel itt a sajtó, a tömegtájékoztató közvetítő, közvéleményformáló szerepe is. Könnyű megoldást, s mint láttuk, abszolút „öngólt” jelent, ha e tekintetben előítéletek, szakszerűtlenségek, jó szándékú dilettantizmus, poén- vagy pénzvadász mentalitás érvényesül.

Annak a ténynek közhírré tételére lenne végre szükség, hogy itt bizony igen súlyos egyéni-családi-társadalmi konfliktusok, működészavarok metszéspontjain szolgálatot teljesítőkről van szó, akik az ún. társadalmi beilleszkedési zavarok szinte mindegyikével szembesülnek napi munkájuk során. A korábbi elképzelések, melyek a tbz-be foglaltakat (bűnözés, alkoholizmus-drogfogyasztás, öngyilkossági készítés, neurozisosok, egyéb funkcionális kórképek) mint önálló, független jelenségeket értelmezték, mára módosulni látszanak. Úgy tűnik, hogy képlékeny, egymás felé nagyon is „áteresztő”, átalakuló kategóriákról van szó, amit mi sem bizonyít jobban, mint az a tény, hogy olykor a fenti működészavarok mindegyike felbukkanhat egy ember életvezetésében, nem kevés szakmai terhet, felelősséget róva a mindenkori környezetre.

Az intézetekben folyó munka tehát feltételez egyfajta tudást a „frontemberek” részéről (végzettségtől, beosztástól függetlenül), nevezzük ezt szociális érzékenység-

nek, hatékonyságnak, emberismeretnek. Mindenesetre e képességek személyközpontú, differenciált működtetése alkalmasint életbevágóan fontos lehet, hisz szociális erővel szemben alapvetően csak szociális erő lehet igazán hatékony. Erre tartós garanciát csak olyan helyi és társadalmi atmoszféra nyújthat, amelyben a frontember minden elképzelhető társadalmi támogatást maga mögött tudhat. Ugyanakkor elgondolkodtató az a szakmai körökben hallható vélemény, miszerint kettős negatív előítélet érvényesül ezen a területen. Eszerint az elkövető leleplezésekor nem ritkán hangzik el — képletesen szólva — a „feszítsd meg, vesszen!” kiáltás. Majd ez az indulat később, a büntetés végrehajtása során mintha az őrzők felé fordulna. Ha így van, vajon miért van így?

Tisztázandó kérdések sokasága

Ezek után ha a gyakorlati munkánk etikáját próbáljuk röviden megfogalmazni, akkor az alábbi beállítódásban, értékelő viszonyulásban kellene elvi egyetértésre jutnunk. Tehát: a fogvatartottak egyrészt töltik megérdemelt büntetésüket az intézetekben, másrészt nekünk (s ezen minden testületi tagot értek), kinek-kinek a maga területén mindent meg kell tennünk azért, hogy megőrizzük őket embernek, megóvjuk őket attól, hogy elveszítsék arcukat a börtön uniformizáló közegeiben, s tennünk kell azért, hogy a „börtönegyetemet” kijárva ne potenciálisan veszélyesebb ember lépjen ki a kapun, mint akit korábban a bírósági ítélet e falak közé zárt. *Tennünk kell mind-azt nem csupán naiv humánumból vagy elhívavonásból, hanem a börtönadaptációt és a valamilyen szintű társadalmi beilleszkedést segítő — ha úgy tetszik — józan önvédelemből is.*

Véleményem szerint ez a megközelítési mód (vagy éppen etikai hozzáállás) szerencsés a börtönpszichológus diagnosztikai és terápiás munkájában, és támpontot nyújthat ahhoz, hogy a változó feladatok és feltételek lehetséges vákuumában ne könnyen felmorzsolódó ütközőpont, hanem az ellenőrök között létezni tudó egyfajta

diplomata lehessen, aki többirányú kapcsolatokban vállalni tudja nem elhanyagolható szerepét. Főoldva a kommunikációs zárlatokat, formálva a kapcsolatok légkörét, azokat úgy tereli, hogy a fogvatartottak számára minden fontos személy a fenti célok irányában lehessen igazán hatékony.

Íme, néhány problémakör — a teljesség igénye nélkül —, amely a pszichológiai munkában etikai szempontként elkerülhetetlenül felbukkan.

Mindenekelőtt ilyen kérdéskör a munkánkban megjelenő kettős szerep összeegyeztetése, mármint a pszichológusé és a büntetés-végrehajtási dolgozóé. Ahol az egyik oldal mondjuk *C. Rogers* bázisváltozóival (feltétlen, pozitív elfogadás, hitelesség, érzelmi átélés) jellemezhető, míg a másik szabályokat, normatívákat, tilalmakat, esetleg szankciókat sugall. Ez így a *van*, illetve a *kell* dilemmája lehet. Idővel melyik szerep válhat súlytalanná? Netán a demokratikus és tekintélyelvű megközelítés valamilyen ötvözetére lenne szükség? Ha igen, akkor ez milyen mentálhigiénés többletterhet jelent?

Sorolom tovább: mikor, mire terjedjen ki az előljáróknak teendő jelentési kötelezettsége? Krízis-beavatkozás esetén a krízisben lévő számára fontos személyek bevonására hogyan, milyen mértékben kerüljön sor? A beszélgetéseken jelentkező konkrét tartalmakra, vagy csupán a legszükségesebb, az adott állapotképet érintő információk átadására szorítkozunk-e?

Tisztázásra vár továbbá a diagnosztikai munkát összegző pszichológiai vélemények ügykezelése, titkosítása is. A fogvatartottat tájékoztathatjuk-e egyáltalán, a pszichológiai leletről, ha ezt igényli, s ha igen, milyen mértékben? Miként segíti ez az esetleges önismereti, önkorrekciós munkát, lehetségesek-e itt bizonyos kockázati tényezők?

Nézzük tovább! A fegyelmi ügyeknél (elsősorban támadó vagy önkárosító cselekmények után végzett motívumkutatás, oknyomozás során) a büntetni vagy gyógyítani szakmai-etikai dilemma merülhet fel. E kérdésnél hol és milyen határok húzhatók?

Diagnosztikai és/vagy terápiás munkában (például alkohol-kényszergyógyításhoz kötelezetteknel) a fogvatartott önkéntesség-

ge, mint alapvető pszichoterápiás feltétel, mennyiben érvényesül? S ha ez hiányzik, akkor milyen kényszer érvényesíthető egyáltalán? Hogyan értelmezendők a fogvatartottakkal folytatott kísérletek, kutatások etikai kérdései?

Miként alakul az új módszerek, terápiás technikák kipróbálásának, alkalmazásának etikája?

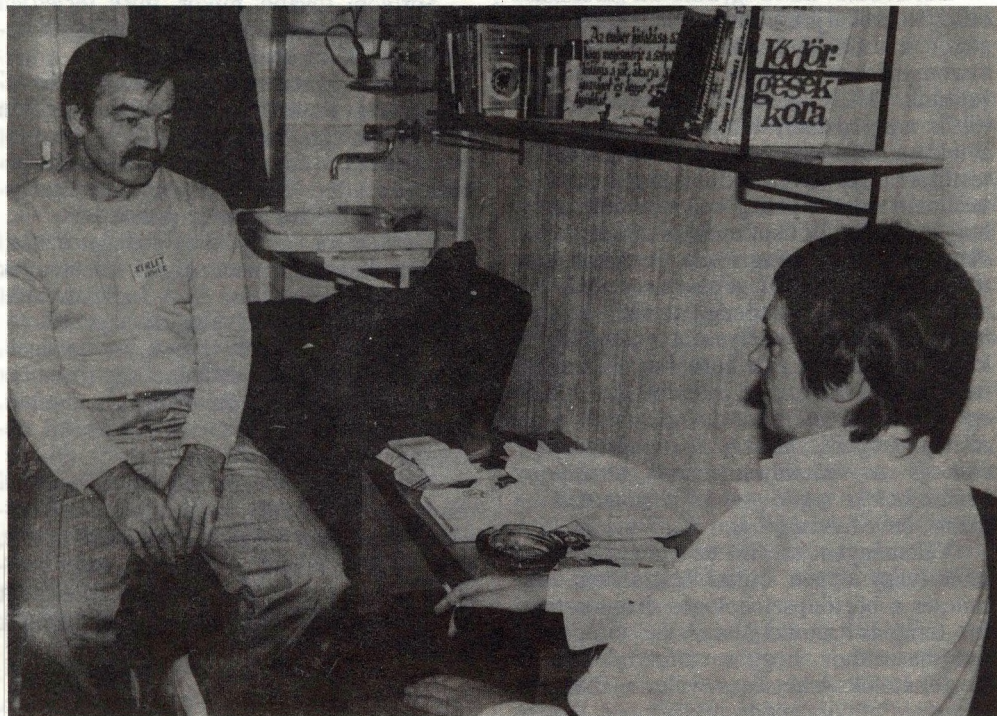
Ugyancsak eleven gond a sajtó, a rádió, a televízió, valamint a társadalmi intézmények pszichológiai irányú tájékoztatása: miként szólunk a fogvatartottakról, az elkövetett bűncselekmények lélektani összetevőiről, hogyan vélekedünk a szakirányú munka, a beavatkozás publicitásának mértékéről, szükséges kontrolljáról, egyáltalán a megnövekedett társadalmi érdeklődés tárgyszerű, etikus kielégítéséről?

Megoldásra váró kérdés továbbá a testi tagok, munkatársak pszichés problémáinak vállalhatósága, illetve a szakirányú külső ellátás ügye. Itt felmerül megelőző célzatú, belső szervezettefjesztő, lelki egészségvédő programok indításának lehetősége, akár külső szakemberek bevonásával.

A pszichológusnak természetesen saját lelki épességét (munkaeszközét) is óvnia kell, hisz amíg ma átlagosan ezeröttszáz lehetséges pácienssel kell számolnia, addig a szakmában közismert úgynevezett „*kiégésszindróma*” számára igencsak *fenyegető valóság*. A megelőzés, a folyamat lassításának technikai kimunkálása akár önálló fórum tárgyát képezhetné.

Napjainkban feszítő gond az eddigieken kívül a fogvatartottak munkára nevelésének pedagógiai-pszichológiai előkészítése olyan társadalmi közegben, ahol a gazdasági, piaci viszonyok átrendeződésével párhuzamosan jelentős külső és belső munkanélküliséggel számolhatunk.

Végül — immár a távolabbi jövőbe tekintve — az alternatív büntetések vagy a büntetés alternatívái kérdéskörben érdemes lenne vizsgálni a pszichológia eszköztárának szerepét, lehetőségeit és korlátait, természetesen az etikai normák figyelembevételével. Mi módon lehetne tehát a sajátos egyensúlyt fenntartó, megszilárdult, az életvezetésbe beágyazódott, a hagyományos büntetésekre már nem reagáló kri-

A merev szembenállást egyfajta segítő kapcsolat megteremtése oldhatja fel

minalitást megingatni, kérdéssé tenni az elkövető számára, s az így talán felbukkanó pozitív alternatívát hiteles beillesztési szándékká alakítani? Íme, egy lehetséges példa az előbbiekre: visszaesőket érintő vizsgálatoknál, ahol a résztvevőknek például eldöntendő kérdésekben kell állást foglalniuk — a személyre, életmódjára, környezetére, szokásaira stb. vonatkozóan —, a teszt kitöltőin olykor sajátos „idegesség” lesz úrrá. A megnyilvánulások néha ilyen formát öltenek: *„inkább leülnék harminc nap fogdá, minthogy ilyen kérdésekre válaszoljak!”* Valóban, itt a vizsgált személy inkább vállalta volna a bár súlyos, de ismert büntetést, minthogy ütközzön az önismereti erőfeszítést igénylő kérdésekkel, hogy fölülvizsgálva korábbi életvezetését, árnyaltan gondolkozzon és ítéljen önmagáról valamint környezetéről, esetleg megkérdőjelezve korábbi normáit, értékeit.

Útkeresés iránti igény

A vitaindítót követő beszélgetésen kiderült, hogy a felvetődött szakmai-etikai kérdések mindegyike akár önálló szekcióülések témája lehetne. A korlátozott idő, valamint a téma összeegyeztetése miatt így csupán egy-egy szemléletes példa segítségével vitathattuk meg például a *titoktartási és jelentési kötelezettség dilemmáját* egy esetleges rendkívüli esemény megelőzése ürügyén, ahol nem csupán az intézmény, de a fogvatartottak valódi érdekei is találkoznak, összeegyeztethetők. Véleményünk szerint ez a kettősség a terápiás kapcsolat kialakításakor feloldható, a pszichológus által vállalt kétirányú szerep és felelősség tisztázható. Újfént megfogalmazódott az útkeresés iránti igényünk és jogunk a különböző kívánalmak, a lehetséges frontok és ellenerők közötti tartományban. Egyik kollégánk úgy fogalmazott, hogy huszonegy év elteltével munkánk létjogosultsága talán már elfogadott, de szervezeti, valamint informális státuszunk, a kívánt és lehetséges szerepelvárások mindmáig tisztázatlanok. Remélhe-

tőleg a két szélsőséges álláspont, miszerint a pszichológus fehér köpenyes, csodatévő mágus, vagy éppen mihaszna semmirekellő, már a múlté.

A személyi állomány és a fogvatartottak viszonyát elemezve az álláspontok úgy közeledtek, hogy *a korábbi merev szembenállást, ellenérdekeltséget egyfajta segítő kapcsolat megeremlése oldhatja fel, amely egyaránt szolgálhatja a börtönköri eredményekhez való alkalmazkodást és a lehetséges társadalmi beilleszkedést.* A börtön légkörének, pszichés atmoszférájának eme áthangolása, a kölcsönös ellenségkép módosítása, a fogvatartott „nagykorúsítása”, az érett-felnőtt szereppel való szembesítése csökkentheti a kudarcok okozta gyakori elégtelenségi érzést, s így egyfajta sikerérzetet adhat.

A beszélgetés valamennyiünket megerősített abban, hogy e szemléletformálásban meghatározó szerepet tölt be az intézetek vezetése. Egy erősen hierarchizált, totális intézményben, ahol mindenki fölfelé tekint, a parancsnok személye, állásfoglalása, értékítéletei, szemlélete modellértékű valamennyi munkatárs, de a fogvatartottak számára is. Olyan közegben, ahol tökéletes biztonság talán sohasem érhető el, ahol a folyamatos készenléti állapotban a bármikor bármi megtörténhet nyomasztó élménye kísért, ott egy jól működő megelőző-kiegészítő pszichológiai biztonsági rendszer is csökkenti a kockázatot. E tekintetben megbízható szövetséges a szakmai önállóságát megtartó pszichológus, aki saját eszközeivel támogatja az egyre inkább körvonalazódó közös célt, a személyközponit, differenciált, szociálpszichológiai megközelítést, a gyorsuló idő kihívásaira válaszkész büntetés-végrehajtási gyakorlat megeremlést.

Összegzésként, de korántsem a téma lezárásaként fogalmazódott meg az az álláspont, hogy jelenleg a pszichológus számára szaktudásán, személyiségén, alkotókészségén, megóvott lelki épségén túl általános etikai normái jelenthetik azt a mércét, amely irányításként szolgálhat a mindennapok sodrában.

Kovács Zsolt

A SEGÍTŐ KEZEK

további támogatókat keres

Nyugdíjasaink közül sokan élnek nehéz szociális körülmények között. Különösen azok, akik tíz éve vagy még korábban kerültek nyugállományba. Tudjuk, hogy a tevékeny, munkában eltöltött évek után biztonságos öregkort (méltó nyugdíj formájában) a mindenkori államnak kellene garantálnia, de ismerve az ország napjainkra nyilvánvalóvá vált nehéz gazdasági helyzetét, lényeges javulás e tekintetben — egyelőre legalábbis — aligha várható. Ezt felismerve született a gondolat: vizsgáljuk meg, saját erőink összefogásával tudunk-e segíteni azokon a kollégákon (vagy családtagjaikon), akik nem tehetnek arról, hogy idős korukban megélhetési gondjaik vannak. Így jött létre a büntetés-végrehajtás nyugdíjasainak, valamint az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe került aktív dolgozóinak támogatását szolgáló Segítő Kezek Alapítvány. A kezdeményezésben jelentős szerepet vállaltak több bv-intézet munkavállalói, a büntetés-végrehajtási dolgozók szakszervezete, valamint a szervezésben-előkészítésben Simkó Sándor nyugdíjas kollégánk.

A csatlakozást meghirdető felhívást 1991. július 30-án küldte ki a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka a bv-intézetekhez. A felhívás szerint azok az aktív bv-dolgozók és nyugdíjasok lehettek alapító tagok, akik 1991. szeptember 30-ig csatlakoztak az alapítványhoz és közölték, milyen összeget ajánlanak fel.

Október első napjaiban az adatokat összesítettük, és megállapítottuk: 720-an — köztük 136 nyugdíjas — csatlakoztak, a felajánlott összeg hétszázötvenezer forint. A létszám azóta emelkedett, és ma már az összeg is közel jár az egymillió forinthez.

Kétségtelen, a számok mutatják a segítőkészséget, egymás támogatásának fontosságát. Ha figyelemmel kísérjük az adatokat, megállapítható, hogy a nyugdíjasok közül a Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön, valamint a Bv. Országos Parancsnokság egykori dolgozói csatlakoztak a legnagyobb számban és vállalták — anyagi helyzetük arányában — a felajánlott összeg befizetését. Az aktív bv-dolgozók közül a márianosztrai, a szegedi, a fővárosi, az állampusztai, a székesfehérvári, a szolnoki, a szekszárdi, a miskolci, az egri és a martonvásári bv-intézetekben, az IMEI-ben és a Bv. Országos Parancsnokság büntetés-végrehajtási, valamint személyügyi és szociális főosztályán és a titkárságon kérték legtöbben, hogy alapító tagok legyenek. A csatlakozás, az összeg felajánlása önkéntes volt és az is marad.

Az alapítvány azóta jogilag megalakult, megtörtént a bírósági bejegyzés. Nem zárult le viszont a jelentkezés, a befizetések felajánlása. Ha nagyobb lesz ugyanis a tőkeösszeg, emelkedik a szétosztható kamat, így a kuratórium több kérelmezőnek segíthet.

Miből áll a segítség? Elsősorban *szociális segélyből*. Főként kisnyugdíjasokra gondolunk, akiknek a szociális helyzete az utóbbi időben folyamatosan romlik. Azok az aktív vagy nyugállományú dolgozók és családtagjaik, akiknek gyógyulása csak költséges műtéttel vagy különleges gyógyszerrel biztosítható, *támogatást kaphatnak*. A *tanulmányi segély* lesz a segítségnyújtás harmadik formája. Elsősorban az elhunyt bv-dolgozó gyermeke, illetve gyermekei kapják, lehetőleg folyamatosan. A segítségadás mindhárom

ALAPÍTVÁNY

formájánál előnyben részesítjük a bv-testület hősi halottainak, a szolgálati feladatok teljesítése közben megrokkant, súlyosan megbetegedett, illetve elhalálozott kollégák családtagjait, gyermekeit.

A későbbiekben, feltehetően 1992 harmadik negyedévében, az alapítvány tőkéjének kamatából már remélhetően segíteni tudunk néhány rászoruló.

A kérelmet a nyugdíjasok volt szolgálati helyük, az aktív dolgozók pedig jelenlegi szolgálati helyük parancsnokához nyújthatják be.

Nem csupán alapító tagok jöhetnek szóba, hanem a később csatlakozók és azok is, akik bv-nyugdíjasok vagy aktív dolgozók, de valamilyen okból még nem csatlakoztak az alapítványhoz. Hiszünk benne, hogy nem a kispénzű nyugdíjasok, hanem főként az aktív dolgozók tudják segíteni célkitűzéseink megvalósítását. Többen jelezték, hogy önkéntes felajánlásaikkal 1992-ben is segítik az alapítványt. Mindezek reményében kéri a kuratórium tagjai a hivatásos állományt, az aktív és nyugállományú dolgozókat, a bv-vállalatok igazgatóit és másokat, legyenek támogatói az alapító okiratban megfogalmazott elveknek, segítve a nehéz helyzetben lévő kisnyugdíjasokat.

Dr. Mészáros József

A kuratórium tagjai:

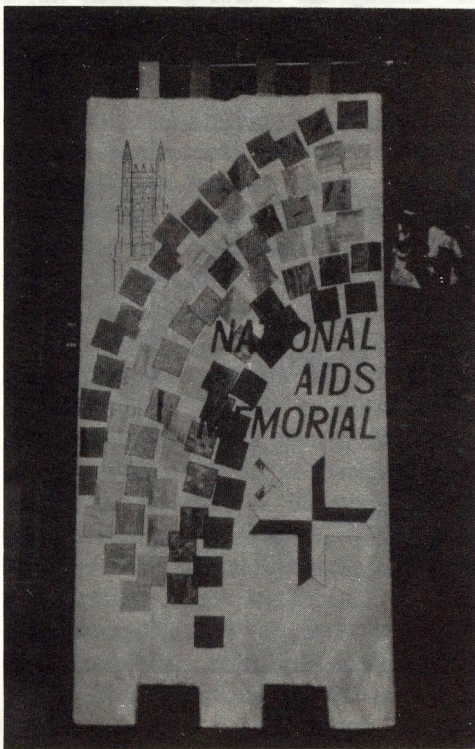
Elnök: dr. Mészáros József
Titkár: dr. Csernyánszky Lajos
Tagok: dr. Cserné Bakos Erzsébet
Siklósi Zoltán
Henczel Miklós
Simkó Sándor
Aranyos Sándorné
Bőjér András
Kiss Lajosné

Az alapítványnak felajánlott összegek befizethetők a Segítő Kezek BVD Alapítvány Postabank Rt 021-18361 számú számlájára.

Amerika: a megelőzés a legfontosabb

*Az egyenlő védelem elve • Félelem nélkül
„Robbanás” előtt állunk*

Az AIDS az egész világ számára kihívás. Vajos mit kezd e kihívással egy olyan szervezet, mint a börtön, és különösen abban az országban, az Egyesült Államokban, ahol európai szemmel nézve borzalmasan magas az elítéltek száma? (Összehasonlításként Európában Magyarországon a legmagasabb a bebörtönzöttek aránya, minden százezer lakosból 140,

Az USA legnagyobb katolikus templomában (Harlemben) külön megemlékeznek a pusztító kór következtében elhunytakról

ugyanaz a szám az Egyesült Államokban 240!) Ráadásul az USA-ban egyaránt sok a HIV-fertőzött és az AIDS-beteg. (180 ezer beteg közül 120 ezer már meghalt, a fertőzöttek számát pedig több millióra becsülik.)

A büntetés-végrehajtási intézetekben ez a kihívás talán még komolyabb, hiszen az elítéltek között az átlagosnál több az AIDS által veszélyeztetett személy, különösen a kábítószerélvezők, homoszexuálisok és prostituáltak. Ezért is van a börtönöknek kulcsszerepe az AIDS-fertőzöttség ellenőrzésében. Persze nemcsak a veszélyeztetettek nagy száma súlyosbítja a helyzetet, hanem az is, hogy egyszerre jelentkeznek orvosi, börtönigazgatási és jogi kérdések. Úgy kell megoldaniuk az AIDS felderítését, diagnosztizálását, a fertőzöttek elhelyezését, (tanácsadást, a betegség terjedésének megakadályozását stb.), hogy közben az emberi jogok se sérüljenek. Ez utóbbi tartalmazza az *egyenlő védelem elvét*, amely egyaránt vonatkozik a betegekkel foglalkozó személyzetre és az egészségügyiekre.

**„Sokat tudunk —
tehát védekezhetünk!”**

A kezdeti sokkhatás után — amelyet nyilván az is okozott, hogy a járvány már világméreteket öltött, mire a fertőzést és a betegséget okozó vírust fölfedezték — az emberiség egészét fenyegető új veszély méreteinek ismeretében ma már pontosan körvonalazható a védekezés módja mindaddig, amíg a hatásos védőanyagot felfedezik.

Sokat tudunk — hirdetik a szakemberek —, tehát védekezhetünk is. Ez a be-

tegség nem hirtelen jött, nem is így tűnik el, ezért a leghatásosabb védekezés a szakszerű, jó propaganda. A rossz tájékoztatás ugyanis többet árt, mint használ.

A járványügyi központ — erre figyelemmel — külön irányelveket adott ki a börtönök részére. De az USA-ban, mint mindent, az AIDS-kezelést is valamennyi állam, sokszor egy-egy börtön is önállóan szabályozza és keresi a megoldásokat, amelyek ez esetben eléggé hasonlóak. Mindenestre az a felismerés, hogy az AIDS-re való társadalmi, kulturális és politikai reakció ugyanolyan fontos, mint maga a betegség, talán a börtönökben érzékelhető leginkább.

Visszaszorították a szélsőséges gondolkodást

A betegség megjelenését követő néhány év legnagyobb és mérhető eredménye a szélsőséges gondolkodás visszaszorítása. Ez az elitélteknél és a személyzetnél egyaránt tapasztalható. Fertőzött és beteg elítéltek elmondták — a velük fogyasztott ebéd közben —, hogy '82-'83-ban sokszor „fegyverként” használták a vérüket a betegség okozta fájdalmas bizonytalanság és lelki stressz következtében. (A pánikreakció Európa számos börtönében is zavargásokhoz vezetett, például Belgiumban, Franciaországban, Németországban.)

A tájékoztatás pontosságára és gyakoriságára jellemző, hogy minden büntetés-végrehajtási dolgozó megkapja a precedens értékű bírósági döntést. Ez történt például akkor, amikor egy chicagói fogorvost elbocsátottak állásából, mert HIV-pozitív volt, ám a bírósági döntés után visszahelyezték. Az orvos börtönben dolgozott, és mivel tudta, hogy fertőzött, mindig védőfelszerelést használt, továbbá a betegeivel is közölte. Pontos nyilvántartást vezetett róluk, akiket szintúgy megvizsgáltak és kiderült, egyetlen betegét sem fertőzte meg. Az ilyen példákat arra használják fel, hogy tudatosítsák a személyzettel, sem az aggodalom, sem az önelégültség nem célra vezető. Propagandájuknak és oktatásuknak ez a két legfontosabb szempontja. Az ag-

godalom, a megalapozatlan félelem riasztó, azt sugallja, hogy a HIV átvihető véletlenül is. Pedig még nem volt példa arra, hogy a személyzet bármely tagja valamelyik intézetben fertőzést kapott volna. (Olyan előfordult, hogy maga is kábítószerélvező lévén közös vagy használt tütől fertőződött.)

Plakátok, hirdetések mindenütt

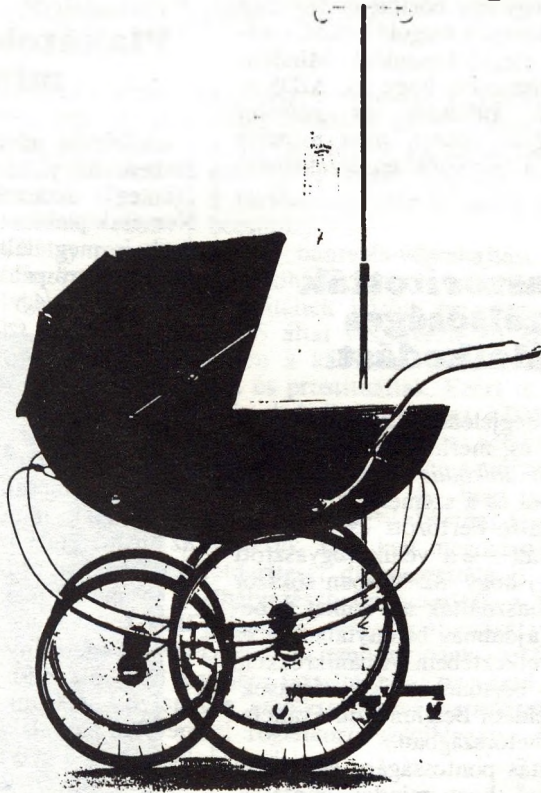
A börtön jelentőségét növeli a megelőzésben, hogy itt hosszabb időn át nagy „tömeg” oktatása, felvilágosítása folyik. Nemcsak plakátokkal, prospektusokkal, bár azok is megtalálhatók minden börtönben. Ime, néhány példa az egyik női börtönből: *Csak akkor légy terhes, ha egyikőök sem fertőzött; Ne szülj olyan gyermeket, aki halálra születni!; Az AIDS-szel járó szerelmi bánattól az AIDS nem múlik el; Na mit gondolsz, ki kaphatja el az AIDS-t, ha injekciós tűvel kábítószereszed magad? A gyermeked!* (Persze plakátok, hirdetések nemcsak börtönökben találhatók, ott vannak minden városban, a metróban, az utcán, a televízióban, a legnagyobb fényreklámokban és naponta sok-sok újságban.)

Nemcsak plakátok és szórólapok adnak tanácsot, hanem számtalan „érthető” nyelven írt kiadvány is részletesen foglalkozik a témával. Például mit tegyünk, ha valamelyik barátunk fertőzött, hogyan segíthetünk, ha valaki a családban beteg, van-e különbség a gyermek és a felnőtt betegsége között, milyen kockázata van a lesbikus és a férfi-ferfi kapcsolatnak stb. Mindezekre rendkívül aprólékos tanácsokat adnak.

Pontos tájékoztatás

A veszélyeztetettek pontos tájékoztatását elsőrendű feladatnak tekintik. Így könnyebb a felismerése annak, hogy veszélyes, illetve veszélyeztetett vagyok. E felismerés birtokában a helyes magatartás, cselekvés megválasztása is könnyebb, ami akkor sikeres, ha az oktatás és a tettek nem mondanak ellent. Már az AIDS fel-

Most babies with AIDS are born to mothers or fathers who have shot drugs.

Babies infected with AIDS don't live very long.
How would you feel if your baby was born to die?

If you or your sex partner ever shot drugs and you want a baby, first get the AIDS test, both of you. Protect your baby. Don't get pregnant unless you're sure both of you aren't infected.

If either of you ever shot drugs or had sex with someone who did, use condoms to help protect you and your sex partner from AIDS.

And get into treatment. Now more than ever treatment could save your baby's life as well as your own.

STOP SHOOTING UP AIDS.
GET INTO DRUG TREATMENT.
CALL 1-800 662 HELP

A Public Service of the National Institute on Drug Abuse, Department of Health and Human Services.

Szórólap a születendő gyermekek védelmében

ismerésének kezdetén oktatták, hogy a *vírus nem fertőz köhögéssel,üsszentéssel, köpködéssel, kézfogással, közös WC, zuhany, közös eszközök, tárgyak használatával, közös étkezésnél stb.*, ennek ellenére sokszor indokolatlanul használtak védőruhát. Mára ez is a „helyére” került. Védőruhát ott és akkor használnak, ha fennáll a vérral fertőződés veszélye. Ott viszont mindig. (Lehet, hogy a szervezett oktatás is elősegítette, mindenesetre a jóslatokkal ellentétben a már említett rizikófaktorokban csökkent az újonnan fertőzöttek aránya. Az más kérdés, hogy a heteroszexuálisok körében viszont nőtt.)

Változatos gyakorlatot alkalmaznak

Valamennyi államban kiemelten kezelik a fertőzött és beteg elítélt elhelyezését. Változatos gyakorlatot alkalmaznak, de a legkézenfekvőbb megoldás, hogy az illető marad az eredeti környezetében, speciális programok beiktatásával marad az eredeti helyén, ha pedig szükséges, kórházba utalják (ez lehet közkórház vagy börtönkórház).

Kórházba akkor küldik a beteget, ha a testén nyílt seb, nyálkahártya-sérülés tapasztalható, klinikai méretű láz, állandó köhögés, hasmenés lép fel, vizelet- és széklet-visszatartási zavarok jelentkeznek. Az állami és szövetségi intézetekből a betegek 50-60 %-a, a megyei és városi börtönből 80 %-a kerül kórházba. Az egyik ilyen nagy kórház New York Cityben található, a *Rikers Island Hospital*. A szigeten augusztusban 18 ezer elítélt volt. E börtön-monstrumban örökkel és elítéltekkel beszélgetve hihetőnek tűnt, hogy nincs bennük félelem. Ebben valószínűleg az is szerepet játszik, hogy sajátos módon értelmezik a fertőzöttséggel kapcsolatos adatok titkosságát. Elvileg csak az orvos, az egészségügyi személyzet, a parancsnok és helyettese ismerheti, ki a fertőzött vagy beteg. Ugyanakkor minden megkérdezett ör tudta, hogy a munkahelyén melyik elítélt fertőzött, viszont sem a biztosítótársaságnak, sem a munkahelyének nem adnak felvilágosítást.

Különleges a helyzet Michiganben, ahol a büntetés-végrehajtási dolgozók szakszervezetét tájékoztatni kell a fertőzött személyekről. Ezek a gondok minden börtönben jellemzőek, de elsősorban New York államban, New York Cityben, New Jerseyben és Floridában, ahol a fertőzöttek 70 %-a található.

Jelentős szakmai vita folyik arról, mi legyen a helyes eljárás. Egyesek könyörületességből azonnali szabadítást szeretnének, mások az alacsonyabb őrzési fokozatot, a félig nyitott elhelyezést, a feltételes szabadságra bocsátást is eltörölnék, mert így megfelelő gondoskodás biztosítható, ráadásul a fertőzés továbbadásának veszélye is csökkenthető. Tény viszont, hogy sok megkérdezett elítélt szívesen maradna börtönben, mert betegsége miatt itt védelmet talál. New York államban azt is megenyedik, hogy a HIV-vírussal fertőzöttek a börtönben fogadják feleségüket. Ennek még ott is olyan volt a „hírértéke”, hogy a CNN több adásban foglalkozott vele.

Hazai kérdőjelek

Szerencse, hogy napjainkban a hazai helyzet nem ilyen riasztó. Eddig 72 beteg került kórházba AIDS-betegként és közülük 37 halt meg. A börtönökben három fertőzött személy fordult meg, közülük egy külföldi állampolgár, jelenleg is kórházi körülmények között tölti büntetését. A szakemberek azt jósolják, hogy mi még a „robbanás” előtt vagyunk és ez a börtön-népességnél is várható. Olyan kérdésekre kell hamarosan választ adnunk, hogy például a magyar börtönökben elhelyezhető-e HIV-fertőzött személy közös zárkában, dolgozhat-e a többiekkel, kötelezhető-e bárki is, ha nem egészségügyi dolgozó arra, hogy a fertőzöttekkel közvetlenül foglalkozzon. A megoldás kulcsa az lehet, ha elfogadjuk, hogy *az egészséges embert éppen úgy megilleti a védelem joga, mint a fertőzötet, bereget az emberi jogok.*

A felvilágosítás, oktatás eredménye az USA-ban példaértékű. Ma a megelőzés az egyetlen módja e pusztító kór terjedésének.

Dr. Tari Ferenc

Magyarország: modellkísérleti program három intézetben

A reális veszélyt felmérve egy évvel ezelőtt a felvilágosításban és megelőzésben érdekelt intézmények összefogásával létrejött a Pro Humánus AIDS-akcióprogram munkabizottsága. *Dr. Pál László* kandidátus és *Esztergomi László* pszichológus modellkísérleti programot dolgozott ki azon rizikócsoportok tagjai számára, akik a fertőzöttségnek ki vannak téve.

A féléves modellkísérleti program 20 előadásból állt, lényegében kiscsoportos foglalkozásokra épült. A három börtön és egy nevelőotthon kiválasztása a helyszíni, személyi, technikai feltételek figyelembevételével történt. Először az együttműködésre kész, pedagógus végzettségű bv-nevelőket készítettek fel egy AIDS-ellenes tanfolyam elvégzésével. Állandó konzultációs kapcsolat mellett Módszertani füzet segítségével szakmai és metodikai útmutatást is nyújtottak a nevelőknek.

Keményebb dió volt az elítéltek számára összeállítandó program anyaga, mivel műveltségük alacsony szintje, beszűkült érdeklődésük, társadalomellenes attitűdjük gyakran agresszív-elutasító magatartással párosul. A nevelőotthonban elhelyezett gyermekeknél is hasonló gondok merültek fel. A kiválasztott Kós Károly Nevelőotthon lakói főleg tanyákról, zilált családokból kerültek a fővárosba, melynek veszélyes csábításai alól nehezen tudják kivonni magukat.

A modellkísérleti program kidolgozói mindezeket figyelembe véve szervezték meg az AIDS-veszélyt kiváltó okok feltárására irányuló előadássorozatot. Személyiségformáló hatást kívántak elérni a szexuális kultúra, a személyes higiénia elsajátításával, a családi, illetve párkapcsolatok erősítésével, a szereteten alapuló hűség értékelésével.

A tavaly júniusban indult program az önkéntesség elvén alapult. A jelentkezőket csoportokba osztották. A *sopronköhidai* csoport összetétele gyógyító-nevelős elítéltekből, első büntényesekből, visszaeső dolgozókból és visszaeső nem dolgozókból állt. *Kalocsán* a rendezett, illetve rendezetlen párkapcsolatúakat, a családos anyákat, az 1992 elején szabadulókat rendszerezték. *Tökölön* az általános iskolai végzettségűek, a szabadulók és a téma iránt érdeklődők kerültek csoportokba. A nevelőotthoni gyerekek összetétele egészségügyi szakközépiskolásokból, állami gondozottakból, debilekből és szakmunkás-tanulókból állt.

Neves előadók felkérése után megindult a modellkísérleti program, amely egy attitűd-teszt időegység alatti kitöltésével kezdődött, majd a csoportok között kvízjellegű vetélkedővel folytatódott. (A felvett ismeretanyag így háromszori ismétléssel rögzülhetett a hallgatókban.)

A klubfoglalkozásokat oktatófilmek és diavetítések színesítették, a kiosztott tájékoztató füzetekben pedig egyszerű ábrák ismertették az AIDS terjedési lehetőségeit. Rendkívül nagy sikert arattak a jól megválasztott mozifilmek.

Kalocsán — a női lélekhez közel álló — *Kramer kontra Kramer* című filmet nézhették meg az elítéltek, jó lehetőséget kapva a családi kapcsolatok megtárgyalásához, a mély emberi érzelmek megértéséhez, átértékeléséhez. A nézők magyarázatot kaptak a sokszor saját maguk számára is érthetetlen, családjukon belüli viselkedésükre.

Sopronkőhidán a férfilelket megcélzó kalandos filmet vetítettek Butch Cassidy címmel, amely a barátságot és a szerelmet dolgozta fel. Témában azonos, de a tököli korosztálynak megfelelőbb változatot láttak a fiatalok.

A nevelőotthoniak tavaly szeptemberben indult programjában módosult a tematika. A tudásszint mérésekor ugyanis kiderült, hogy a gyerekek alapvető ismeretekkel sem rendelkeznek. A kezdeti előadások tehát higiénias tudnivalókkal bővültek, majd fokozatosan tértek át a megfelelő partnerválasztással, a nemi betegségekkel kapcsolatos tudnivalókra és a nagyvárosi élet veszélyeire. A tesztlapok felmérései végül alapos tudásról tanúskodtak.

Kalocsán kezdetben húzódoztak az elítéltek, nehezen alakultak ki a csoportok, később viszont már túljelentkezés volt jellemző. Az előadók közvetlensége, a magukkal hozott „civil szag”, a klubszerű lazaság felébresztette bennük az „örök nőt”.

Sopronkőhidán a júniusi lelkesedés augusztusra fásultságba fordult. Mindezt a Btk. módosításának elmaradása indokolta, az elítéltek figyelme érthetően erre összpontosult, de a program vége felé ismét lelkes csapattá váltak.

Tökölön a fiatalok őszinte kitérő helyett magukba zárkoztak. Ahogy sikerült oldani fiatal koruk adta sebezhetőségükből fakadó szorongásait, úgy alakult ki egyre jobb légkör és új szemlélet: *a tudás tekintéllyel övezett ranggá lépett elő.*

Az oldott hangulatra jellemző, hogy felmerült a börtönbeli homoszexualitás is, ezen belül az AIDS lehetősége, hiszen a büntetés megkezdése előtt kötelező szűrésen esnek át, de eltávozásról visszakerülve nem ellenőrzik őket. A fertőzési veszély ismertetésekor — amelyet elméleti és imitált gyakorlati foglalkozások keretében sajátítottak el — az óvszer helyes használatáról szólva az is felvetődött, hogyan szerezhetnék be. A kérdés jogos volt, hiszen egy korábbi rendszabály szerint, amely tiltotta a homoszexuális kapcsolatot, az óvszer *akár zsebben tartása is nyílt vállalása* volt a homoszexualitásnak.

A program végéhez közeledve az újra kitöltött attitűd-teszt és AIDS-totó eredménye bizonyította, hogy a résztvevők a kapott ismeretanyagot jól elsajátították. (Jellemző, hogy ezekből az intézetekből érkezett a legtöbb helyes válasz a Heti Híradó 3 fordulós AIDS-totójára.)

Említésre méltó, hogy az elítéltek közül körülbelül húszan képesek a Peer-rendszernek (hasonló a hasonlónak) megfelelően felvilágosító munkát végezni társai között.

A Pro Humánus AIDS-akcióprogram munkabizottságának első modellkísérlete tehát sikerrel zárult. Egyrészt hosszú távon felhasználható ismereteket adott a nevelőtiszteknek, másrészt a három börtönben és egy nevelőotthonban a program résztvevői megfelelően elsajátították a bőséges informatív anyagot.

1992-ben nyolc büntetés-végrehajtási intézetben és három nevelőotthonban kívánják a nevelőmunkát folytatni.

Hétvégi kimaradás a gyulai börtönben

(Részlet a város helytörténetéből.)

.....Nevét dr. Karácsony János helyi történetíró szerint egy, még az Árpád-korban élő Gyula nevű, esetleg rangú keresztény földesúr által épített monostorról kapta, Gyulamonostornak hívták. Később a név Gyulára rövidült, illetve a vármegyerendszer kialakulásával Békés-Gyulára változott. Ez egyben utalt arra, hogy a Körösök mentén, Erdély kapujában kialakult vármegyének fővárosa Gyula volt. 1949-ben — elsősorban a trianoni határ közelsége miatt — a megyeszékhely Békéscsabára került, és maradt ott napjainkig is. Jóllehet néhány megyei intézmény ma is Gyulán székel. Például a megyei kórház, megyei bíróság, megyei élelmiszer-kisker vállalat.

Gyula több hírességet adott az országnak. Albrecht Dürer, a nagy német festő is szegről-vegről erről a vidékről való. Itt született 1810-ben a magyar opera megteremtője, Erkel Ferenc is. Itt látta meg a napvilágot a kiváló magyar fizikus, a kriptonégó feltalálója, Bródy Imre. De szülővárosa Gyula még Dobos István pilótának, Pálffy Albert író-újságírónak és Kohán György Kossuth- és kétszeres Munkácsydíjas festőművésznek is. A város ápolja múltját és fejleszti jelenét, hangulatos városképét, gyógyfürdőjét és egyre terebélyesedő idegenforgalmát...”

Börtön és önkormányzat

A Gyulai Büntetés-végrehajtási Intézet — miként ez a megyei börtönök esetében megszokott — a bíróság közvetlen közelében helyezkedik el. Az állomásra vezető árnyas faszor hangulatába szervesen illesz-

kedik, a város mindennapi életébe szintén. Az intézet parancsnoka, *dr. Huszágh József* őrnagy szerint a város vezetőivel kialakított jó kapcsolatot már az úgynevezett „tanácsi időkben” megalapozták. Ahol lehetett, segítettek. Közlekedési tanpályát festettek, iskolának, kórháznak segítettek segítségére, ha kellett, s a rendszerváltás kezdetén meghívták a börtönbe a pártok képviselőit, ismerjék meg a falak mögötti világot. Jártak itt az MDF helyi vezetői, Zsiros Géza a kiszagdák képviselőjében, s az SZDSZ meghatározó helyi személyiségei sem maradtak távol. A vendégek egyaránt megismerték a személyi állomány feladatait, munkakörülményeit és az elítéltek helyzetét. Később a helyi önkormányzat képviselői testülete kihelyezett ülést tartott az intézetben. A parancsnok tájékoztatta a képviselőket a büntetés-végrehajtás helyi törekvéseiről, a szabaduló munkavállalási gondjairól, s mindarról, amivel a bévé szakemberei szembeesülnek a megváltozott körülmények között. Tavaly szeptemberben kerekasztal-beszélgetésre jöttek össze a megye és a város vezetői, azok, akik közvetlenül érintettek a település — és tágabb értelemben a megye — közbiztonságának megteremtésében. A városi televízió négyrészes sorozatban mutatta be a börtönt, később a Magyar Televízió is beszámolt — a Kriminális című műsorban — a gyulai kezdeményezésről. A város polgármestere, *Dr. Pocsay Gábor*, aki korábban soha nem járt börtönben, tapasztalatait összegezve örömmel állapította meg, hogy az egykoron elzárkózó börtön helyett társadalmi kapcsolatok iránt nyitott, együttműködésre fogékony intézményt ismert meg.

Két hónappal később — úgyancsak a börtönben — úgynevezett nyílt napot szerveztek, amelyre meghívták a bűnmegelőzésben és az utógondozásban érdekelt szervezeteket. A területi szervezést igénylő fórum újfajta párbeszédre adott alkalmat. A családsegítő szolgálat, a gyermek- és

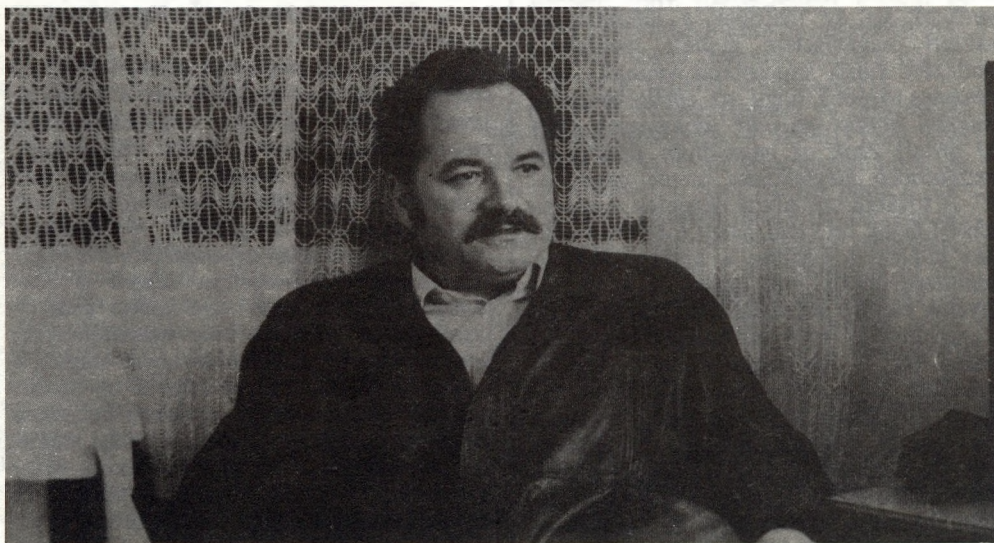
ifjúságvédelem intézményei elhatározták, hogy a börtönnel együttműködve összehangolják tevékenységüket, működési és szervezeti szabályzatot cserélnek, és megtalálják a közös tennivalókat az egyházi (karitatív) közösségekkel. Megállapodtak a rendszeres konzultációk, programegyeztetések szükségességében. A fórumon — korlátozott számban — elítéltek is részt vettek, hallgatták a sorsukat érintő észrevételeket, maguk is hozzászóltak. Szabadulásukhoz nem pénzt, segélyt kértek, hanem munkalehetőséget.

A parancsnok

Miként oly sokan a büntetés-végrehajtás szakemberei közül, Huszágh József is rokoni kapcsolatok révén került közelebbi ismeretségbe a börtönnel. Hiába volt kiváló esztergályos szakmunkás (szakközépiskolás korában 6. volt az országos szakmai versenyen), katonáskodása végeztével visszatért még a diósgyőri gépgyárba, de úgy érezte, felkészültségét, tudását az órabére nem tükrözi, s amikor a miskolci börtönben dolgozó rokon hívta, a megbántott fiatal szakmunkás némi tépelődés után döntött. Belépett a testületbe, s örként kezdte bévés pályafutását, 1971 novemberében. A kö-

vetkező évben felvették a Rendőrtisztai Főiskolára, ahol bv-szakon végzett 1975-ben. Visszatért Miskolcra, anyagi, majd később biztonsági szolgálatvezetőként dolgozott. 1986-ban, a születésnapján, május 6-án iktatták be Gyulán, azóta az intézet parancsnoka. Munka mellett tanult tovább, egy szemesztert az ELTE bölcsészkarán, pszichológia szakon, majd némi kitérével jogi doktorátust szerzett a miskolci nehézipari egyetemen. Több mint húsz éve smaszszér, s ha visszatekint e két évtizedre, úgy találja, személyes adottságát, a vállalkozás, gazdálkodás iránti hajlamát nem sikerült igazán kamatoztatnia. Igaz, a korábbi centralizált, utasításos rendszer nem sok lehetőséget kínált erre, talán a helyi önállóság kiszélesedése, a némileg vállalkozásbarát társadalmi környezet a jövőben felszabadítja teremtő energiáit.

A gyulai börtön kis intézmény. A parancsnok szinte valamennyi elítéltet név szerint ismeri. A személyzetet szintén. Némi családiasság következik abból is, hogy az itt élő elítéltek döntő többsége megyei lakos, s korántsem a legkeményebb bűnözők. A családi kapcsolatok nem szakadtak meg végérvényesen, némi segítséggel működtethetők. Ha bizonyos feltételeket megteremtünk e kapcsolatok ápolásához, csökkenthetjük a börtön okozta ártalmakat, gondolta át újra meg újra a parancsnok.

A parancsnok szinte valamennyi elítéltet név szerint ismeri

E felismerés persze nem csupán az ő fejében született meg, hiszen az ország más-más vidékein dolgozó parancsnokok, nevelők szintén gyakorta találkoztak a dilemmával. De hogy a derengő felismerésből tett, gyakorlat legyen, ehhez lépni kellett.

Javaslatok, engedélyek

Némi tépelődés után a parancsnok postára adta javaslatát, amely szerint a családi kapcsolatok ápolását a börtön tevékenyen elősegítheti. Az országos parancsnoknak címzett levél megállapítja, hogy „a megoldás egyik lehetősége a meghatározott ideig tartó kimaradás biztosítása. Több környező ország büntetés-végrehajtási intézeteiben ez már bevezetésre került. Kísérleti jelleggel kérjük vezérőrnagy úr engedélyét ahhoz, hogy a Gyulai Büntetés-végrehajtási Intézet elítélteire részére 1990 decemberétől bevezethessük a látogatási napokon kimaradás adását. Tervezetünket mellékelten csatoljuk.”

A tervezet részletesen szabályozza a javasolt gyakorlatot, amely szerint a kimenő fogházban és börtönben jutalomként, a szabadságvesztés-büntetés megkezdését követő három hónap eltelte után engedélyezhető, ha az illetőnek a kifogástalan intézeti magaviselete mellett megfelelő, rendezett külső kapcsolatai vannak. Természetes továbbá, hogy „az elítélt kimenőre (minden hónap második szombatján 8-tól 20 óráig) csak az engedélyen feltüntetett hozzátartozó megjelenése esetén engedhető”. A további szabályok részletes taglalása helyett írjuk be azzal, hogy a kísérlet zöld utat kapott, s Gyulán a hétfégi kimenő rendszere bevált, még akkor is, ha a felügyelők eleinte berzenkedtek, furcsállották a „zsványinak járó különleges jogokat”, hiszen ők — katonakorukban — mikor mehettek haza kéthetente? Ráadásul hazafias kötelességüket teljesítették, s nem követtek el bűncselekményt... Ez bizony igaz, de a családtagok, feleségek, gyerekek mérhetetlen öröme legalább ekkora igazság. Nem beszélve arról, hogy a szabadulás utáni beilleszkedés egyik gátja, a befogadó környezet hiánya, bizonyos esetekben ki-

Két brigád közmunkát végez az önkormányzatnak

védhető. Ha netántán még munkahelye is lenne a szabadultnak, morfondírozott a parancsnok...

A kimenő (kimaradás) sikerén felbátorodva hamarosan megszületett a második javaslat, amely a biztos munkalehetőség megőrzésének elvére épült. Közismert, hogy „a börtönbe kerülők legnagyobb hányadának megszakad a kapcsolata a volt munkahelyével, s megszűnik a munkaviszonya. A szabadult ugyanakkor nem jogosult munkanélküli-segélyre, hiszen a börtönben végzett munka nem számít munkaviszonynak.” Ehhez még hozzátehetjük, hogy a bv-intézetekben is egyre nagyobb nehézséggel jár munkát adni a bevonulónak. Erre a korántsem egyszerű helyzetre kínált megoldási javaslatot a gyulai elképzelés, amikor azt feszegette, miként őrizhetné meg az elítélt korábbi munkahelyét annak az új minőségű kapcsolatnak a jegyében, amelyet a börtön — a bírósági büntetés-végrehajtási irodával együttmű-

ködve — alakítana ki, s arra irányulna, hogy a munkahely ne veszítse el egykori dolgozóját. „Az intézet megkeresné a vállalatot, és egy határozott ideig szóló szerződés keretében megállapodna a jogok és kötelességek megoszlásában. A keresményt a bv-intézet részére utalnák át, a költségeket ebből érvényesítenék. E kategóriában azok az elítéltek vennének részt, akiknek munkahelye Gyulán, illetve környékén van s a tömegközlekedési eszközökkel jól megközelíthető. E körbe — az egy éven aluli ítélettel rendelkezőkön kívül — be lehete vonni a hosszabb idős fogva tartottakat a szabadságvesztés utolsó felévére...”

Hiányzik íme, egy logikai láncszem. Mi lesz azokkal az emberekkel, akiknek a munkahelye ezt a megoldást nem igényli, vagy korábban egyáltalán nem volt munkahelyük? A javaslat számba vette őket is, imígyen: „Azoknak a bevonulóknak, akiknek a bevonulás előtt nem volt munkahelyük, helyileg biztosítunk munkalehetőséget. Ez a kör is önállóan kijárna dolgozni. Előzetes megbeszélésünk alapján nekik a városi önkormányzat biztosítana munkát.”

A szabadulóra így nem hirtelen szakadna rá a szabadság — érvel a parancsnok —, hiszen ez rendkívül sok konfliktust eredményez, hanem folyamatosan érik a hatások. Állandó kimaradás engedéllyel hagynák el az intézetet, szükség esetén ezzel igazolhatnák magukat. Ha pedig a kint dolgozó elítélt önhibájából nem jönne vissza, távolmaradása önkényes eltávozásnak minősülne, vagyis nem számítana fogolyszökésnek.

A javaslat 1991. szeptember 24-én íródott, jómagam másfél hónappal később személyesen győzöttem meg a rendszer működőképességéről. Mindkét formára akadt példa. Jellemző eset például, hogy a magyar labdarúgó-bajnokság egykori gólkirálya, aki halált okozó ittas gázolás miatt tölti Gyulán büntetését, naponta kijár az apósa szikvízüzemébe, Békésre, s munkája végeztével annak rendje-módja szerint visszatér. Az írás elején említett jó helyi kapcsolatoknak köszönhetően két brigád közmunkát végez az önkormányzatnak.

Reggel az intézet előtt kerékpárra ülnek, s felügyelet nélkül — némi bevásárlást követően — maguk mennek a kijelölt munkahelyre. A „kül munkásokon” csodálkozik ugyan az utca népe, nem egészen érti, miféle börtön ez, de mert a város érdekében tesznek-vesznek, elfogadja a megoldást. A brigádtagok katonai gyakorlóruhát viselnek, kerítést emelnek a tó körül, járdalapokat fektetnek, csinosítják a buszmegálló környékét, tehát munkájukkal szűkebb környezetüket, városukat szolgálják. Kétségtelen, e jelenség — a kezdeti félelmek után — ma már oldja, rombolja az előítéleteket.

Termékeny együttműködés

Néha-néha a vállalatok is számolnak e lehetőséggel. Érdekességként megemlíthető, hogy a Békés megyei Távközlési Üzem vezetője Békéscsabán nézte a televíziót, amikor a Kriminális című műsorból értesült a gyulai kezdeményezésről. Eszébe jutott, hogy egyik, csoportvezetőként dolgozó üzemmérnökének hamarosan börtönbe kell vonulnia. Felvette a kapcsolatot a gyulai börtön parancsnokával, áthidalták az adminisztratív nehézségeket, s azóta az elítélt a szakemberhiánnyal küszködő gyulai kirendeltségen dolgozik, mint a börtön lakója, de a vállalat alkalmazottja.

A gyulai kezdeményezés — felismeréstől a megvalósulásig — bevált. Igaz, nem általános érvényű az alkalmazási köre, de azt mindenesetre bizonyította, hogy a börtön külső kapcsolatrendszere, az önkormányzattal kialakult termékeny együttműködés nagy hajtóerő. Megmozdítja az érdekelteket, jó értelemben ösztönzi az elítélteket, végezetül maga a börtön is — óhatatlanul — belép egyfajta vállalkozói mechanizmusba. A viharsarkí javaslat átlépte a megyehatárt, hiszen remélhetőleg a módosítandó büntetés-végrehajtási szabályzat a kimaradás engedélyezésével mások számára is lehetővé teszi majd a Gyulán kipróbáltakat.

Turbók Attila

Újra Márianosztrán a pálosok

Több mint kétszáz év után • Szolgálnak, mint elődeik

A pálosrendiek életébe történelmi napként íródott be 1991. december huszonharmadika. Ekkor adták át ünnepélyesen Márianosztrán azt a mintegy hatszáz négyzetméternyi épületrészt, amelyet a büntetés-végrehajtás, illetve az igazságügyi kormányzat ajánlására a magyar kormány ellenérték nélkül átengedett a pálosok rendjének.

Érdeemes megismerkednünk — dióhéjban — a pálosok történetével. Ez az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend. Ma már kevésbé ismert, hogy 1261-ben *Esztergomi Boldog Özséb* Rómában járt, és *IV. Orbán* pápától kért engedélyt új szerzetesrend alapításához. Támogatója is akadt, méghozzá jeles egyházi személyiség, *Aquinói Szent Tamás*, aki bár domonkos szerzetes volt, mégis oly hathatósan támogatta Özséb kérését, hogy a pápa megadta az engedélyt, s így az ő segítségével nyerte el az egyházmegyei, illetve püspöki szinten a jóváhagyást.

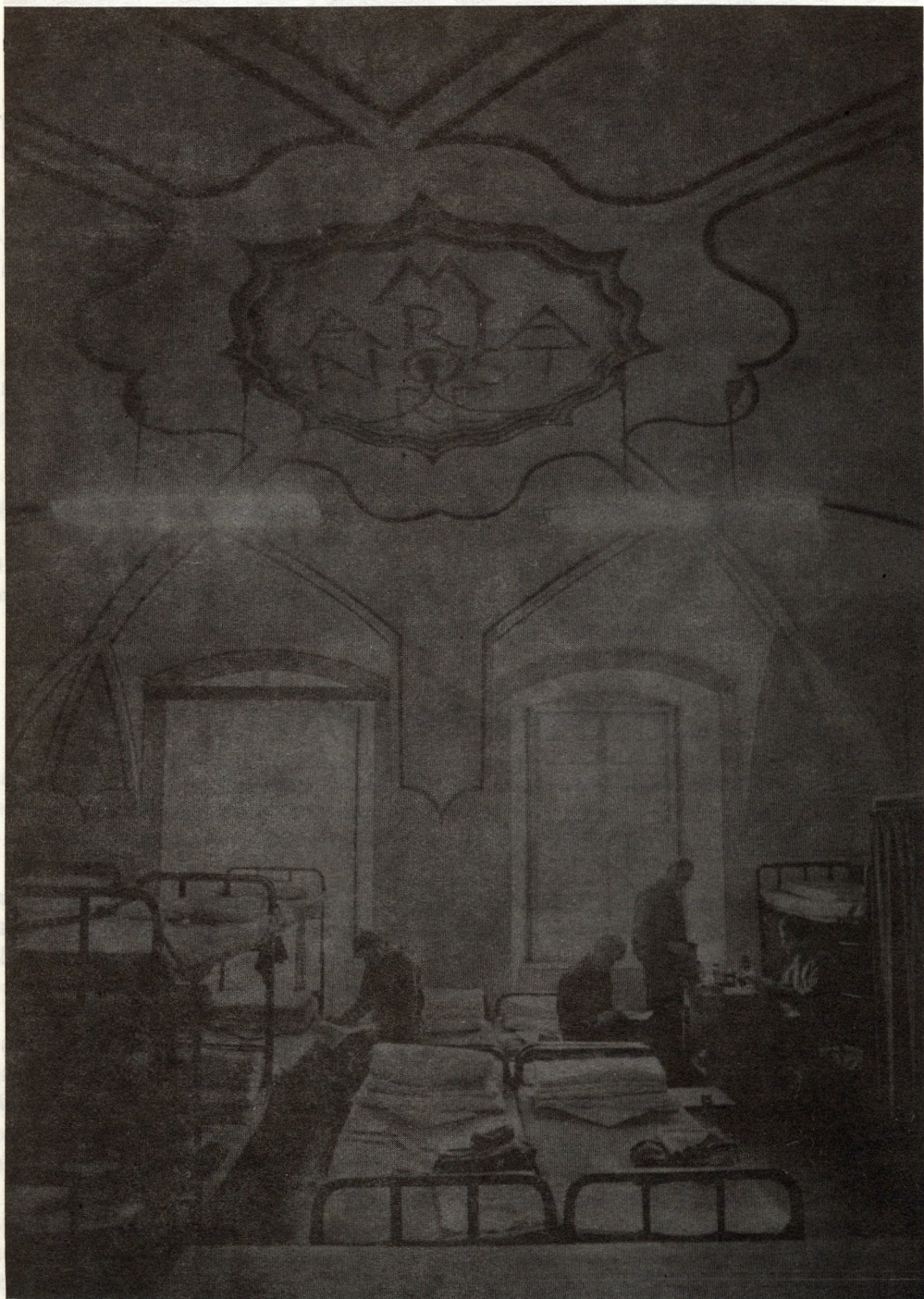
A király legkedvesebb kolostora volt

1352-ben *Nagy Lajos* király az egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, a pálosok részére kolostort építtet. A kolostor mellé a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére templomot emeltet. Az egész település a templomról, illetve annak védőszentjéről kapta a nevét. Latinul: Márianosztra, ami szó szerinti fordítással a Mi Máriánk, magyarosan a Magyarok Nagyasszonyát, népiesen a Boldogasszonyt jelenti. *Nagy Lajos* király ezt a kolostort uralkodásának 10. évében alapította.

„Ez volt a legkedvesebb kolostora. *Fényes visegrádi palotájából* gyakran járt ide, hogy ima és elmélkedés között merüsen erőt nagy birodalma ügyeinek intézéséhez s a maga erősítéséhez. Rettenő betegsége (lepra) okozta szenvedéseiben itt tett kellő önfegyelemre és türelemre szert. Csak vallásos hittel telített és fegyelmezett lélek tudta hozzátartozói és alattvalói előtt nagy betegségét eltitkolni. Mielőtt elindult a velencei hadjáratba, itt jövendőlte meg neki nagy győzelmét a szent életű *Lukács házfőnök*.

Egyben azt is jelezte neki, hogy fogadalmához híven remete *Szent Pál* (akiről a rendet elnevezték) testét is megszerzi *Velencétől*. A legenda szerint itt hajton dús lomboszatot az a hársfacsemete, amelyet *Lukács* atya ültetett el jövendőlése emlékére, s amelyet a királyról *Lajos* fájának neveztek el. A fa a XV. században a törökökkel vívott harcokban pusztult el.” (*Kisbán Emil: A magyar Pálosrend története. I. kötet.*)

Itt tanult, nevelkedett *Nagy Lajos* király leánya, *Hedvig*, a későbbi lengyel királynő, innen indult el királyi küldetésben 16 pálos szerzetes *Lengyelországba*, hogy megalapítsa a *czestochowai kolostort*, *Nagy Lajos* adott nekik egy *Mária-képet*, hogy vigyék magukkal az új kolostorba.

Egyedülálló helyzet teremtdött: működő börtönben egyházi rend buzgólkodik

Mátyás király és felesége, Beatrix is gyakran látogatott ide, adományokkal látta el a rendházat, és a templomot.

1526, a mohácsi csatavesztés után, a pálosok még néhány évig tartják magukat, védik ősi kolostorukat, templomukat, de Esztergom, Vác, Nógrád eleste az ő sorsukat is megpecsételte. 1535-ben a „szépségéről és gazdagságáról és mélységes hitéletéről híres nosztrai kolostor” a törökök pusztításának áldozatává vált.

A pálosok második honalapítása 1711-ben kezdődik, két pálos érkezik ide, Buda felszabadítása után huszonöt évvel, hogy előkészítse az újjáépítést. Sok és kemény munka után végre felvirradt a nap: 1729. augusztus 14-e, amikor is 203 évvel a mohácsi csatavesztés után a kolostor és templom régi szépségében újra életre támadt.

Hatalmas néptömeg jelenlétében szentelték fel.

Elkészült tehát újra a Nagy Lajos király alapította templom és kolostor, azonban csak 57 év telt el az újjáépítés és felszentelés felemelő napjától, amikor II. József, a kalapos király, egész birodalmában feloszlatta a fehér barátokat. 1786. augusztus 30-án hagyta el Márianosztrát az utolsó pálos.

A pálosok gazdag és viszontagságos története a második világháború után szenvedésekben bővelkedik. Az ateista önkény üldözi, majd szétzúzza a rendet, egyik perjelét ki is végezteti.

1976-tól Márianosztra fokozatosan visszanyeri kegyhelyi mivoltát. 1982-ben Lékai bíboros vezetésével a magyar püspöki kar kb. negyvenezer hívő jelenlétében a kálvárián szabadtéri szentmisével emlékezett Częstochowa hatszáz éves alapítására.

Harmadik honalapítás

És elérkezett a harmadik honalapítás ideje: 1991. december 23-án újra megérkeztek a pálosok, hogy gazdag hitéletet teremtsenek, hogy előbb keskeny pallót, majd erős hidat építsenek múltjuk és jelenük között, szilárd fundamentumot adván ezáltal jövődjüknek.

Szolgálni akarnak itt, ahogy elődeik is tették, s nem uralkodni. Szolgálni Istent, a hazát és a magyarságot. Európában egyedülálló helyzet teremtődött itt, működő börtönben és fegyházban, annak egyik épületrészében él, dolgozik, buzgólkodik egy egyházi rend.

Mindkét fél — a pálosok és a büntetés-végrehajtás — tisztában van ennek jelentőségével, távlatos lehetőségeivel.

P. Máté Péter, a rend tartományfőnöke az ünnepélyes átadáson hangsúlyozta: „*Arra törekszünk, hogy lelkiséget adjunk, mert ebben szükkölködik az ország. A hely szelleme, az a tény, hogy itt börtön és fegyház van, arra kötelez bennünket, hogy végezzük hittel, lelkesedéssel a börtönpsztorációt. Lahajolunk, hogy felemeljük azt, aki lent van. És úgy, miként Krisztus, nem a fejet, hanem a lábat mossuk. Alázattal és főhajtással szolgáljuk Istent, s hitünk által az embert.*”

Nemsokára benépesül a pálosok épületrésze, lesznek itt papok, papnövédek, étellel, hittel telnek meg a termek, s az ima, a zsolozsma áthatol a falakon, és felébreszti az elítéltek, a hitehagyott emberek önbecsülését, és erős kívánságuk támad, hogy pálosok is vezessék őket egyénileg a lelki megújulás ösvényein.

Ács Jenő

A sokoldalú örparancsnok

Festő és pszichológus • Negyedszázada a testületnél

Almát szorít egy férfi- és egy női kéz. Szorosan tartják, nehogy elguruljon. Az alma szimbolikus ábrázolása a szerelemnek, a közös titoknak, védeni való teljességnek.

A szoborkompozíció első munkája volt 1976-ban egy fiatal művésznak, akit pályája a büntetés-végrehajtáshoz vezetett már huszonötödik éve. Ebből az aspektusból az alma az édeni bűnbeeséstől mind meredekebb lejtőn gurul az évezredekben át a mai bűnözők kemény világáig.

Kovács Ferenc örparancsnok, őrnagyi rendfokozattal, a Gyorskocsi utcai intézményben festményeiről, szobrairól készült képeket rak elem. Meglep művészi érzékenysége, emberi szerénysége, pszichológusi mélyenlátása. Negyedszázados jubilálása a bévénél izgalmas alkalmat nyújt személyiségéhez közelebb férkőzni.

— *Hol kezdjük? Hát persze hogy az iskolaéveknél.*

— Vidékről, Abaújszántóról kerültem a fővárosba ipari tanulóként, tizennégy évesen — pergeti az emlékképeket —, a MűM 18-as intézetében asztalos szakmára oktattak. Szerencsém volt, hogy nem akárki keze alá bíztak: Rózsa Sándor szakoktató, a mesterem, országos hírű intarziás volt, szakkört vezetett, és felnyitotta szemem a művészetek világára.

— *Milyen volt az élete kamaszként?*

— Nagyon nyitott, ha jól tudom magam értékelni. Többféle tudomány vonzott, a biológia, a társadalomtudományok, a szociológia. A tanintézetben szorgalmasan ismerkedtem a fafaragással, esztergályos munkákkal.

— *Történt mindez...*

— 1957-58-59-ben — mosolyodik el az örparancsnok. — Egy csodaszép, tiszta, biztonságos Budapesten. Igaz, szegények voltunk, a nevelőapám még a zsebpenzemet is elitta, de Újpesten a keresztanyámék otthonában, a Nyár utcában, szépek voltak ifjúságom napjai. Sok zenés ifjúsági preszszó volt, naponta elmehettünk táncolni, hétvégén meg a tánciskolákba ösztáncra.

Újpesten a Fény presszó akkoriban szolidabb milióval fénylett, de barátabb, öszszetartóbb volt az ötvenes évek szelleme. Én komolyan vettem a szórakozás mellett a „tanulni, tanulni” felszólítást. Elvégeztem a faipari technikumot, huszonöt évesen megnősültem, jött a gyerek, biztos egzisztenciát kellett keresnem. Mivel az állami hivatalok jól megfizették az alkalmazottakat, nem sokáig haboztam, amikor Rózsa Sándor szakoktató, már mint kollégám mellől, a Budapesti Országos Börtön csábított el állásajánlatával. Akkoriban így hívták a Kozma utcai objektumot, ahol a házi asztalosüzem vezetője lettem, ami egyúttal az elítéltek tanműhelye volt.

— *Nem volt éles ez a váltás? A rácsok hogyan hatottak Önre?*

— Eleinte rossz érzés fogott el a mindenütt csukódó ajtóknál, a rácsoknál. De hamar megszoktam, Sőt, ez a tíz év életem legszebb szakaszaként emlékezetes.

— *Annyival jobbak voltak a rabok?*

— Részben ez is közrejátszott. Más öszszetétel dominált a fogvatartottak sűrűjében. Több volt az intelligens ember, a politikai elítélt, akik értelmesek, fogékonyak voltak a tanműhelyben és a köztörvényeseket is jobban kordában tudták tartani. Nemcsak a bévé fegyelmezte a kemény bűnözőket, hanem a politikai foglyok nagy öszszetartása és intelligenciája is hatott rájuk. A bévés munkatársak közt is jóval kollegiálisabb volt a kapcsolatrendszer, mint manapság.

— *A fogvatartottak asztalos szakmunkás bizonyítványt szerezhettek?*

— Ha szakmát nem is, de betanított szakmunkás igazolványt vihettek tőlünk a szabad életbe. Egy jellemző tény: a Faipari Vállalat nyereségéhez a politikai foglyok precíz munkája nagyban hozzájárult. Azonkívül a bévé részére kisbútorokat, íróasztalokat, zárkaberendezési tárgyakat készítettek. Amikor a faipari cég terjeszkedése miatt Vácra került az asztalosüzem, úgy döntöttem, nevelői területre megyek

44

Még véletlenül sem fest börtöntárgyú képet

át, 1976-ban beiratkoztam a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolára.

— *A felesége mit szolt ehhez?*

— Beosztottuk egymás közt a főiskolákat. Hol ő tanult, hol én. A pszichológiába a szegedi főiskolán szerettem bele.

— *Olyannyira, hogy szakdolgozata komoly szakmai sikert, intézkedések sorozatát váltotta ki a bévén belül.*

— A minisztérium jogalkotó osztályán gépelték a csinoska tanulmányt a fogváltás személyiségkárosító hatásairól. Szakdolgozatom olvastán állítólag többen elhűltek a magyar börtönviszonyok konkrét elemzésén. A modernizálás hívei rengeteg dolgon változtattak. Például dr. Pál László, aki a neveléstudományok kandidátusaként ment nyugdíjba, vagy a Gyűjtő parancsnoka, Klucsó ezredes, s a szárnyait akkor bontogató jelenlegi országos parancsnok, dr. Tari Ferenc.

A személyiséget megalázó, deprimáló tényezők egész során változtattak. Egy különleges látásmód, a művészi szabadságé is szót emelt itt a foglyok jogaiért.

— *Órparancsnok úr, árulja el a kettő összefüggését. A szobrász, a festő gazdag képzeletvilága hogyan fér meg a börtönfalakkal?*

— Többen mondták, ilyen végzettséggel nem itt lenne a helyem. De menjek el szabadúszó művészek? Nehéz váltani. Nehéz szívvel hagynám el a bévét. Maradok, nem kockáztatok biztos pályát egy szabadért.

— *Egy Barcsay-tanítvány szájából szokatlan hallani ezt...*

— Nem én voltam a mester tanítványa, hanem Marosits István szobrászművész, akitől meg én tanultam sokat a József Attila Művelődési Ház alagsorában. Tizenegyen voltunk szobrászok, bődíszművesek, kerámikusok, festők. Éjfélig formáztunk, vésztünk, álmodtuk gipszbe ötleteinket. Ha gondoltam egyet, Fischer Ernő műtermébe ugrottam át, festést tanulni. Hol öreg, fejkendős nénik portréját vázoltam fel, hol meztelen modellek aktját.

— *Felesége nem volt féltékeny?*

— Horoszkópban ugyan én nem hiszek, de az övé állítja, megengedő típus. Nem a nőkre vonatkozik ez, hanem a művészeti szenvedélyeimnek nem állta útját soha.

— *Ön sok szerencsétlen embert lát, mélyre hullt sorsokat. Ön volt-e krízishelyzetben?*

— Nem. Ha kisebb válságba kerültem, ledolgoztam, húztam a vonalakat hajnali négyig hajnali erdőkről, kelő napról.

— *Apropó, milyen technikával fest?*

— Monotípiá a kiválasztott eljárás. Egyszeri és megismételhetetlen. Az én képeimet nem tudják lemásolni. Teret hagyok benne a véletlenszerűnek és emellett ki is dolgozom.

— *Szinte csoda, hogy Kovács Ferenc órparancsnok miközben egyik kiállítását rendezte a másik után, diplomát szerzett a Kossuth Lajos Tudományegyetemen pszichológiából, 1991-ben.*

— Nem kívánták a feletteseim, hogy ezt is elvégezzem — jegyzi meg csendesen a magas termetű, fekete hajú férfi — nem tudnak pszichológusi munkakört biztosítani, szolt az indoklásuk. Az Országos Parancsnokság akkori személyzeti osztálya — 1987-ben — úgy foglalt állást, ha sikerül a felvételem, egyetemi továbbképzésemhez hozzájárulnak. Sikerült.

— *Akkor készült egy második szakdolgozata is.*

— Kevesebb sikerrel, de nemcsak én tehetek róla. A büntetés-végrehajtás személyi állományának mentális helyzetét analizáltam, ami nagyon lesújtó, s egy olyan szociálpszichológushoz írtam, aki nem ért a büntetés-végrehajtáshoz. Képtelen tanácsokat adott, hasonlítam össze a honvédséggel, a rendőrséggel a bévét. Lehetetlent követelt. És én nem a tanáromnak, nem az egyetemnek írtam ezt a munkám: kifejezetten a kollégáimnak, magunknak, bévéseknek.

— *Gondolom, a kemény kritika ezútal sem maradt el, hiszen érinti a neuralgikus pontokat.*

— Sajnos, a bévén belül nem tudom gyakorolni, amit legszívesebben tennék, a személyi állomány pszichés problémáival foglalkozni. Nem ad erre keretet a jelenlegi szabályzat, nem lehet pszichológusuk, pedig kellene. Már ott tartok, társadalmi munkában ajánlottam fel a segítségemet.

— *Kétségtelenül nagy idegi megterhelésnek vannak kitéve a kollégák. Mit csinálna a jelenlegi praxisnál jobban?*

— Teamet hoznék létre, teherbírásuk növelésére. Megtanítani például relaxálni

őket. Változtatni az alkalmassági vizsgálatok, elbírnák-e azt a frusztrációt, ami itt éri őket. De ez már egy másik cikk témája lenne.

— *A kilencvenes évek Budapestje csodaszép helyett csodaszorongó, piszkos és közbiztonságot nélkülöző. Ön is látja a romlást, huszonöt év tapasztalata szolgál összehasonlítási analógiákkal, mit teher?*

— Még kevesebbet, mint régen. A főiskolán és a büntetés-végrehajtásban belénk plántálták a neveléscentrikusságot. Most meg lemondunk a nevelésről. Az új jogszabályok — én így látom — nem a nevelést helyezik előtérbe, hanem az elítéltek biztonságos megőrzését. Megszűnt a munka is mint nevelési eszköz. Hatszáz fogvatartottból 550 nem dolgozik. Itt valamikor még diótörő részleg is működött. Építkezésre, külső munkahelyekre kértek ki rabokat. Most ülnek és tespednek a tévé előtt. Annyi tévé lehet egy zárkában, amennyit csak akarnak. Ha a munkanélküliség társadalmi gondja be is szivárgott hozzánk, szakköröket azért lehetne indítani. A tevékenységnek vagyok híve, ami leköti a romboló ösztönöket. Ha a bévé ezt kiengedi a kezéből, melegágya lesz az újabb és visszaeső bűnözők nagy csapatának.

— *Egy drogosokat mentő paptól még azt a képtelenséget is hallottam, hogy a foglyok bódítják magukat.*

— Dobiznak. Huszonöt teából, nescaféból sűrű lötytyöt isznak, s ha még egy kis gyógyszer is kerül hozzá, kész a kábulat nehéz mennyországa.

— *A művészt a nagy érzelmek és intellektusa inspirálja. Elnézést a kérdésért: hogyan bírja elviselni — mondjuk így! — aláváló gazemberek személyes közelségét?*

— Egy biztos, véletlenül se festek börtöntárgyú dolgot, rács, zárka a vonalak dimenziójában fel nem tűnik. Valaki javasolta, adjak át festményeimből közlésre a Galaktikának. Nem, még oda se, ebben a folyóiratban is túlteng az erőszak, idegen bolygók utazói támadják a Földet, nem vagyok kapható semmilyen gyilkos kép szomszédságában az én békés látomásaimat kinyomtatni.

— *Mit fest legszívesebben?*

— Természetet. Azt is csak képzeletből. Egyszer családostul kirándultunk a budai hegyekbe, elképesztő a szemét a fák sűrűjében. Hazajöttünk. Inkább festek otthon. De állítom, egyik napról a másikra megoldanám a munkanélküliséget. A környezetvédelemnek adnám át a munkanélküliségére fordított összeget, az állatalanokat közmunkára küldeném. A patakok, erdők, terek süllyednek a szennytől. Szébbé, jobbá kell tenni Magyarországot. Tiszta országba a külföldi befektetők, turisták is szívesebben jönnek.

* * *

Kovács Ferencsel beszélgetve egy harmonikus, kiegyensúlyozott és rendkívül gazdag belső világgal megáldott személyiségre derült fény egy kemény próbatételek elé állító munkahelyen.

Vajon ki is ő igazándiból? Festő, szobrász, pszichológus, faipari szakember, in-tarziakészítő, egyenruhás tanulmányíró?

— Polihisztornak nem képzelem magam, inkább csak univerzális érdeklődésű embernek. Tudja, egyszer örültem, amikor szembekerültem a bűnnel — hunyorít tréfásan a szemével.

Kérdő pillantásomra elmondja, a Kis-textben állított ki múltkorában huszonöt festményt, harminc kisplasztikát. Az egyik művét kitérték a keretből, ellopták. Ha már lopják, tetszik.

Jelenleg öt szállodában van kiállítása. Rendkívül rokonszenves benne, hogy nem pénzre megy, állandóan elajándékozza képeit, szobrait.

A bévé *Segítő Kezek* alapítványának a közelmúltban tizenöt képet adott át. Míg a folyosón kikísér, addig is egy bizonyos fajta tehetetlenségről beszél, nem tartja elégségesnek világunk megfejtéséhez a művészi önkifejeződést. Ma már nem tartunk ott, hogy egy Petőfi vagy egy Picasso meg tudná váltani a világot.

De ha tisztességben, munkabírásban, tanulásban ki-ki annyit tenne meg, mint az órparancsnok, előbbre lennénk, úgy hiszem.

Kívánunk neki további eredményes éveket!

Pardi Anna

Az első dologházak kora

A börtönépítéset nagy korszakai

A középkor utolsó periódusában gyökeres változás következett be a szegénygondozás rendszerében. A kereszténység katolikus szegénységképe mind terheesebbé vált a társadalomra. A hívő szegények (szerzetesek, laikusok, zarándokok) mellett egyre duzzadt a „hivatásosak” tömege. Mind többen kényszerültek vagy jutottak önként a kóborlás, csavargás, vándorlás útjára. A részben bűnöző (bandákba tömörülő, rabló, fosztogató, tolvajló közösségek), részben egyszerű munkakerülő életmódot folytató, élésködő csoportok java a városokat veszélyeztette és terhelt. Utánpótlásukról gondoskodtak a szűk piac (tönkrement iparosok, földjükvesztett parasztok, munkanélküliek), a háborúk, hadjáratok (elűzöttek, menekülő vagyronvesztettek, csatában megnyomorítottak, szökött katonák) és a korszak büntető gyakorlata (kitiltás, vagyronvesztés, csonkításos szankció-nemek). Rövid időn belül megjelentek a született csavargók, akik generációk óta az országutakon éltek, természetes létformájuk a kóborlás, koldulás, sőt a tolvajlás, rablás. A városokban mind határozottabban megszervezett szegénygondozás a koldulás és munkanélküliség szabályozását, a nyilvántartások korszerűsítését igényelte.

A reformáció lutheri és kálvini irányzata egyaránt fellépett a munkakerülés és a „bűnös szegénység” ellen. A polgári javak békés élvezetét a tisztességes munkavégzéshez kötötték, annak megérdemelt jutalmaként értelmezték. A lutheri munkafelfogás a valóban rászorulókat segítését szorgalmazta egyfelől, az önhibájú, munkaképes munkanélküliek megbüntetését követelte másfelől. Ez az ideologikus megokolása a polgári szorgalomnak (és munkakényszernek) egyik pillanatról a másikra „bűnözővé” tette az eddig becsült, támogatott és gondozott kéregetők jelentős részét.

A visszavezetés eszméje

A probléma persze országonként és régióként változott. A reformációt választó társadalmakban és ennek hatása alatt szerveződő államokban erőteljes politikai nyomás nehezedett a jogalkotókra, míg a katolikus országokban ez a vonás halványabb, s évszázados késétséggel jelentkezett. Az iparosodottabb térségekben a munkanélküliség jelentősebb volt, tehát komolyabb feszültségeket okozott, de persze a megoldás is kézenfekvőbbnek mutatkozott: a kereskedelem és ipar fellendülése a manufaktúrák szaporodását hozta. (A manufaktúrák fő célja volt a luxus-, katonai-, tömegigények kielégítése, az üzemszervezési előnyök biztosítása, a technikai újítások bevezetése és mindezek mellett a szegényfoglalkoztatás ügye.) A tartalmi (társadalmi, gazdasági) kiút megelégedése azonban soká váratott még magára. A jelen realitása a közigazgatás, a politikai hatalom és a jog fellépését igényelte. Így jelenik meg a bűnné nyilvánított szegénység jogi büntetése a mindennapi élet színpadán.

Ez a gondolat azonban túlmutatott a pusztá megtorláson és elrettentésen. A reformáció ideológusainak útmutatása szerint a megoldás a vonakodó munkakerülő

fegyelemre és munkára szoktatása kemény szigorral, hogy ily módon hasznos tagjává tegyék a társadalomnak, s visszavezethetők legyenek az emberi közösségekbe.

Ez a tézis új minőséget hozott a büntetés fogalmába és a büntetés végrehajtásába egyaránt. A büntetés definíciója deklaráltan kibővült a javítás világi fogalmával, amely minőségileg más, mint a keresztyény büntetőjog javulásba vetett hite. Ez a világi eszközökkel elérni tervezett, a világi törvényekhez és szabályokhoz szoktatás gondolatát tartalmazta. A *visszavezetés eszméjét*, amely ugyanakkor már nem várta el feltétlenül a „belső javulást”, csak a társadalmi normák tudomásulvételét és az alkalmazkodást. Ez a megközelítés új helyzet elé állította a büntetés-végrehajtást. Már nem (csak) a sanyargatás és a lehető legbiztonságosabb őrzés a feladata, hanem a *javításhoz vezető nevelés* (lelki gondozás és szakmai oktatás egyaránt) és az ezt szolgáló *munkáltatás megszervezése és működtetése* is. Természetesen az ezekkel járó további konzekvenciákkal együtt, mint például a legtipikusabb csoportok elkülönítése (nők elszigetelése a férfiaktól, fiatal kezdők a megrögzöttektől, a kisbűnösöké a gonosztevőktől).

Mindezek olyan követelményeket támasztottak, melyek kielégíthetetlenek voltak a hagyományos carcerkörülmények között. Megszülettek a dologházak.

Először Londonban használták

A szakirodalom szerint elsőként nyilvántartott ilyen épület az az angol dologház, amelyet a VI. Edward által 1553-ban London városának adományozott és 1555-ben átvett Palast St. Bride's Wellben rendeztek be. A Hospitalnak, Workhouse-nak, House of Okkupationnak nevezett intézményt kifejezetten a „thriftless poor” rétegnek szánták, elsősorban koldusokat, csavargókat, munkanélkülieket zártak az intézetbe. A ház feladataul szabták, hogy szabadítsa meg a várost a csavargóktól. Kezdetből fogva utaltak be 'kisbűnösöket' a házba (pl. tolvajokat), ez azonban alapvető vonásán, hogy ti. a ház a szegénygondozás egyik ágaként született és működött, nem változtatott. (Amúgy a tolvajtársadalom igazi forrásvidéke a csavargás volt, a tolvajok beutalása tehát lényegében nem ellenkezett a szegényügyi jellel). Leslie Fairwethaer szerint a Bridewell, csakúgy mint utódai dolog- és javítóházak voltak, nem pedig börtönök. Más kérdés, hogy Angliában, csakúgy mint a kontinensen, a büntető hatóságok örömmel csaptak rá az új intézményre, melyet rövid idő alatt sikeresen kriminalizáltak. Az 1588-ban alapított Bury intézete Bridewell modellje után jött létre. Igaz, szavakban még a nevelést tartották fő szempontnak, valójában már eluralkodott a büntető jelleg. A további alapítások pedig már alig különböztethetők meg a tradicionális tömlőctől.

Általánosan elterjedt felfogás szerint a szakirodalomban a Bridewellt tartják az európai dologházak mintájának. Eltér ettől *Hippel* véleménye, aki tagadja az angol befolyást s teljesen eredeti, kontinentális modellként fogja föl a holland dologházakat, akinek véleményéhez csatlakozik, jóllehet óvatosabban, *Dolsperg* is. *Hippel* szerint a Bridewell esetében szó sincs büntetés-végrehajtási intézetről: mindvégig szegényekről, csavargókról szólnak a források, semmi sem bizonyítja, hogy a Bridewell börtön lett volna. Állítja, hogy a Bridewell mintája után létrejött House of Correctionok és a szegényházak között nem tettek éles különbséget, a határvonal elmosódott: a szegényházból egyszerűen átutalták a dologházba a munkaképes dologkerülőt, mint a munka-

BÖRTÖNMŰLT

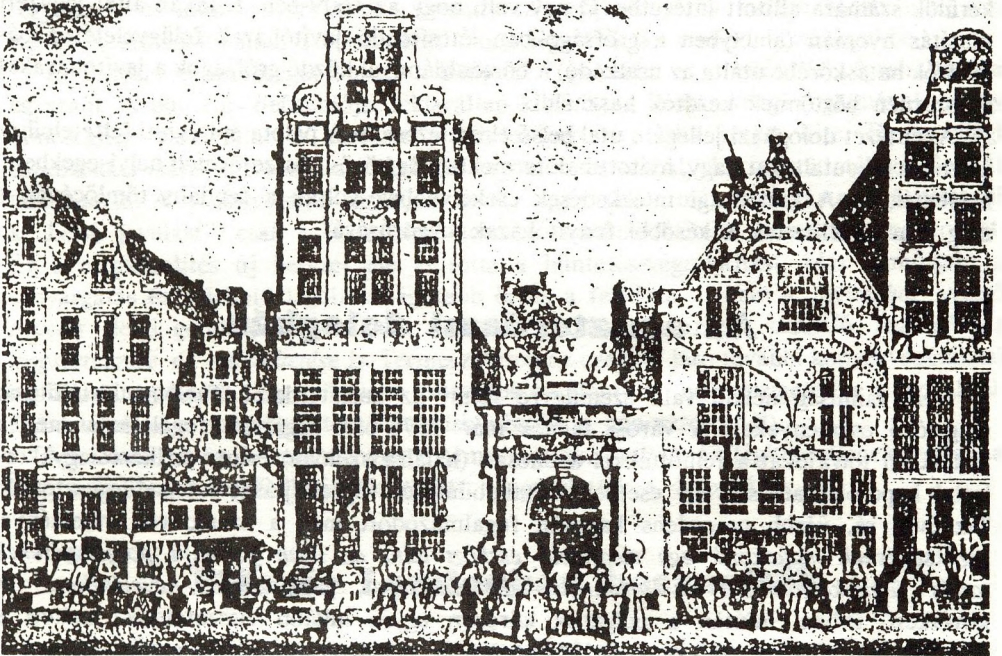
kerülők számára állított intézetbe. Ő úgy véli, hogy az 1609-ben, I. Jakab által jegyzett utasítás nyomán (amelyben a grófságokban létesítendő javítóházak felügyeletét a békébirók hatáskörébe utalta az uralkodó) a börtönhiánnyal küzdő grófságok a javítóházakat egyszerűen börtönnek kezdték használni.

Az intézet dologházi jellegére utal belső elrendezése is. A palota építészeti feltételeihez igazodva a beutaltakat nagy, nyitott hálótermekben és közös „összejöveteleli helyiségekben” helyezték el. A biztonsági intézkedések csekélyebbek voltak a feudális tömlöcénél, s meg sem közelítették a későbbi fenyítőházak szigorúságát.

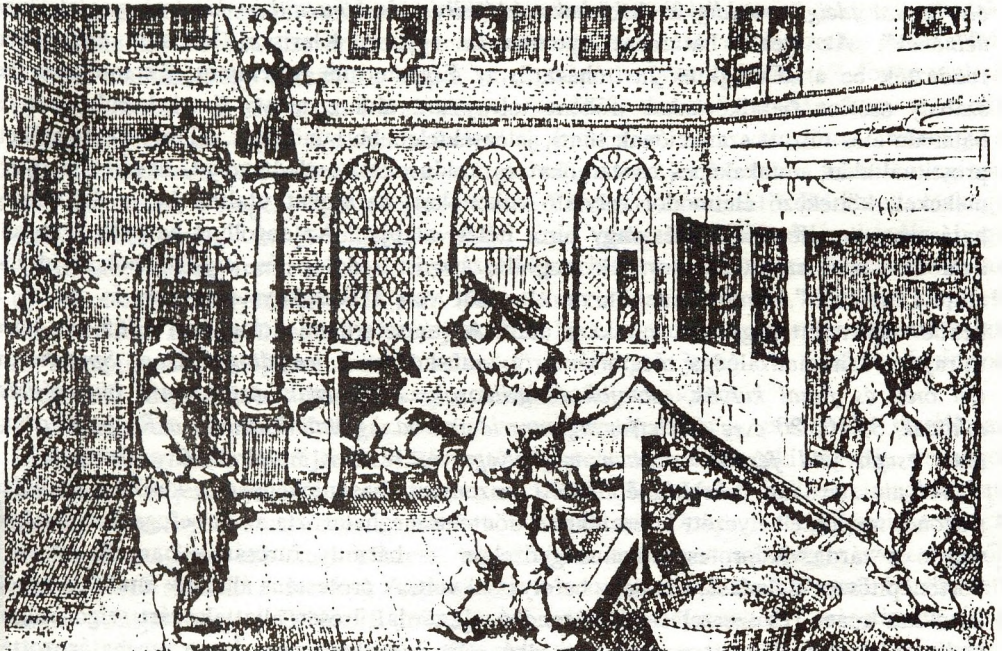
Az amszterdami dologház

Nem tanulság nélkül való szemügyre venni az amszterdami *Tugthuys* felállítását megelőző eseményeket. A városi tanács már 1578-ban aggályait fogalmazta meg a fiatalkorú tolvajokat a felnőttekkel azonosan (halálra szólóan) érintő ítélezési gyakorlattal kapcsolatban, sőt egy esetben a halálbüntetés végrehajtását fel is függesztették. Tíz évre rá, újabb precedens kapcsán fogalmazódott meg a szenátorok véleménye: „szükségesnek mutatkozik egy megfelelő eszközt lelni az ilyen formájú polgárgyerekek tartós foglalkoztatására és amennyire az lehetséges, jobb életre neveléséhez.” A következő évben, miután a polgárok körében egyre inkább visszatetszést keltett a fiatalkorúak elleni testi- vagy halálbüntetés, a polgármester előterjesztést hozott a tanács elé. Eszerint „vajon nem lenne-e tanácsos egy házat alapítani, s előírni, ahol minden csavargó, vértető, tolvaj és effélék bezárva és munkáltatva tartatának, és oly hosszú ideig, ameddig az esküdtek vétségeikért és büntetükért kimérni megfelelőnek ítélnének”. Az igenlő határozat nyomán az egykori Klarissa kolostor épületében rendezték be a „Dolog- és Javítóházat”, az *Ergasterium Mariumot*. Ez intézménybe szabály szerint fiatalkorúakat (főként tolvajokat, akikre nézve fiatal koruk okán a halálbüntetés túlzott szankciónak tűnt), jelentéktlenebb bűnösöket, züllött életet élőket, prostituáltakat, munkaképes csavargókat és koldusokat, esaládtagokat, neveletlen gyermekeket, költekező életmódot folytató rokonokat, barátokat utaltak be, a felsőbbség határozata (rendészeti döntés vagy bírói ítélet) alapján. Az angolhoz hasonló kriminalizálódást jelzi az intézet nevének megváltozása is: a dolog- és javítóházból rövid idő alatt „*Tugthuys*”, fenyítőház lett, de elterjedt volt a *Rasphuys* elnevezés is, amely a benne végeztetett kegyetlen munkára utalt. Az amszterdami dologházat 1765-ben leíró útirajz a kriminalizálódás megtörténtéről tanúskodik: „...meglátogattuk a *Spinnhaust*. Ott öreg és fiatal kurvák, tolvajok és gyilkosok voltak, akik megérdemelt büntetésüket töltötték, 3, 10, 20 évre és életfogytiglanra ide zárva... mentünk azután a *Raspelhaushoz*, ahol csupa vad férfiak, részben megbélyegezve, részben halálra ítéelve őriztetnek.”

Az amszterdami dologház építészeti viszonyait (hasonlóképpen a későbbi alapítású s azonos módon elhelyezett intézetekhez) döntően meghatározta az őt befogadó építmény, vagyis a zárda. A protestantizmus győzelme — bármily furcsának hangzik is — a börtönépítészet alakulására is nagy befolyással volt. A protestáns államok által felszámolt katolikus apáca- és szerzetesrendek rendházai, zárdái üresen állottak, zárt szigorúságuk pedig önként kínálkozott a javítóházi elképzelések realizálására. Így a meghatározottág kettős volt. Egyfelől a kolostorokba telepített intézetek alkalmazkodni voltak kénytelenek

A Rasp huys homlokzata

A Rasp huys belső udvara a fareszelőkkel és a fenyítő alkalmatosságokkal

az építészeti adottságokhoz, másfelől pedig a működő intézetek másolása sokszor járt azzal, hogy még újonnan tervezett és emelt új dologházak is a kolostorépítkezés szabályait követték.

Építészeti megoldások

Eszerint az első dologházak általában egy önálló bejárati épületből, zárt belső udvaros épületszárnyakból, s esetleg kiszolgáló szárnyépületekből állottak. A városi kolostorok eredeti építési helye meghatározta az intézetek városképi súlyát is. A dologházak egyfajta látványossággal váltak részévé az utca hangulatának. Ennek megfelelően az épület utcai frontja díszes volt és a funkcióra utalt. A reneszánsz korizlésnek megfelelően gazdag díszítés ékítette az épületeket.

A Tugthuys bejárata közvetlenül az utcára nyílt, két hatalmas, befelé nyíló szárnyú ajtóval. A kaput kókeretbe foglalták, melyet gondos faragással munkáltak meg. A kapu fölötti keresztgerendán egy vadállatokkal húzott, brazil fával és kézművesmunkához szükséges eszközökkel megrakott szekér, benne egy ostorát lengető kocsis. Efölött a korabeli dologházakban elmaradhatatlan példamondat, arany betűkkel. Az oromzat kétoldalán egy-egy fegyvenccel az asszony alakjában ábrázolt fenyítő hatalom, s a felírás: „*castigatio*”. Az ajtó mögött, a dologház belső ajtaján kívül a kapuépületben a személyzet lakásai és helyiségei, mint az igazgató szobája, gyülekezőhelyiség, tanácskozószoba, a „Hausvater” lakása és a konyha. A kapuépület portáljától vezetett az út tovább, egy nehéz, vastag, korántsem a bejáratihoz hasonlóan művesen megmunkált tölgyfaajtó a dologházba. (Később, a Sekret-huys megnyitása után, ugyaninnen lehetett a fiatakorúak házáat is megközelíteni.) A belső ajtó fölött két életnagyságút is meghaladó méretű, meztelen felsőtestű, kőből faragott fogoly szinesfát reszelt.

A belső udvar 50-60 láb (kb. 18 méter) oldalméretű, négyszögletes alapterületű térség volt, közepén a „Justitianak” nevezett *fenyítőoszloppal*. Az udvart körben fogolyszobák, a templombejárat és az iskola szegélyezték. A földszintre 9 zárka került, a többi az első emeleten volt, számuk a fennmaradt iratokból nem kideríthető. A fonómunka termei, s a készletező helyiségek ugyanitt voltak. Lenn a pincében négy büntetőzárka volt, s körben raktárak. Itt volt található a híres-hirhedt „*vizespince*”, amely a megrögzött munkamegtagadók dologra szoktatására szolgált: a vízzel teljesen elárasztható helyiség közepén pumpa állott. Ha a megfenyítésre ítélt fogoly nem akart megfulladni, folyamatosan kellett dolgoznia a szivattyún. A fenyítés időtartamát a javítandó magatartásához viszonyítva állapították meg.

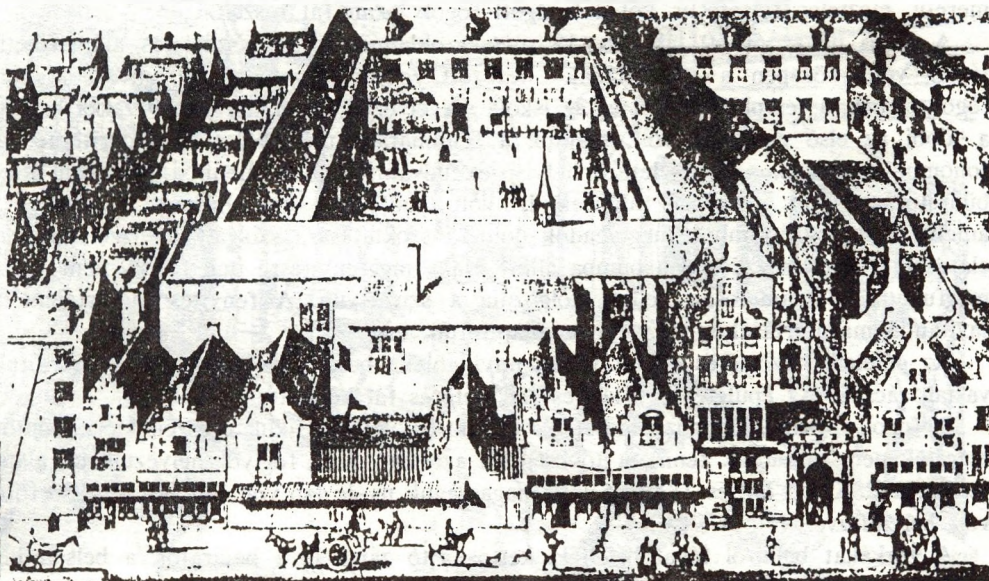
Az emeletes, szögletes épület valamennyi ablaka befelé, az udvarra nézett, rajtuk vastag rácsok. Az épületet egy két és fél méteres fal körítette.

A fogolyszobák különböző méretűek voltak: egyikük-másikuk egészen kicsi (pontos méretek nem maradtak fenn), a többségben azonban 8-12 foglyot helyeztek el, alapterületük 28X18,5 láb és 18X10,5 láb, magasságuk nyolc láb volt. Az intézet 150 főre volt berendezve.

A zárkákat belülről fával bélelték, kettős ajtó zárta le a bejáratot, a belsőn kis nyílás az étel beadására.

Az amszterdami Spinn huys munkaterme

Az amszterdami Rasp huys épülettömbje

A munkát a földszintiek vagy az udvaron, vagy (s ez volt az általánosabb) a zárkájukban végezték (színesfareszelés), az emeletiek munkateremben vagy ugyancsak celláikban (pl. takácsmunkát) dolgoztak.

Amszterdam város tanácsa 1596. november 13-i ülésén arról tanácskozott, hogy célszerű volna a nőket külön épületben elhelyezni, ahol a fiatal lányok és mások, akik koldulásból vagy csavargásból élnek, gyapjúfonással foglalkoznának. A *Spinnhuys* (Er-gasterium Feminarum, Netoria Domus) 1597-ben fogadta be az első beutaltakat az Ursula-nővérek egykori zárdaépületében. Az épületről nincs leírás, maga a zárda 1643-ban leégett. Ekkor két esztendő alatt új dologházat emeltek. Erről tudjuk, hogy rendelkezett magánzárkakkal is. Egy 1765-ben kelt beszámoló szerint a nők egy nagy teremben dolgoztak, amelyen óriási ablakok láthatók, nagy üvegtáblákkal, előttük fehér függönyökkel, de a rácsok áttetszettek rajtuk.

Külön ház a fiatalkorúaknak

1600. november 27-én Amzterdam város magisztrátusa újfent a fenyítőügyről tárgyalt. Ezúttal arról esett szó, hogy a becsületes polgárok gyermekeit a többi vétkezéssel összezárni nem tanácsos, így egy újabb ház felállításáról döntöttek. Ez a több forrás által *Sekret-Huysnak* nevezett intézet 1603-ban nyitotta meg kapuit, mint a fiatalkorúak külön háza, csatlakozva a férfiak intézetéhez, a zárdaépülethez, de annak falain kívül. A Sekret-Huys udvara nem volt teljesen zárt, csupán két oldalán húzódott épület. Az udvar egyik felén 2 emeleten elhelyezett, emeletenként 5-5 kisebb szoba volt, a másikon egy nagy méretű négyszögletes terem tűzhellyel s afölött még két további szoba. A nagyterem alatt három büntetőcellát alakítottak ki. A szobákat fűtötték, s több látogató arról számolt be, hogy a szobákat kicsi hálókamrácskákra osztották belső válaszfalakkal, aminek következtében megoldható lett a nappali együttműködés és éjszakai elkülönítés rendszere. A 18. századi átépítés megteremtette a magánzárkarendszert, 1765-ben *Wagenaars* már arról írhatott, hogy a legtöbb vétkest elkülönítve helyezhették el, a tartós fogság pedig éjjel-nappalra szőlt, tehát a teljes magánzárást alkalmazták.

A holland minta alapján

A holland mintát számos államban dologházak felállítása követte. Így Itáliában, Angliában, a Hansa-városokban, végül Németország egyéb tartományaiban is. Német területen az első dologházak Brémában, Lübeckben és Hamburgban létesültek (1609, 1613, 1622). A követőkre jellemző, hogy átvették a modell „építési elgondolásait”, az intézetek külső megoldásait, vagyis a négyszögletes építkezést, az egy vagy két belső udvaros szerkezetet. 1604. december 29-én például a brémai városi tanács levélben kért tájékoztatást az amzterdamai magistratustól a fenyítőház működtetésének tapasztalatairól. 1609. január 26-án pedig már saját dologházuk alapító rendszabályait publikálták a brémai szenátorok, melyben a modell másolása teljesen nyilvánvaló. Az 1627-ben épített bambergi „*Malefizhaus*” építészeti sajátosságai is ezt mutatták. A dolog- és fenyítőház a pompás reneszánsz ízlést tükrözte a bejárati oldalon. A földszinten

különféle méretű termek voltak, részben a gondnok lakásaként. Az emeleten a foglyok osztályának cellái. Az őrszobából áttekinthető volt a bejárat és a lépcsőház. A középső folyosót egy oltár zárta le, hogy az istentiszteletek szervezhetőek legyenek. A világítás az egész házban igen gyenge volt, a fűtést két nagy kályha biztosította. Az oltárral egybekapcsolt cellafolyosó elrendezése emlékeztet a zárdaépületekre, a kolostorépítészetre, ami ráadásul Bambergben, a régi püspöki székvárosban még hagyományokkal is rendelkezett.

A büntetési rendszer változása, az új eszmék betörése, s különösen a humanizmus hódítása, a felnőtté váló gondolkodás szabadsága, az öntudatosodás és a kételkedés az ember és környezetének viszonyáról új távlatokat nyitott az építészetben is. Az építészet teoretikusai hamarosan megfogalmazták gondolataikat a büntető intézetek építéséről is. Leon Battista Alberti „*De re aedificatoria*” című 1485-ben közzétett művében vizsgálati, vétkességi és büntetőbörtönöket különböztetett meg enyhe és súlyos bűnöket elkövetők számára. Szót ejtett nevelőintézetéről is. Megfogalmazása szerint a börtönnek, mint egésznek a város egy biztonságos és nem elhagyatott részében kell állnia, erős, magas és nyílás nélküli fallal körülkerítve. Tornyok és gyilokjárók fokozzák az őrzés biztonságát. Az őrzőtermek kijelölése a foglyok veszélyességétől függ. A legsúlyosabb bűnözőket például a leghátulso termekbe, az ajtótól és kaputól a lehető legmesszebb kell őrizni. A foglyok elhelyezése a magáncellák és közösségi termek kialakítását követeli meg. A család bukókat és a kisebb vétkeseket magánzárkába javasolta zárni. Az elkülönítés és a differenciálás ilyen megfogalmazásával Alberti messze megelőzte korát.

A blokkház gondolata

Joseph Furtenbach ulmi építésmester 1634-ben megjelent munkája, az *Architektura Universalis* két, eltérő méretű mintabörtön tervét tartalmazta. Ellentétben Albertivel ő nem győzte eléggé hangsúlyozni az őrzésbiztonság és fegyelmezés fontosságát, melyek koncepciójának mintegy központi gondolatává váltak.

Így jutott el a „blokkház” gondolatáig. A blokkház a börtönépítészet megállapodott, modern értelmében természetesen mást jelentett, mint Furtenbachnál. Az ulmi mester a blokkházak mintájára tervezett (bár felfalazott és boltozott, de vastag gerendákkal megerősített), egymás mellé helyezett zárkákat javasolt a hatóságoknak. Minden egyes ilyen „blokkházban” volt egy pricc és egy luk „szorultság esetére”. A zárkák központi elhelyezésének gondolata azonban már a későbbi értelemben vett blokkházmodellt idézte. A Furtenbach főlvázolta börtön téglalap alakú (az ún. kisebb terv) vagy négyszögletű, emeletes épület, melyben a zárkák nem az épület fala mentén helyezkednek el, hanem annak belső részén, a zárkák és az épület fala között mintegy három méter szélességű folyosót hagyva. Ily módon az ór körbejárható a cellák körül. Az ilyen, kifejezetten biztonsági szempontokat szem előtt tartó börtönépület Hacker Ervin szavaival élve olyan, mint egy skatulya: belső tömbjében állnak, akár többemeletes blokkban a cellák, kívülről pedig föléjük emelkedik az épület tetőzete és külső falai. Ez az elgondolás az ún. belsőcellás konstrukció formájában évszázadokig uralkodott a börtönépítészetben.

Furtenbach gondolt bizonyos fajta elkülönítésre is, ez azonban inkább a kor tömlőgyakorlatának szokásaiban gyökerezett. A megrögzött, súlyos bűnözőket 15 láb

BÖRTÖNMÚLT

---

mély, merítőkútra emlékeztető lyukban helyezte volna el, melyet felülről lehetett megközelíteni, s erős vasrács zárta le őket; a polgárok, s más, nem súlyos vétkeket elkövető személyek a felső szintre kerülnének „a jó rend körzetébe”.

Arról, hogy Furttenbach tervei szerint épült-e börtön, nincsen tudomásunk. Arról azonban Furttenbach és Alberti munkássága bizonyossággal szolgál, hogy a börtönépületek kérdésével a reneszánsz építészet már foglalkozott, s a kor eszközeihez képest már megoldási formákat talált problémáira.

* * *

Összegzésül megállapítható, hogy az első dolgházak lehetőségei építészeti szempontból ugyan egyfelől erősen korlátozottak voltak azon eredeti, nem büntető célú építmények feltételei által, melyekbe telepítették őket; másfelől azonban az új igények új megoldásokat eredményeztek.

A kolostorok belső elrendezésén vajmi keveset lehetett változtatni, de bizonyos értelemben a tervezők gondolatait is megbéklyózta a kezdeti gyakorlat. A reneszánsz építészet első tervezett börtönépületei (mint az említett bambergi „Malefizhaus”) is ezt a kolostorszemléletet követték, ebből indultak ki. A nagy kezdeményezések, a gyökeresen új építészeti ötletek majd csak évszázaddal később jelennek meg a gyakorlatban.

Ugyanakkor első ízben valósult meg a börtön történetében férfiak és nők következetes, külön intézetben történő elkülönítése. Hasonlóképpen (nem kevéssé a kolostorok zárkarendszerének hatására) a magánzárkarendszer gondolata is előbukkant. A humánus kezelés elve polgárjogot nyert. A munkáltatás, mint a fegyelmezés és javítás eszköze új struktúrát követelt, a munkavégzés feltételeinek biztosítását (raktárak, munkatermek) és a magányos valamint közös elzárás arányainak megállapítását. Ez a nappali közösségi termek és az éjszakai magánelzárás cellarendszerének kialakításához vezetett. A továbblépés már a barokk kor építészetének történetéhez tartozik.

Dr. Mezey Barna

A büntetés archeológiája

(Michel Foucault: *Felügyelet és büntetés*)^x

Michel Foucault (1926-1984) francia gondolkodó szerint az eszmetörténésznek nem az egyéni életpályákból kell kiindulnia, hanem egy-egy kor „diszkurzív formációiból”, meghatározó gondolatrendszeréből. Könyvei, amelyek a szerzőt a jelenkori gondolkodók legjobbjai közé emelték, következetesen valósítják meg ezt az elképzelést: a Foucault által levezetett hatalmi geneológia nemcsak a társadalomtudományi kutatásokra volt hatással, hanem a posztmodern filozófia és művészeteória egyik megkerülhetetlen forrásává is vált.

Munkái — *Elmebetegség és személyiség* (1954), *A örökség története a klasszikus korban* (1961), *A klinika születése. Az orvosi látásmód archeológiája* (1963), *A szexualitás története. I: A tudni akarás* (1976), *II: Az élvezetek használata* (1984), *III: Az önmagunkkal való törődés* (1984) — a kisebbség és a hatalom kapcsolatáról, viselkedés-módozatáról és történetéről szólnak. A hatalom nem elvont és megragadhatatlan formájában volt kutatásainak tárgya, hanem mint az akaratot végrehajtó és fegyelmező hatalom, amely az állampolgárt a „normalitás” útjára tereli.

Milyen a hatalom, mi a természete, és a jelenlegi modern demokratikus társadalmakban hogyan nyilvánul meg? — ezek jelentették kutatásainak fő irányait, miközben a megszokott normáltudományos diszkurzus folytonos megzavarására, megtörésére törekedett. E szembeszegülésnek köszönheti talán halálát is, hiszen az AIDS megjelenésekor a vírust a homoszexuálisok elleni manipulációnak tekintette, átköltözött Californiába, ahol ő maga lett e szörnyű betegség első híres áldozata.

Foucault börtönkönyvének eredeti francia kiadása nem textussal kezdődik, hanem 30 db, a kínhalált megjelenítő borzalmas képpel, mintegy bizonyítva, hogy az újkor hajnalán a test megkínzása és elpusztítása volt a bűnözés megtorlásának kezdeti formája. Az elítéltek teste (a hatalomnak kiszolgáltatva) színházi kellékként működött, rajta bemutatathatóvá vált a büntelők fertelmessége. „Végül felnégyelték... Ez az utolsó művelet igen sokáig tartott, mert az e célra igénybe vett négy ló nem szokott a húzáshoz, négy helyett hatot kellett befogni, s mivel ez sem bizonyult elegendőnek, kénytelenek voltak feldarabolni a szerencsétlen combjait, elvágni idegeit, fejszével széthasítani az izületeket ... szörnyen kiáltozott mérhetetlen fájdalomában, és azt hajtogatta: Istenem szánj meg engem, segíts meg, Jézus.”

Kínhalál és megdicsőülés

A szerző által idézett szöveg 1791-ből származik, a Gazette d'Amsterdam hasábjairól. A szemtanúk tanúsága szerint a büntetést végignézőkben szánalom keletkezett a kivégzett iránt, s bár mindenki tudta, hogy gazfickó volt az illető, a kivégzés szennyes és kegyetlen rituáléja a végrehajtó hatalom erkölcsi tisztaságát tette kérdésessé.

A *kínpad lárványa* s a könyörtelenül bekövetkező erőszakos halál biztos tudata az együttérzés szülőanyjává vált, ellentétes lelki mechanizmusokat indított el a nézőkben ahhoz képest, mint amire eredetileg szánták. „A test a lélek börtöne” teológiai tételének megfelelően a testi büntetés nem a valóban büntetendő területre, a lélekre, hanem a testre hatott, amelynek a keresztény elgondolások szerint nem vagyunk

^x Michel Foucault: *Felügyelet és büntetés* (A börtön története), fordította Fázsy Anikó és Csűrös Klára, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1990. 425 old., 196 Ft. (Az idézetek Foucault könyvéből valók.)

birtokosai. A bibliai Törvények könyvében átadott, s az élet kioltására vonatkozó képgyűjteményben nemcsak az ölés szigorúan tiltott, hanem az erőszakos halál „képeinek” bármifajta használata is. A vér, a nyers hús fogyasztása beszennyezi az embert, s aki mindezeket magához veszi, elválasztódik népétől, Isten kegyelmétől, s ő maga pusztulásra ítéltetett. A párhuzam nem a kannibalizmust sejteti, hanem az erőszakos halál látványösszetevőinek pokoli voltára hívja fel a figyelmet. A XVIII. században a törvényt végrehajtó hatalom számára a halál ilyen jellegű képeinek demonstrálása már nem hozhatott eredményt. A halálszínház együtt tűnik el a középkorral, s a büntetés-végrehajtásban egyre inkább a lélek megtörésének és a bűnbánat kiváltásának módozatai kerülnek előtérbe.

„A kínhalál nem az igazságosságot állította vissza, hanem a hatalmat mozgósította újra. A rettegés színpadával ... a büntető rendszer politikai működésébe ágyazódott bele.” A politikát pedig az uralkodó folytonos jelenlétének megteremtése jelentette, a király mint mindenütt jelenvaló és ítélkező hatalom, személyes hatalmával ítélkezett: jutalmazott vagy büntetett.

Keresztény értelemben a test szenvedéseivel képes a lélek a megtisztulásra, a teljes bűnbánatra. Ez a testi-lelki „gyakorlatosság” volt jellemző a korai szerzetesek önsanyargató rituáléjára, amelyen keresztül misztikus elragadottságba kerülhettek, közvetlen kapcsolatba Istennel, aki a kegyelem képeit borította szemükre. A keresztényüldözések idején mártíromságot szenvedett hívők kínhalála szintén a pozitív szenvedésképet erősítette. Így a keresztény Európában a kínhalál intézménye egyben a nyilvános bűnbocsánat és megdicsőülés aktusát is jelentette az áldozat számára, míg a bírák a kegyetlenség és az esetleges igazságtalanság gyanújába eshettek.

A hatalom kénytelen volt visszavonulni a test területéről, s hatékonysága érdekében a lélek birodalmát célozta meg. A lélek kormányozni tudja a tetteket, így tehát a helyes gondolkodás kialakítása, illetve a bűnös indulatok megtörése lett a büntetés-végrehajtás feladata. A hatalomgyakorlás evolúciójának ekkor következett

el az a pillanata, amely bizonyos értelemben az orwelli totalitárius mechanikusságot is előrevetíti. A központi cél a tudat megtörése, a társadalmi konszenzus legitimációjaként megjelenő törvény és ítélet pedig az alacsonyrendűség és a kitaszítotttság érzetét erősíti. A polgári engedelmesség, a törvények mindenekelőtti tisztelete, a legitimként megjelenő hatalom feltétel nélküli kiszolgálása vált a pozitív erények három fő összetevőjévé.

Az engedelmes test

A szabadság demokratikus kiterjesztését követően a büntetés elsősorban a szabadság megvonásaként nyilvánult meg, kiegszülve a felügyelet pedagógiai és pszichiátriai aspektusával. A szabadság elvesztése a tettekben való korlátozást, s bizonyos kirótt feladatok elvégzését jelentette, míg a felügyelet a javító-nevelő munka betartását és értékelését. A felügyelet a büntető hatalom állandó jelenléte, a láthatatlanná váló „király”, aki mindenütt ott van.

Ebben az időben vált fontossá a büntetőintézetek architektúrájának kérdése is. A legegyszerűbb és a célnak legjobban megfelelő formát a piramis alak jelentette. Csúcsán a mindig figyelő és mindenhová ellátó börtönigazgató áll, aki olyan kapcsolatban van az elítéltekkel, mint egy befektető pénzeszer a termelő tőkéjével (Foucault kifejezése). Számára az értéképződést az elítéltek bűnnel való leszámolása, illetve a józan polgárrá válásuk képezte. Úgy figyel, olyan láthatatlanul van jelen, hogy csak a tudatba való ágyazottságán keresztül érzékelhető. A hatalom nagy költözködése itt kezdődik el. Immáron nem a testeket felügyeli, hanem a lelket, így a büntetés passzív végrehajtója maga az elítélt lesz.

„Végül is egy börtöngép megteremtéséről van szó, átlátszó cellákkal, amelyek úgy tartják fogva a rabot, mint a görög filozófus üvegfalú háza, és egyben olyan központtal, ahonnan egy állandó figyelő tekintet egyszerre ellenőrizheti a foglyokat és a személyzetet.”

A francia belügyminiszter 1814-ben így emlékeztet az alapelvekre: „A központi el-

lenőrző terem a rendszer tengelye. A központi megfigyelőhely nélkül a felügyelet nem lenne biztos, folyamatos és általános, mert a cellákat közvetlenül ellenőrző alkalmazott tevékenységében, buzgalmában és intelligenciájában nem bízhatunk teljesen. Az építésznek tehát a legnagyobb figyelmet kell fordítania erre a pontra: ez egyszerre fegyelmi és ökonómiai kérdés is." A továbbiakban arról értekeznek, hogy a felügyelet akkor lesz hatásos, ha az igazgató vagy annak helyettese helyváltoztatás nélkül minden információt megszerzhet.

E modern büntetőpanoptikum egyben a dokumentációt is kifejleszti, illetve felhasználja. Kartotékok, megfigyelő és értékelő lapok kerülnek forgalomba, amelyek minden egyes elítélt adatait tartalmazzák és értékelik a büntetése alatti tevékenységét. Ez a tudományos (empirikus megfigyelőszolgálat) módszereket felhasználó büntetés-végrehajtás már nemcsak a testi fenyítések elutasításában szemérmes, hanem a külvilágtól zártan tesz mindent. A fegyencek vonultatását — mely korábban népünnepélyi alkalmként jelent meg — megszünteti, és a rabok szállítására a zárt kocsit írja elő. A társadalom nem láthatja az elítélteket, nem kéjeleghet rajtuk, de nem is érezhet együtt velük. Információkat pusztán az újságokból vagy a visszaemlékezésekből tudhat meg.

A börtönök világa bezárult, s csak a hatalom szeme lett az, amely bármikor végigpásztázhatott az elítélteken.

Foucault és Magyarország

Foucault szerint ennek az új típusú hatalomnak nem is az a célja, hogy elnyomjon, hanem sokkal inkább az, hogy az állandó felügyelet, a szüntelen beavatkozás égisze alatt, a tudás új forrásainak szüntelen felhasználásával hasznossá és produktívá tegye a neki alárendelt szubjektumokat. Szerinte a börtöntöltelének átnevelése, megjobbítása illúzió, a börtönrendszer tulajdonképpen egész deviáns közeget termel ki, amelynek tagjai oda-vissza közlekednek a börtön és a szélesebb bűnöző milió között. A bűnözés azonban zárt, ezért rendőrileg áttekinthető és felügyelhető. A bűnözés közegének kitermelése éppenséggel a hatalom érdeke — írja a szerző —, az új típusú hatalmi logika tipikus következménye, s a börtön „hasznos” kihatásainak egyike.

Foucault többször készült Magyarországra, hogy a híressé vált „legvidámabb barakkot”, az illatozó gulyáskommunizmust tanulmányozza. Szárnysegédeinek csapata többször el is látogatott Budapestre, ahol tapasztalhatták egy széthullóban lévő, csődöt mondott birodalom fegyelmező technikáját, amelyet most nem a ravasz ellenállás győzött le és zúzott szét, hanem önmaga végső romlottsága szüntetett meg és tett érvénytelenné.

Fehér János

A büntetés-végrehajtást érintő alkotmánybíróági határozatok

Az 5/1992. (I. 30.) AB határozat 1992. december 31-i hatállyal alkotmányellenesnek minősíti a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 6. § (3) bekezdésének c) pontját, továbbá ezzel összefüggésben a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bírósági büntetés-végrehajtási csoportra és a bírósági gazdasági hivatalra háruló feladatokról szóló 108/1979. (IK 8.) IM utasítás 36., 53., 104., 109. paragrafusait. A döntés lényege: a Bv. tvr. azon rendelkezése, amely főszabályként kizárja a büntetés-végrehajtási bíró végzése elleni fellebbezés lehetőségét, ellentétes az alkotmánnyal.

* * *

A 9/1992. (I. 30.) AB határozat a törvényességi óvás jogintézményét minősíti alkotmányellenesnek. Ezért a törvényességi óvás emelésére vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket 1992. december 31-i hatállyal megsemmisíti. Azokat a büntetőeljárás szabályokat azonban, amelyek szerint a törvényességi óvás folytán a terhelte kiható hatállyal a jogerős határozatban megállapítottnál hátrányosabb rendelkezéseket lehet hozni, 1992. január 30-tól helyezte hatályon kívül.

Országos parancsnoki és parancsnokhelyettesi intézkedések

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka 1991. december 1-jei hatállyal léptette életbe a 0266/1991. (IK.Bv.Mell.6.) OP intézkedést, mely a fiatalkorú elítéltek részére folyósítható családi pótlékról szól. Az intézkedés szerint a fiatalkorú elítélt befogadásakor az igazgatási szolgálat vizsgálja meg a családi pótlékra való jogosultságot, s ha az erre való jogosultság fennáll, értesíti a nevelési szolgálatot. A 18. életévét be nem töltött fiatalkorú után átutalt családi pótlékot folyamatosan gyámhatósági fenntartásos betétkönyvbe kell elhelyezni. A 18. éven felüli fiatalkorú részére beérkező családi pótlékot az intézet köteles összegyűjteni, s azt szabaduláskor egy összegben az érintett személy részére átadni.

* * *

A 0273/1991. (IK.Bv.Mell. 1992. évi 1.) OP intézkedés a fogvatartottak részére postán érkező pénz letéti számlára történő jóváírásáról szól. Az intézkedés a Magyar Posta vezérigazgatóságával létrejött megállapodás alapján a fogvatartottak részére postán érkező pénzek letéti számlára történő telepítését, illetve azok készpénzben való felvételét, valamint a letéti számlára történő közvetlen befizetést szabályozza. Kiadását a „háztól házig” csomagküldés külön tarifarendszerének bevezetése tette szükségessé. Az intézkedés 1992. január 1-jén lépett hatályba.

RÖVIDEN

A 0274/1991. (IK.Bv.Mell. 1992. évi 1.) OP intézkedés egyszeri szociális segély kifizetéséről rendelkezik. Célja: a büntetés-végrehajtás személyi állománya nehéz anyagi helyzetének javítása, a gyermeknevelés költségeinek enyhítése. Az intézkedés hatálya kiterjed a bv-intézetek és intézmények minden olyan hivatásos állományú és főfoglalkozású polgári alkalmazottjára, aki saját háztartásában 20 éven aluli önálló keresettel nem rendelkező gyermek eltartásáról gondoskodik és a gyermek utáni családi pótlékra jogosult. A segély összege gyermekenként 2000 forint. Az intézkedés végrehajtásának határideje 1991. december 18. volt.

* * *

A 0102/1992. (IK.Bv.Mell 1.) OP intézkedés és a 0103/1992. (IK.Bv.Mell. 1.) OP intézkedés tartalmazza az 1992. január 1-jei hatállyal megállapítható béremeléseket. E szerint a bérfejlesztés minimális összege hivatásos állományú személy esetén: 1500 forint, polgári alkalmazott esetén 1000 forint. A szabadidő megváltás óradíja 1992. január 1-jétől 150 Ft/óra.

* * *

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokhelyettese a 0214/1991. (IK.Bv.Mell. 6.) OPh. intézkedésében módosította a fogvatartottak élelmezési normáit. E normák módosítása leginkább az árváltozásokkal kapcsolatos. Legnagyobb mértékben a cukorbeteg (+42 Ft), TBC-s beteg (+36 Ft), nehéz testi munkát végző fiatalok (+33 Ft) elitáltak élelmezési pénznormái nőttek.

Az intézkedés 1991. december 1-jétől hatályos.

* * *

A 0215/1991. (IK.Bv.Mell. 6.) OPh. intézkedés az IM büntetés-végrehajtás hivatásos állománya és a kinevezett polgári dolgozók ruházati utánpótlási illetményének egyszeri alkalommal történő kiegészítéséről rendelkezik az áremelések kompenzálása érdekében. Az intézkedés hatálya azokra a személyekre terjed ki, akiknek szolgálati viszonya 1991. november 1-jén fennállt. Az intézkedés alapján 1991. november 30-áig a hivatásos állomány ruházati utánpótlási illetményét 5000 Ft-tal, a kinevezett polgári dolgozókéét 1000 Ft-tal kellett kiegészíteni.

* * *

A 0216/1991. (IK.Bv.Mell. 1992. évi 1.) OPh. intézkedés 1992. január 1-jei hatállyal állapította meg ismét a bv. hivatásos személyi állománya, a kinevezett polgári dolgozók ruházati utánpótlási illetményét és a szerződéses polgári dolgozók ruhakoptatási járulékát.

* * *

A 0217/1991. (IK.Bv.Mell. 1992. évi 1.) OPh. intézkedés a bv-intézetek saját vállalkozásban végzett építőipari tevékenységének engedélyezési és elszámolási szabályairól rendelkezik. Az intézkedés hatálya a büntetés-végrehajtás költségvetési rend szerint gazdálkodó intézeteire és intézményeire terjed ki. Az engedélyezés a Bv. KEI hatáskörébe tartozik.

* * *

1991. december 25-én lépett hatályba a 0201/1992. (IK. Bv. Mell. 1.) OPh. intézkedés. Ez a költségvetés keretében külső szervek részére végzett termelő, szolgáltató tevékenység bevételeinek felhasználását rendezi.

E szerint az időszakos vállalkozások, célprémium esetén a teljesítést követően, folyamatos munkánál félévenként kell a kifizetést teljesíteni.

Nemzetközi kapcsolataink

1991. augusztus 2-22. között dr. Tari Ferenc országos parancsnok vezetésével delegáció járt az Egyesült Államokban. A delegáció tagja volt dr. Csordás Sándor osztályvezető és Kiss Csaba főelőadó. Augusztus 4. és 8. között részt vettek a Minnesota állambeli Minneapolisban az Amerikai Börtönügyi Társaság kongresszusán, ahol dr. Tari Ferenc előadást tartott az 1990 tavaszán, a magyar börtönökben történt rendkívüli események, tiltakozó akciók, zavargások kezeléséről és felszámolásáról. Augusztus 9. és 22. között 8 bv-intézetet tekintettek meg és hasznos tapasztalatokat szereztek az amerikai börtönrendszerről.

1991. szeptember 16-18. között a lengyelországi Popowóban rendezték meg az Európa Tanács tagországai büntetés-végrehajtási főigazgatóinak éves konferenciáját. Magyarországot dr. Estók József bv. ezredes, az országos parancsnok általános helyettese és Koltai László bv. alezredes képviselte. A tanácskozáson áttekintették a tagországok börtönügyi helyzetét, majd három témában került sor előadásra és vitára: „A büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzete és jövője”, „Biztonság és felügyelet a börtönökben”, valamint „A börtönegészségügy helyzete”.

1991. szeptember 24-27. között a finnországi Tamperében az Európa Tanács szemináriumot szervezett a börtönegészségügy témakörében. A delegációt dr. Estók József vezette, tagjai voltak dr. Zathureczky György intézetvezető főorvos (Pálhalma) és dr. Boros János alosztályvezető. A szeminárium fő témaköre a börtönegészségügy nemzetközi normái, céljai, irányvonalai és etikai kérdései voltak. Ezenkívül előadások hangzottak el a kábítószeres, a HIV-pozitív fogvatartottak kezeléséről, a pszichiátriai kezeléssel szemben rezisztens, erőszakos szexuális bűnelkövetők kémiai kasztrációjáról, a pszichiátriai kezeléssel való visszaélésekről.

A finn és a magyar büntetés-végrehajtás országos vezetőinek együttműködési megállapodása alapján dr. Boros János bv. őrnagy 2 hónapos tanulmányúton vett részt Finnországban 1991. szeptember 1-től október 31-ig. A Helsinki Központi Börtön gyakoronokaként tanulmányozhatta a finn büntetés-végrehajtás munkáját, emellett lehetőséget kapott arra, hogy 18 intézményt meglátogasson és átfogó tapasztalatokat szerezzen a finn börtönrendszerről.

1991. december 9-13. között dr. Fekete Mihály országos parancsnokhelyettes vezetésével Koltai László, Garami Lajos és Madlenáné Szalma Eszter Lengyelországba utazott. Több bv-intézetet megtekintettek, majd megkötötték az 1992. évi cseereüdülésekről és a devizamentes tapasztalatcsere-utakról szóló szerződést.

RÖVIDEN

1992. január 15-17. között dr. Tari Ferenc vezetésével Pásztor András intézetparancsnok és dr. Hevesi Tibor főosztályvezető-helyettes a Szlovák Köztársaságban járt, ahol megnézték a trencsényi börtönt és beszámolót hallgattak meg a leopoldowi bv-intézetben történt súlyos rendkívüli események létrejöttének okairól.

1992. január 20-26. között Fejes Imre főosztályvezető irányításával a Magyar Vöröskereszttel közös büntetés-végrehajtási delegáció utazott Finnországba, ahol hat bv-intézet megtekintése közben tájékozódtak a finn vöröskereszt tevékenységéről.

* * *

1991. október 13-20. között a magyar büntetés-végrehajtás vendégeként svájci igazságügyi delegáció járt Magyarországon. A csoportot Franz Maggi, a berni kanton börtön-főfelügyelője vezette. A delegáció tanulmányozta a magyar büntetés-végrehajtás szervezetét és az intézetek munkáját.

1991. november 11-15. között M. Dyzió, a lengyel büntetés-végrehajtás főigazgató-helyettese és munkatársai ismerkedtek a magyar büntetés-végrehajtással. Ennek jegyében megtekintették a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön biztonsági rendszerét.

Dr. Boros János

Dr. Georg Gerhart és dr. Rainer Gemählich, a bajor igazságügyi delegáció tagjai 1992. március 2. és 5. között hazánkban tanulmányozták a személyi állomány helyzetét

ELISMERÉSEK

A nemzeti ünnep alkalmából eredményes munkája elismeréséül az igazságügy-miniszter soron kívül előléptette Palotás Iván bv. alezredest

ezredessé.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnoka soron kívül előléptette dr. Boros János, Farkas Ferenc, Gálosi Ferenc, Gyuris Kálmán, Halász János, Hevényi Attila, Karajos Ferenc, Kertész József, Libor Péter, Németh Mihály, dr. Sereg Pál, Siklósi Zoltán, Vetési Sándor bv. őrnagyokat

alezredessé.

Bankné Fehér Katalin, Bedő Károly, Farkas Ferenc, dr. Golts Mátyásné, Halmágyi Gyula, dr. Hevesi Tibor, Horváth István, Kövesdi László, Márton Gábor, Pákozdi István, Szabó János, Szabó Zsigmond, Szatmári István, Szigetiné Kovács Ágnes bv. századosokat

őrnaggyá.

Bába Károly Györgyné, Békes Imre, Csomós Márta, Gyüre Tamás, Horváth Károly, Jákob Lajos, Petőcz György, Vojkovic Lajos bv. főhadnagyokat

századossá.

Deák Attila, Klopfer Ferenc, Mezösi Pál, Nitsch József, Tüske János bv. hadnagyokat

főhadnaggyá,

valamint Bozó László bv. törzszászlóst

alhadnaggyá.

A büntetés-végrehajtás 1991. évi munkájáról^x

...1991-ben olyan súlyos rendkívüli esemény nem fordult elő, amely sok elítéltet érintett vagy bármelyik intézetünk működését akadályozta volna. Meggyőződésem, hogy ez következetes és határozott intézkedéseinknek, fellépésünknek, az egész állomány szívós munkájának köszönhető.

Lényeges momentum, hogy a büntetés-végrehajtás tevékenységét megismerő pártok, politikai szervezetek (korábban esetleg bebörtönzött) képviselői közül számosan személyesen meggyőződhetek látogatásaik alkalmával a szélsőségektől mentes, kifejezetten szakmai szervezet működéséről.

Nincsenek tabuk

Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy a büntetés-végrehajtás munkáját nem kísérték rosszindulatú megnyilvánulások, a tevékenységünket bemutató írások tárgyalások voltak, esetleges tévedést szinte csak kizárólag elmélyülést nélkülöző, felületes szemlélődés eredményezett. Köszönhetjük ezt annak, hogy a nyilvánosságot objektíven, kizárólag szakmai szempontok alapján tájékoztattuk. Nyilvánvalóvá tettük azt is, hogy a büntetés-végrehajtásnál nincsenek tabu témák, minden döntésünket törvényességi szempontok vezérlik.

Legérzékenyebben talán a gazdasági átalakulás piaci hatása érintett bennünket. A munkanélküliség erőteljes növekedése kihatott ugyanis az elítéltek foglalkoztatására és csökkentette a szabadulók elhelyezkedési, beilleszkedési esélyeit is. A bűnözés növekedési üteme lassult ugyan, 1991-ben mégis 440 370 bűncselekményre derült fény. Ezt 122 835 személy követte

el. Sokan a rendőrségtől várják a kedvező változást, de súlyosan téved, aki azt gondolja, hogy csupán a rendőrség „megerősítésével” eredményt lehet elérni, ha a büntetés-végrehajtás feltételrendszere közben változatlan marad.

A parlament feszített ütemű jogszabályalkotói tevékenységét méltányolva is szólni kell arról, hogy több jogszabály tárgyalására nem került sor, amely a fogvatartottakat és a büntetés-végrehajtás személyi állományát érintette volna. Emiatt bizonytalanság, nyugtalanság észlelhető mind az elítéltek, mind az állomány körében. Ugyanakkor fokozott ütemben haladt a büntetés-végrehajtás működését, feladatait és a végrehajtás rendjét meghatározó törvények előkészítése. E munkába a szakemberek széles körét bevontuk. Törvényi szintű szabályozás hiányában az elmúlt évben megnőtt a belső rendelkezések aránya (55 országos parancsnoki, illetve helyettesi intézkedés).

Új követelmények a testület tagjaival szemben

Az elmúlt évek változásaira, a jogi szabályozás bizonytalanságára az elítéltek rendkívül fogékonyan reagáltak. Úgy érzik, számukra a rendszerváltozás csak akkor következik be igazán, ha teljesen új Btk. és büntetés-végrehajtási törvény születik. Különösen a visszaesés tényéhez fűződő joghátrányok megszűnését várják. Élénken és sajátosan reagálnak minden eseményre. A korábbi rendszer hibáira vonatkozó minden információ úgy jelenik meg a tudatukban, hogy eközben kétségbe vonják az egész igazságszolgáltatási rendszer igazságosságát, a testület jogosítványait. Mindez az elmúlt években megindult liberalizálási törekvésekkel együtt alapvetően megváltoz-

^x Az 1992. február 10-én Pilisszentkereszten tartott parancsnoki értekezleten elhangzott beszámoló rövidített változata. Az előadó dr. Tari Ferenc országos parancsnok volt.

tatta a börtönök légkörét, új követelményekkel lépett fel a testület tagjaival szemben. Az intézmények zavartalan működése bizonyítja, hogy dolgozónk többsége megfelelt e követelményeknek. A változások ugyanakkor a személyzet elbizonytalanodását is eredményezték, csökkent a fogvatartottakkal szembeni követelménytámasztás igénye, egyes intézetekben fásultságot, kiábrándultságot tapasztalhattunk. Mindezek hatására felgyorsult az elvándorlás folyamata. (1989-ben a testület 7,4%-a, 1990-ben 11, 1991-ben pedig 12,5%-a távozott el.) Nagyobb arányú — 20% körüli — a vállalati dolgozók két éven belüli létszámcsökkenése, amely összefügg a vállalati költségek csökkentésére tett intézkedésekkel. Sokan úgy élik meg a változásokat, hogy az elítéltek mindenben kedvezünk, miközben az állomány helyzete, a munkavégzés körülményei romlanak!

Átalakítottuk a szervezetet

E kedvezőtlen körülmények közepette (jelentős változás előtt álló jogszabályok, az elítéltek feszült hangulata, rendkívül rossz gazdasági környezet mind vállalati, mind büntetés-végrehajtási értelemben) hajtottuk végre a büntetés-végrehajtás szervezetének átalakítását, mint az 1991-es év egyik legfontosabb feladatát.

Jelentőségének megfelelően, mindenki előtt ismert módon készítettük elő az átszervezést, szem előtt tartva, hogy az előkészítés után mielőbb „álljon” az új szervezet. Azzal is tisztában voltunk, hogy bizonyos átmeneti állapot szükségszerűen lesz. Az átszervezés eredményeként az Országos Parancsnokságon zömmel csak irányítási, felügyeleti feladatok maradtak. Ennek köszönhetően:

- egyszerűbbé, áttekinthetőbbé vált az Országos Parancsnokság és az intézetek szervezeti felépítése,
- korszerűbb lett az intézményhálózat, elsősorban a KEI megalakulásával,
- a hatáskörök decentralizálásával tovább nőtt az intézetek önállósága,
- csökkentek a felesleges párhuzamosságok és átfedések,

- reményeink szerint a korszerűbb ellenőrzés több információt ad döntéseinkhez.

A sokszor megfogalmazott igény szerint immáron új szervezeti egységként működik a Központi Ellátó Intézet és a Sajtóiroda. Az Országos Parancsnokság létszáma 227 főről így 161-re csökkent. (-29%). A vezetési szintek változásával csökkent a vezetők száma is, 60-ról 23-ra!

Az intézetek átszervezése ott volt a legzökkenőmentesebb, ahol a parancsnokok minden fórumot felhasználtak az új szervezet előnyeinek bemutatására. Értetlenség elsősorban ott fordult elő, ahol a vezetők elégségesnek tartották, ha csak közlik az átszervezés tényét. Az intézetekben 261 vezetői beosztásból 156 maradt. Az egész átszervezésnek persze nem ez volt a legfőbb célja, de nem titkoljuk, hogy a vezetési szintek csökkentésével egyidejűleg a vezetésben *minőségi javulást várunk*. A változás talán legfontosabb eleme, hogy egy szervezeti egységbe integrálódtak a fogvatartottak életének irányítását, ellenőrzését, befolyásolását végző személyek.

Az átszervezés időszakában 110 fő került valamilyen címen szolgálati viszonyának megszüntetését (1,5 %). Az érintettek többsége azonban megértette az átszervezés szükségességét és vállalta az újszerű feladatokat. A követelményeknek megfelelően azóta is példamutatóan végzik munkájukat.

Az átszervezési munka még nem zárult le, folyik a Szervezeti és Működési Szabályzatok véglegesítése, az ügyrendek, munkaköri leírások kidolgozása. Újabb — hasonló mértékű — átszervezést nem tervezünk, de azt pontosan tudnunk kell, hogy a feladatok változásával a szervezet módosítása is együtt jár.

Elemző áttekintés

Az 1991-es év általános jellemzői között tartom számon, hogy a hagyományosan jó együttműködést példázó Vöröskereszt mellett különösen az egyházak erősödő aktivitása jelentett sokat az elítéltek lelki gondozásában. E tevékenységet segíti a jövőben a Magyar Börtönpasztorációs Társaság. A feladat nagyságának megfele-

lően az Országos Parancsnokságon erre függetlenített státuszt létesítettünk.

Nagy jelentőséget tulajdonítunk annak a ténynek, hogy széles körű, a büntetés-végrehajtás egész tevékenységére, működésére kiterjedő elemzés és értékelés alapján az *Igazságügyi Minisztérium vezetése megismerte és megtárgyalta* a büntetés-végrehajtás helyzetéről szóló jelentésünket. Ehhez felhasználtuk az Állami Számvevőszék vizsgálatának tapasztalatait is. Réalisnak és objektívnek ítélték helyzetértékelésünket, s a kibontakozást célzó javaslatainkat. Ennek alapján a múlt év végén a kormány Gazdasági Kabinetje két ízben is foglalkozott a büntetés-végrehajtás helyzetével, különösen annak gazdasági vonzataival. Lehetőségünk nyílt arra, hogy évtizedek óta első ízben a *kormány teljes ülése* elé terjeszthessük a büntetés-végrehajtásról szóló jelentést és javaslatainkat.^x

Itt azonban két kritikai észrevételt is tennem kell.

a) Számomra meglehetősen *érhetetlen* a Pénzügyminisztérium magatartása. A gondok megoldásának elodázása normális keretekben is csak növeli a költségeket.

b) A másik sajnálatos tény, hogy a jelenlegi helyzetben alapvetően csak az aktuális gazdasági problémákra figyelnek, holott a büntetés-végrehajtásnak számos más — persze gazdasági, pénzügyi vonzatú — problémája mellett jelentős eredményei is vannak. Fontosnak tartottam, hogy a kormány pontosan megismerje: a magyar büntetés-végrehajtás megítélése nemzetközi tekintetben is pozitív.

Az 1989—90-es évek után a különböző főhatóságokkal történt együttműködésünk fejlődött.

Az egyes szakterületek értékelése

Rátérve az egyes szakterületek értékelésére, mint munkánkat meghatározó elemmel, az elítéltek létszámával kezdjük.

^x Az előterjesztést szintén a mellékletben közöljük. (A szerk.)

1991-ben átlagban 14 106 fő volt intézeteinkben, ez kb. 20%-os emelkedést jelent. E növekedés az év utolsó harmadában felgyorsult és heti 100-170 fő gyarapodással most 15 274. A fogvatartottak összetételében jelentős változást az előzetesen letartóztatottak számának gyors ütemű növekedése okozott. December 31-én 4264 volt a számuk. Ez közel duplája a megszokottnak. Oka részben az, hogy a korábbtól eltérően a rendőrségi fogdán rövid időt töltenek, másrészt elhúzódik az eljárás, sok az elnapolás, nem ritka az egy éven túli előzetes letartóztatás sem. Komoly idegi megterhelés éri így mind az előzeteseket, mind az állományt.

Érdemben nem változott a szigorított javító-nevelő munkára ítélték (86 fő), a kényszergyógykezeltek (152 fő) és az elzárásra beutaltak (68 fő) száma. Mindezek az adatok azt jelzik, hogy intézeteink zöme zsúfolt.

Az elítéltek „mozgása”

Jelentős adminisztrációs teherrel járt az elítéltek „mozgása”, nem beszélve az ehhez készített nevelői véleményekről, javaslatokról.

1991-ben 17 631 új befogadás történt, szabadítottunk 15 044 esetben. (Befogadésként itt csak az új nyilvántartási lapok kiállításáról van szó, tehát nem a teljes forgalomról.)

Büntetését kitöltve szabadítottunk 6807 főt, szabadlábra helyeztünk 4827-et, 3080 fő szabadult feltételessel, kegyelmet kapott 63 fő. (Kényszergyógykezelés engedélyezve 61 esetben, más szervnek átadva 204 személy.)

Sajnos tavaly is volt jogellenes fogvatartás, illetve korábbi szabadítás. 14 ilyen eset fordult elő, 6 a bíróság tévedéséből, 8 a miénkből.

Az *intézményrendszer alakításának* lehetőségét is jelzi az az 572 előterjesztés, amelyet az elítéltek enyhébb fokozatba helyezésére tettek intézeteink. Ebből 547-et fogadott el a bíróság. Ugyanakkor elenyésző volt a súlyosabb fokozatba helyezési javaslat (10 főnél fordult elő), holott gyakori

panasz egy-egy elítélt türethetetlen viselkedése.

Az elítéltek és hozzátartozóik is számos esetben kérnek büntetés-félbeszakítást. (3179 kérelem!) Ezek jelentős részét indokolatlannak találtuk. Az 1288 engedélyezett kérelemből 14-et miniszteri hatás-körben, 123-at országos parancsnoki hatáskörben, 1151-et pedig intézetparancsnoki hatáskörben engedélyeztünk. További 72 esetben a félbeszakítás hivatalból történt. Sajnos a büntetés-félbeszakításra elengedettek közel 13%-a késett vagy elő kellett állítani. Itt jegyzem meg, hogy néhány intézetben még mindig találkozni azzal a helytelen gyakorlattal, amelyet az ügyészi felügyeleti ellenőrzések is kifogásolnak, miszerint az előállított elítélteket magánelzárás fenytéssel sújtják.

Ha már a beszámoló e részében sok számmal, adattal foglalkozunk, hadd említsem meg, hogy a rövid tartamú eltávozásról is sokan elmulasztották a visszatérést. 1974 elítélt részesült e jutalomban, közülük 150 jött vissza késve. (530 az átmeneti csoportból!)

Büntetés-félbeszakításról, illetve rövid tartamú jutalomeltávozásról pillanatnyilag "vannak távol az intézetekből. Mindkettő forma (büntetés-félbeszakítás, rövid tartamú eltávozás) egyaránt a családi kapcsolatok fenntartásának, ápolásának fontos eszköze, ezért a jövőben is lényeges szerepet tulajdonítunk nekik.

A bevezetőben már említettem, hogy a büntetés-végrehajtás professzionális szervezet. Feladata változatlan, és ezen a társadalmi vitán lévő törvény tervezete sem módosít, nevezetesen részvétel a társadalom védelmében, a törvényekben és az ítéletekben meghatározott büntetések végrehajtásával.

Ez nem jelenti azt, hogy a büntetés-végrehajtás társadalmi szerepének elemzését nem kell elvégezni. Ezt több, most jellegéből adódóan nem részletezendő körülmény is indokolja. Felfogásunk nem változott abban, hogy mint minden demokratikus államban, a büntetés-végrehajtása mellett, ha úgy tetszik azzal együtt, lehetőséget adjunk az elítéltek beilleszkedését segítő programokban való részvételre. Így biztosítanunk kell az oktatási, képzési, köz-

művelődési lehetőségeket, tanácsadó, terápiás foglalkozásokat.

1991-ben e téren is komoly nehézségeink voltak. A helyi önkormányzatok nem tudták anyagilag támogatni az iskolai oktatást. Szerencsére a pénzügyi kormányzat megértette e gondunkat, közbenjárásával nyugodtan tanulhatott *1185 elítélt az általános iskolákban és 125-en végezheték középiskolai tanulmányaikat.*

Az egyéb közművelődési és ismeretszerzési lehetőségek azonban szűkültek. Nem tudjuk pótolni — fejlesztésről nem is beszélve — a tárgyi feltételeket, nem tudunk igazán képzett szakembereket foglalkoztatni. Sok helyen még a televíziók javítása is gond, nemhogy újat vásároljanak. Pedig nincs más út. Ahogy egész Európában az előbb említett foglalkozásokon való részvételre *öszönzik* az elítélteket, nekünk is ugyanezt kell tennünk. A börtönök életkörülményeit pedig a lehetséges mértékig a társadalomban szokásos viszonyokhoz kell igazítanunk. Ha e viszonyok változnak, figyelembe kell vennünk az elítéltek érdekében. (Utalok itt eredményes kísérleteinkre: kimenő, telefon, örzés nélküli külső foglalkoztatás stb.)

Ennek érdekében — nem túlzok, ha azt mondom — *ketős* küzdelmet folytatunk. El kell fogadtatni az elítélttel, hogy az *érdekében dolgozzunk*, de közben a társadalom védelméről sem mondunk le, s persze meg kell győzni a közvéleményt, hogy csak úgy lehet eredményes a bűnözés elleni harc, ha minden bűncselekményre fény derül, minden bűnözőt szigorúan felelősségre vonnak, és a *végrehajtás* (adott esetben a börtön) humánus, emberi viszonyok közepette működik. Ezt valamiféle *utógondozói* rendszernek kellene követnie, nem úgy mint ma, hogy az 1991-ben *1313* esetben kezdeményezett pártfogó felügyeletet is csak *583* esetben rendelte el a bíróság.

Az európai közösséghez tartozás alapfeltétele az emberi jogok olyan szintű érvényesülése, miként az történik a közösség tagállamaiban. Ennek érdekében mind a jogszabályokat — annak elméleti alapjait —, mind a gyakorlatot kritikusan elemezzük és összevetjük az európai normákkal és tendenciákkal. Mindezt olyan körülmények között, amikor a működőképesség

érdekében az intézetek rendjének fenntartása, az elítéltek fegyelmeinek megőrzése alapvető cél, miközben a klasszikus nevelői foglalkozásokra kevesebb idő jut. Ezt indokolja a „belső” munkanélküliség és az elítéltek módosult összetétele.

Belső munkanélküliség

A belső munkanélküliség jelzi, hogy az elítéltek *foglalkoztatási* lehetősége tovább csökkent. Vállalataink több évtizedes fennállásuk alatt a legrosszabb évet zárták. Az 1990-es radikális változások vállalatainkat egyértelműen kedvezőtlenül érintették. Tovább folytatódott a volt szocialista piac beszűkülése, a külső munkáltatás a minimálisra csökkent, a pénzügyi helyzet kritikussá vált. (A külső munkáltatás adatai radikálisan változtak: amíg 1986-ban 2818-an dolgoztak, e szám napjainkra 424-re csökkent.) A belföldi fogyasztás nagyarányú visszaesése, az egyre szélesedő import liberalizáció, az alacsony színvonalú elítéltmunka miatt vállalataink termékei sokszor eladhatatlanok, raktárkészleteik növekszenek. A piaci versenyben hátrány, hogy a működés feltételei eltérnek a polgári vállalatokétól. Külön gond, hogy a gazdaságot élénkítő privatizációs folyamatba érhető okból nem tudunk bekapcsolódni. Szinte egyértelművé vált, hogy a 40 éve kialakult gazdasági szerkezet 1992-ben már nem életképes.

A várható adatok alapján íme, néhány konkrétum. Vállalatainknál az előző évhez képest 2272 fővel csökkent a foglalkoztatottak száma. (Elítéltek 1912, szabadok 365!) A vállalatoknál foglalkoztatott 4900 fő a 12 intézetnél a befogadottak 45%-a!

Az éves árbevétel a tavalyinál 10,5 %-kal alacsonyabb, 3722 millió forint, az 1986-os szintet sem éri el. A költségek tovább emelkedtek, így vállalataink együttesen várhatóan 103 millió forintos veszteséggel zárják az évet. Öt vállalat, Vác, Szeged, Tököl, Márianosztra, Budapest és egy *célgazdaság* — Baracska — veszteséges, ezt az összesen 207 millió forintos veszteséget a többi vállalat 104 millió forintos nyeresége sem tudja ellensúlyozni.

A készárúkészlet várhatóan 356 millió forint lesz. (Szombathely 70 millió.)

Ennek egyenes következménye, hogy a vállalatok döntő többsége szinte egész évben pénzügyi problémákkal küzdött. Nehezítette helyzetünket, hogy hitelhez körülmenyesen, kedvezőtlen feltételek mellett jutottak. Hitelállományuk december 31-én meghaladta a 240 millió forintot, melynek kamatlatra jelentős mértékben (éves szinten 138 millió forint) növeli a költségeket. Összes tartozásuk az év utolsó napján 278 millió forinttal haladta meg a *vevőkkel szembeni követelésüket*, mely az előző évhez képest 60 millió forinttal több. Az összes tartozáson belül magas a *szállítók - kal szembeni- (42%), és a hiteltartozás (31%)* részaránya.

A kedvezőtlen gazdasági — és ezzel együtt a kritikus pénzügyi — helyzet azt eredményezte, hogy 1992 januárjában öt bv-vállalat (Baracska, Szeged, Vác, Tököl, Márianosztra) kénytelen volt csődöt jelenteni. Látszik tehát, hogy a vállalatok működőképességének, vagyonának megőrzése gyors állami segítség nélkül nem valósítható meg.

Hogyan hat mindez intézeteink biztonságára?

Az intézetek biztonsági helyzete a bekövetkezett rendkívüli események ellenére is alapvetően és összességében megfelelően alakult. A fogvatartottak őrzése és felügyelete törvényes keretek között folyt. A büntetés-végrehajtási feladatok ellátásához szükséges biztonsági körülményeket megteremtettük és fenntartottuk.

Olyan *rendkívüli esemény*, amely a közrendet és a közbiztonságot súlyosan veszélyeztette volna, nem történt. Továbbra is előfordultak azonban olyan események, amelyek nagyobb sajtónyilvánosságot kaptak és a közvéleményt is foglalkoztatták (pl. veszpremi szökés, szállítás közbeni szökések stb.).

A *külső őrzés területén* jelentős volt a fejlődés. Komplex őrzésbiztonsági, személyi

riasztó és beléptető rendszert építettünk ki a Budapesti Fegyházban, Sopronkőhidán és a Szegedi Fegyház és Börtönben. Gyakorlatilag kész van Balassagyarmaton és Sátoraljaújhelyen is.

Az előállítások és szállítások végrehajtása az elmúlt évben is nagy feladat elé állította az állományt. 41 730 esetben 55 566 elítéltet mozgattunk. Több új városi bíróság, ügyészség (13) felállítása miatt növekedett az előállítási helyek száma. Az egyébként is szűkös előállítási kapacitás miatt ez szervezési problémát okozott és szolgálati túlterheltséget idézett elő. Sajnos az előállítási helyek egy részénél még mindig nincs megfelelő várakozóhelyiség és megbízható hírösszeköttetés.

Az 1991-es rendkívüli események okait és körülményeit vizsgálva megállapítottuk, hogy

- tovább romlott a fogvatartottak összetétele, egyre több a követelődő és agresszív megnyilvánulás,
- a személyi állomány követelménytámasztása nem egységes, több esetben fordult elő hanyag és ébertelen szolgálatellátás,
- esetenként a vezetők feladatmeghatározása és ellenőrző tevékenysége sem volt hatékony.

A jelentős igénybevétel ellenére is megfelelő az állomány harcászaltsége. Erre az intézetek vezetői gondot fordítottak megfelelő gyakorlatok szervezésével. Intézetünk biztonsága a jelzett gondok ellenére is megfelelő volt.

Az elítéltek ellátása

Szűkös költségvetési keretünkben első sorban az elítéltek ellátását oldottuk meg. Emellett a biztonságtechnikai beruházásokon túl 174 millió forintot költöttünk intézeteink felújítására. Sajnos ez azt jelenti, hogy évek óta húzódó gondjainkon, mint például az elítéltkonyhák felújításán, nem jutottunk túl. A kevés pénz ellenére kiemelten kezeltük a fiatalkorúak intézetét, megkezdtük a Fővárosi Bv. Intézet rekonstrukcióját, a márianosztrai konyha teljes felújítását, hogy csak a jelentősebbeket említsem.

Költségvetésünk nem fedezte kiadásainkat, így társadalombiztosítási járulék-fizetési kötelezettségünknek csak késéssel (1992-ben) tudtunk eleget tenni. Idei kilátásaink sem jobbák semmivel, ezért igen szigorú takarékosagra szólítok fel mindenkit. Év közbeni keretmódosításra nem számíthat senki.

Az elítéltek ellátásában a legnagyobb gondot az élelmezésre fordítottuk. A normaköltséget 1991 végén 80 forintra emeltük, a fiatalkorúaknál további intézkedéseket tettünk.

A fogvatartottak elhelyezési körülményei nem változtak, mármint nem lettek jobbák. Jelenleg intézeteink normál befogadó-képessége összesen 17 592 fő. Országos átlagban a befogadottak száma nem érte el ugyan ezt a számot, egyes megyei intézetekben azonban túlszűfolttság lépett fel (Miskolc, Veszprém, Esztergom). Az európai normák megvalósítása ebben az összefüggésben is főként a pénzügyi adottságok függvényében lehetséges.

A személyi állomány helyzete

Személyi állományunknál a romló életkörülmények jelentik a legnagyobb gondot. Nagy az eladósodott bv-dolgozók száma.

Az év során a lakáskamat változása miatt rendkívüli támogatásban részesítettünk 330 főt, összesen 7010 ezer forint értékben. A gyerekek miatti többletterhek könnyítésére gyermekenként 2000 forint segélyt adtunk az állomány tagjainak. A nagycsaládok beiskolázási segélyben részesültek, a rászorulóknak ugyancsak támogatást kaptak az ifjúsági segélyalapból. A bérfejlesztési lehetőségeink sajnos nem érték el az inflációs rátát. Külön szólnunk kell arról, hogy 752 dolgozónk közel 1 millió forintos törzstökével alapítványt hozott létre, elsősorban nyugdíjasaink támogatására.

Az üdültetési lehetőségek a korábbi évekhez hasonlóan alakultak (a BM-től 1991-ben 385 beutalót kaptunk). Az üdülőjegyek folyamatos drágulása következtében az állomány egyre nehezebben tudja az üdülés anyagi terheit fedezni.

A bv. lakásállománya számottevően nem gyarapodott, a meglévő lakásgondokon érdemben nem tudunk enyhíteni. 1991-ben 27,5 millió forintot használhattunk fel lakásépítés-vásárlás-korszerűsítés támogatására, amely csak a tényleges igények mintegy 30%-os kielégítését tette lehetővé.

A jelentős adminisztrációt igénylő személyi változások jórészt a szervezet korszerűsítéséből adódtak. Minden oktatási szinten *átdolgoztuk a tantervet. Megkezdünk az európai büntőszabályok oktatását.* Sajnos ez nem olyan ütemben folyik, ahogy szeretnénk.

Az állomány által elkövetett *fegyelmi vétségek* számában nincs lényeges változás. 658 fegyelmi eljárás indult, ebből 18 volt bűncselekmény, 32 szabálysértés, 608 fejelemsértés. 63 esetben megszüntetéssel fejeződött be az ügy. Örvendetes, hogy *korruptciós bűncselekmény miatt csak egyetlen esetben került sor felelősségre vonásra*, bár ennek sem örülünk. Ugyanakkor olyan súlyos esetek is előfordultak, mint a Budapesti Fegyházban történt fegyverlopás, amelynek egyelőre nincs meg a tettese. Sajnálatos az is, hogy „öltözői” lopások is előfordultak — szintén ismeretlen tettel. Szomorú, hogy 92 tisztt, illetve 94 vezető is a fegyelmi vétséget elkövetők között volt. Változatlanul *magas az italozással összefüggő ügyek száma.* Nem szerencsés az sem, hogy a szolgálattal összefüggő legfontosabb jogellenes magatartásnak nincs büntetőjogi fenyegetettsége.

Idei tennivalók — címszavakban

Egy évvel ezelőtt 1990-et úgy értékeltük és jellemeztük, hogy mind a személyi állomány, mind a fogvatartottak körében sok volt a bizonytalanság, feszültségek halmozódtak fel. 1991-ben munkánkat és figyelmünket ezért a stabilizáló tényezők erősítésére irányítottuk.

A személyi állománynál észlelhető eltérő véleményeket, aggodalmakat elemeztük. *Intenzív felvilágosító-tájékoztató tevékenységet végeztünk.* Ezzel párhuzamosan minden lehetséges fórumon bemutattuk helyzetünket. Óriási gondjaink mellett is

megőriztük a büntetés-végrehajtás működőképességét, azaz teljesítettük alapvető feladatunkat.

Nézzük, szinte csak címszavakban, mi vár ránk az idén, mit kell elvégeznünk!

Meg kell szilárdítanunk a kialakult szervezetet az Országos Parancsnokságon és az intézetekben. A vezetők kiemelt feladata a működőképesség erősítése.

Véglegesíteni kell a Szervezeti és Működési Szabályzatokat. Ki kell dolgozni a vállalatok szervezeti, működési és irányítási rendszerét.

A Bv. tvr. módosítása után (azzal párhuzamosan) ki kell dolgozni a belső utasításokat.

Az elhelyezésben és az ellátásban — a pénzügyi lehetőségek ésszerű felhasználásával — biztosítani kell a törvényes működési szintet, és fel kell készülni a fogvatartottak számának várható emelkedésére.

Fenn kell tartani az intézetek külső és belső biztonságát. Fokozni kell az állomány megfelelő szakmai felkészítését.

A fogvatartottakkal való foglalkozás a mai magyar börtönökben sajátosan átmeneti állapotban van. Egyrészt azért, mert az érvényben lévő jogszabályok a maitól lényegesen eltérő társadalmi, politikai viszonyok között keletkeztek. A bennük megfogalmazott célok, feladatok mára jórészt érvényüket veszítették, alapvetően megváltozott az a társadalmi környezet, ahová az elítéltek szabadulásuk után kerülnek. A nevelési tevékenységet ezért a következő fő irányokban kell erősíteni: támogatandók a belső rend, fegyelem fenntartását segítő hatások (ide értve a legkülönbözőbb programok szervezését is), előtérbe kerül a szociális ügyek intézése és a külső kapcsolatok batorítása.

Végre kell hajtani az új számviteli törvényből adódó feladatokat. Kutatni kell a fogvatartottak foglalkoztatási lehetőségeit, feltárva a piaci igényeket.

A személyi állomány anyagi, szociális helyzetét segítő intézkedéseket kell kidolgozni, hogy az állomány törvényesen vehessen igénybe kedvezményes szolgáltatásokat.

Bővíteni kell nemzetközi kapcsolatainkat, különösen az Európa Tanács ajánlásainak alkalmazása érdekében.

A testület szempontjából történelmi jelentőségű kormányülésről

Az Országos Parancsnokság szakmai bizottsága a büntetés-végrehajtás reális viszonyait bemutató és elemző helyzetértékelést készített, amelyet a miniszteri értekezlet alaposan megtárgyalt. A szokásos államigazgatási egyeztetések után Dr. Balsai István igazságügy-miniszter a kormány 1992. február 13-dikai ülése elé tárta a büntetés-végrehajtás helyzetéről szóló előterjesztést. Ezt az önmagában is jelentős eseményt az teszi különösen fontossá, hogy az ország demokratikus átalakításának folyamatában a büntetés-végrehajtás fejlesztése is szerepel a kormány programjában.

Az előterjesztés nem szűk szakmai értékelés volt, hanem szakmánk legalapvetőbb feladatainak, azok megoldásának bemutatása, vázolva azt a törekvésünket, amely az európai normák és felfogás alkalmazására irányul, különösen 1979 óta.

A környezet (elsősorban a piaci viszonyok) változásának hatásaként az utóbbi két évben a hangsúly elsősorban a gazdasági problémákra terelődött, amelyeknek megoldásában az államnak nagyobb szerepet kell vállalnia. Ez nem jelenti azt, hogy 40 év elmaradt fejlesztését, azonnali pótlását igényeljük. *Azt akartuk, hogy a kormány pontosan tudja: a büntetés-végrehajtás, az ott dolgozók milyen nehéz körülmények között oldják meg feladataikat; ismerjék meg, hogy az elítéltek milyen körülmények között töltik büntetésüket.*

Világossá tettük, hogy siralmas műszaki állapotú épületekben, már-már az élelmezést megbénító konyhakkal, ezzel párhuzamosan a büntetés-végrehajtási dolgozók nem elégséges létszáma miatt túlterhelt állománnyal kell eredményes munkát végeznünk. Azt is jeleztük, a bűnözés elleni küzdelem nem lehet sikeres pusztán a rendőrség fejlesztésével.

Mindezek ismeretében várható csak nagyobb állami támogatás.

Aktuális problémáink között bemutattuk, miért igényeljük az intézeti és vállalati dolgozók azonos megítélését és jövedelmük azonos szinten tartását. Ugyancsak részletesen vázoltuk, hogy az elítéltek foglalkoztatása miért nem kezelhető egyszerűen gazdasági kérdésként.

Érdemes kiemelni a vitában elhangzott legfőbb ügyészi véleményt, amely szerint valóságghú, komoly szakmai anyag van a kormány előtt. Arról, hogy a bemutatott helyzet ilyen drámai, nem az előterjesztő tehet.

A kormány az előterjesztést elfogadta. Engedélyezte, hogy 100 fős létszám-fejlesztést hajtsunk végre, amely a legfontosabb területet, elsősorban az intézetek biztonságát erősíti. A foglalkoztatás fenntartása érdekében tárcaközi bizottságnak kell kidolgoznia, milyen „kincstári” megrendelésekkel javítható a helyzet. Ezzel

egyidőben a Pénzügyminisztériumnak és az Igazságügyi Minisztériumnak áprillisi javaslatot kell tennie a vállalatok adósságállományának kezelésére.

1992-ben kell kidolgozni a büntetés-végrehajtási vállalatok szervezeti, működési és irányítási rendszerét, a működőképesség biztosítása érdekében. Elfogadta a kormány, hogy ki kell dolgozni és döntésre kell előterjeszteni a büntetés-végrehajtás feladatainak európai színvonalú ellátásához szükséges fokozatos létszámfejlesztési javaslatot.

Ugyancsak elfogadta a kormány, hogy előterjesztést kell készíteni a fiatalok szabadságvesztés-büntetésére végrehajtásának fejlesztésére, elhelyezésük, oktatásuk és képzésük, foglalkoztatásuk optimális feltételeinek megteremtésére.

Dr. Tari Ferenc

Előterjesztés a KORMÁNY RÉSZÉRE a büntetés-végrehajtás helyzetéről

1991. év végén a kormány gazdasági kabinetje két ízben megtárgyalta a büntetés-végrehajtás helyzetéről szóló előterjesztést. Az első ülésen a kabinet a jelentésben foglalt témakörre vonatkozóan — különös tekintettel a büntetés-végrehajtási vállalatok nehéz helyzetére, a büntetés-végrehajtás költségvetésének és létszámhelyzetének szűkösségére — úgy foglalt állást, hogy a szükséges intézkedéseket azonnali beavatkozást igénylő, valamint hosszabb távon végrehajtandó feladatokra bontva kell meghatározni.

A második ülésen a kabinet a rövid távra vonatkozó kiegészítést tárgyalta meg és úgy döntött, hogy a büntetés-végrehajtás helyzetéről szóló jelentésnek a kormány elé terjesztését támogatja. A pénzügyminiszter úr álláspontja szerint megoldást kell találni a büntetés-végrehajtás legsúlyosabb gondjainak enyhítésére és rendezni szükséges a fizetésképtelen büntetés-végrehajtási vállalatok pénzügyi problémáit.

A kormány az elmúlt 40 évben nem foglalkozott átfogóan a büntetés-végrehajtás helyzetével. 1990. évben terveztük ennek napirendre tűzését, a megtárgyalásra azonban nem került sor. Úgy véljük a büntetés-végrehajtás helyzete indokolja, hogy a kormányt megfelelően tájékoztassuk és a legszükségesebb intézkedésekre javaslatot tegyünk.

MELLÉKLET

I.

A büntetés-végrehajtás rendszerét a többször módosított 1978. évi IV. törvény (Büntető Törvénykönyv) és az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a büntetések és intézkedések végrehajtásáról) határozzák meg.

1) A **büntetés-végrehajtás feladata** ma a szabadságvesztés-büntetés, a szigorított javító-nevelő munka, a kényszergyógykezelés, az előzetes letartóztatás, a szabálysértési eljárásban kiszabott pénzbírság helyébe lépő elzárás, valamint a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés végrehajtása.

2) A szabadságelvonással járó szankciók, valamint az előzetes letartóztatás végrehajtását a magyar büntetés-végrehajtás **Intézményrendszere, összesen 33 intézet** látja el. A büntetés-végrehajtási szervezet két speciális egészségügyi intézettel (elme- és ideggyógyintézet, valamint az általános kórház) és egy szigorított javító-nevelő munka végrehajtására szolgáló központi intézettel rendelkezik. Az intézetek — jelenlegi norma szerinti — **befogadóképessége 17 ezer fő.**

3) Az elmúlt évtizedben a fogvatartottak **létszáma** erőteljesen változott. 1987 elejéig emelkedett, majd a dekriminalizációs törvénymódosítások jóvoltából jelentősen csökkent. Ma ismét **növekedés** tapasztalható. (1. sz. táblázat.) A jogerős elítéltek előélet, életkor, szabadságvesztés tartama és büntetés-végrehajtási fokozat szerinti összetételét a 2. és 3. táblázat szemlélteti. A fiatalok elítéltek a börtönképesség 5%-át, a női elítéltek 4,5%-át teszik ki. A nem magyar állampolgárok száma 1991. december 31-én 225 fő volt.

Magyarországon az európai országokkal összehasonlítva **igen magas a börtönképesség aránya.** Nyugat-Európában 100 000 lakosra 50-80, Magyarországon 141 fogvatartott jut (4. sz. táblázat).

4) A büntetés-végrehajtási **intézetek biztonságát** évek óta csak jelentős erőfeszítések árán sikerül fenntartani, a személyi és tárgy feltételek elégtelenek, a biztonsági eszközök nagyrészt elavultak. A biztonsági szolgálati és a végrehajtó intézetek belső felügyelői létszáma összesen 2545 fő. A szolgálatellátás folyamatos, így egyszerre az állománynak kb. 1/5-e tartózkodik az intézetekben. Éjszaka és munkaszüneti napokon a felügyelet a megyei intézetekben 5-8 fő, a végrehajtó intézetekben 18-22 fő. A beosztottak előírt havi szolgálati ideje 174 óra. A tényleges teljesítés átlagosan 196 óra.

A nehéz körülmények ellenére a magyar büntetés-végrehajtás **mentes volt** az olyan **súlyos, tragikus eseményektől**, amelyek a szomszédos országokban a társadalmi átalakulások időszakában bekövetkeztek.

5) A büntetés-végrehajtás tevékenységét kedvezőtlenül befolyásolják az elítéltek **elhelyezési és életkörülményei.** Az európai elhelyezési normáktól (7-8 m²/fő, éjszakára egyszemélyes zárka) távol állunk, s ma már az európaihoz közelítő 1989-es belső normáinkat sem tudjuk betartani. Az intézetek **egy része túlszűfolt** (5. sz. táblázat).

Az elavult, jórészt századvégi létesítményekben többnyire hiányoznak az európainak nevezhető feltételek a művelődéshez, a testmozgáshoz, sporthoz, a szabadidő kulturált eltöltéséhez.

MELLÉKLET

Az infláció miatt az **ellátás** olyan fontos területel, mint az előírt összetételű és mennyiségű táplálék, a ruházat, a tisztasági szerek biztosítása is **veszélybe került**.

6) Az elítéltek **nevelése** területén — összhangban a nemzetközi tendenciákkal — 1979 óta jelentősen bővültek az oktatási, művelődési lehetőségek. Évente 1500–2000 fő vesz részt általános iskolai, 120 fő középiskolai képzésben (10. sz. táblázat).

Bővültek az Információs források. A fogvatartottakhoz eljutott a sajtó, a rádió és a televízió műsor. Minden intézetben működik könyvtár. Korlátlan a levelezés.

Egyre inkább bekapcsolódnak a fogvatartottak nevelésébe külső társadalmi szervezetek, alapítványok, magánszemélyek. Különösen jelentős az egyházak aktivitása.

Az anyagi nehézségek miatt a korábbi szerény előrelépések eredményeit is egyre nehezebb megőrizni. 1990 óta az önkormányzatok nem tudják biztosítani az elítéltek oktatásának költségeit. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R/1989. sz. ajánlása emlékeztet a tagállamok ezzel kapcsolatos felelősségére, amikor leszögezi: „a fogvatartottak megfelelő művelődéséhez szükséges anyagi erőforrásokat, felszerelést és személyzetet rendelkezésre kell bocsátani”.

A börtönrendszer bűnözéstől visszatartó és rehabilitációs céljainak megvalósítását nehezíti, hogy Magyarországon hiányoznak vagy gyengék a bűnelkövetők és volt elítéltek szabad társadalomban való ellenőrzésének és segítésének a fejlett országokban bevált intézményei (**probációs és utógondozói szervezetek és programok**).

7) A büntetés-végrehajtási testület **létszámkerete** 1989. január 1-je óta változatlan (11. sz. táblázat). A jóváhagyott létszám 5108 fő, ebből hivatásos 87%, polgári alkalmazott 13%. Az összlétszám 41%-a a biztonsági, 20%-a nevelési, 3%-a az igazgatási, 19%-a az anyagi, 4%-a a pénzügyi, 9%-a az egészségügyi, 4%-a egyéb szakterületen dolgozik. A dolgozók 23%-a nő. A személyzet és a fogvatartottak létszámának aránya is fontos mutatója a fejlettségnek. Ebben a tekintetben is kedvezőtlen a helyzet (13. sz. táblázat).

A büntetés-végrehajtási vállalatoknál jelenleg 2562 ún. szabad munkavállaló tevékenykedik, akik közül 617 hivatásos.

A megfelelő létszámú és képzettségű személyzet kialakítását az alábbi tényezők akadályozzák:

- a szolgálat nem vonzó az állampolgárok, főleg a fiatalok körében, e hivatás társadalmi elismertsége az átlagosnál alacsonyabb,
- a személyzet anyagi és erkölcsi megbecsülése, egzisztenciális helyzete nem áll arányban a velük szemben támasztott követelményekkel,
- a fogvatartottakkal történő foglalkozás, az állandó stressz — a pihenőidőben is fennálló készenlét — magas fizikai és szellemi megterheléssel jár,
- a testület által felkínált és a hivatásos szolgálattal járó kedvezmények köre leszűkül.

8) A fogvatartottak **foglalkoztatása** az intézetek területén létesített munkahelyeken vagy az intézeten kívül, polgári gazdálkodó szervezet telephelyén

MELLÉKLET

folyik, két fő formája a büntetés-végrehajtási **költségvetési**, illetve a büntetés-végrehajtási **vállalati munkáltatás**.

A költségvetésben foglalkoztatottak díjazását a költségvetés, a vállalatoknál dolgozókat — a vállalati eredményektől függően — a vállalatok biztosítják. A vállalati állományba tartozók tartási térítést fizetnek, a költségvetésiek nem, ugyanis díjazásuk jóval alacsonyabb (7. sz. táblázat).

A büntetés-végrehajtási intézetek működtetésénél igénybe veszik az elítéltek munkáját. A fogvatartottak **költségvetési foglalkoztatásának** formái:

- a termelő, szolgáltató tevékenység,
- a kisegítő-adminisztratív tevékenység,
- a szabad kapacitások értékesítésére költségvetési vállalkozás.

A vállalati foglalkoztatás 9 ipari és 3 mezőgazdasági vállalatnál folyik.

A fogvatartottak foglalkoztatása **nem munkaviszony** keretében történik, nem munkabért kapnak, hanem díjazásban részesülnek. Ez a munkadíj különböző megfontolásokból világszerte jóval alacsonyabb a szokásos munkabéréknél. Magyarországon a társadalmi átlaghoz képest nem keresnek kevesebbet a dolgozó elítéltek, mint más országokban (8. sz. táblázat).

Az elítéltmunkára épülő vállalkozásokra jelentős többletterhet ró a fogvatartottak alacsonyabb szakképzettsége, betanításuk nehézségei.

Teljesítőkéességük, munkamoráljuk elmarad a képzettebb, gyakorlottabb és érdekeltebb szabad munkavállalókéétól. A termelés folyamatosságát akadályozza a munkaerő-fluktuáció.

A büntetés-végrehajtási vállalatok a 2019/1968. (VI. 19.) sz. az Igazságügyi Minisztérium büntetés-végrehajtási vállalatainak irányításáról szóló kormányhatározat hatályba lépésétől számítva mintegy **két évtizeden keresztül speciális szabályok** szerint és különböző állami preferenciákkal működtek. Speciális szabályzás volt a már említett kormányhatározaton kívül a 2/374/1986. (XI. 4.) és az 5/372/1986. (XI. 4.) sz. HB határozat, az állami preferenciákat pedig a pénzügyminisztériumi államtitkári leiratok határozták meg 1984-től 1989-ig.

A leiratokban foglaltak szerint a büntetés-végrehajtási vállalatok mentesek a felhalmozási adó, a vagyoadó, a béradó, a központi MÚFA, a szakmunkásképzési hozzájárulás fizetése alól. Csökkentett mértékben fizetik a TB járulékot és a rehabilitációs hozzájárulást.

A büntetés-végrehajtási vállalatok bekerültek a legkedvezőbb jövedelemérdekeltségi körbe is, a korlátozott nyereségérdekeltségű vállalatok közé.

1989-től a büntetés-végrehajtási vállalatoknak nyújtott **preferenciák megszűntek**, s e vállalatok ugyanúgy adóznak az államkasszának, mint a közüzemi vállalatok, jelentős befizetésekkel kötelesek hozzájárulni a büntetés-végrehajtás költségvetéséhez is (9. sz. táblázat).

Gond az is, hogy a vállalatok gazdálkodása összefonódik az egész büntetés-végrehajtás finanszírozásával. Ez abból ered, hogy az állam nem volt képes a börtönök megfelelő színvonalú fenntartására.

Ugyanakkor a gazdasági ágazatokat sújtó válság, a volt szocialista piacok beszűkülése, az állami támogatási formák leépítése a büntetés-végrehajtási

MELLÉKLET

vállalatokat is érinti. Jelentősen csökkentek a kooperációs kapcsolatok. A munkalehetőség szűkülése aggasztó (6. sz. táblázat).

A belföldi fogyasztás nagymértékű visszaesése, a fogyasztási cikkek területén egyre szélesedő import liberalizáció és az alacsony színvonalú elítéltmunka miatt a büntetés-végrehajtási vállalatok által előállított termékek eladhatatlanná válnak, raktárkészleteik növekednek. A partner vállalatok fizetéseképtelensége, a piacok elvesztése maga után vonja a **büntetés-végrehajtási vállalatok tartozásainak, hitelállományának** — és ezzel párhuzamosan kamatterheinek — növekedését, melyek **együttes összege már elérte az elviselhetőség határát**. A büntetés-végrehajtási vállalatok jelenlegi hitelállománya és a szállítókkal szembeni tartozása együttesen 660 millió forint. Az 1991. évi II. törvény szerint csődeljárást kell kezdeményezni több vállalattal szemben.

Alföldi Bútorgyár (Szeged)	130,0
Annamajori Célgazdaság (Baracska)	190,0
Dunal Tömegcikkipari Vállalat (Vác)	26,3
Dunai Vegyesipari Vállalat (Tököl)	12,2
Börzsöny Vegyesipari Vállalat (Márianosztra)	3,8 millió Ft

határidőn túl tartozás miatt.

A fogvatartottak munkáltatását szervező, irányító **szabad munkavállalók bérezése** a vállalati eredményektől függően történhet. Keresetszínvonaluk nem éri el a költségvetésből bérezettekét. Ezt az elmúlt években költségvetési támogatásból egészítettük ki. (Ez 1991-ben 173 millió forint volt.) A támogatás elmaradása a vállalati és intézeti bérek között 40%-os különbséget okozna. Ez a jelentős szakmai tudással és büntetés-végrehajtási gyakorlattal rendelkező művezetők elvándorlását eredményezné (14. sz. táblázat).

Az elítéltek számára a munkakötelezettség az európai országok büntetés-végrehajtásában általános. Ugyanakkor mindenhol jelentős állami támogatást igényel, Magyarországon sem lehet megszervezni kizárólag üzleti alapon.

9) **A bekövetkezett változásokra**, a jogi szabályozás bizonytalanságaira az elítéltek rendkívül fogékonyan reagáltak.

Általános például a visszaesőkkel szembeni fokozott felelősségre vonás jogosságának megkérdőjelezése, a munkakötelezettség vitatása. Nagy várakozással figyelik a rájuk vonatkozó törvényalkotási munkát.

Mindaz az elmúlt években megindult liberalizálási törekvésekkel együtt jelentősen megváltoztatta a börtönök légkörét, **új követelményeket támasztva a testület tagjaival szemben**. Az a tény, hogy az intézetek zavartalanul működnek, bizonyítja, a dolgozók többsége képes volt megfelelni ezeknek a követelményeknek. Ugyanakkor a változások a személyzet egy részének elbizonytalanodását is eredményezték, a tudatos személycserék mellett felgyorsult az elvándorlás is. 1989-ben 7,4%, 1990-ben 11% távozott a testülettől. Igen nagy az egészségügyi okból leszereltek arány (12. sz. táblázat).

10) **Az Európai Közösséghez való csatlakozásunk** miatt sürgető feladattá vált a börtönökkel kapcsolatos európai ajánlások megismerése és megismertetése a személyzettel.

MELLÉKLET

A jogállamban a fogvatartottak emberi és állampolgári jogai megmaradnak, csupán gyakorlásuk korlátozható annyiban, amennyire azt a társadalom védelme, a büntetés-végrehajtás rendje feltétlenül megköveteli. A börtönök belső életét — amennyire csak lehet — közelíteni kell a társadalomban szokásos normákhoz. Erősíteni kell a fogvatartottak kapcsolatát a társadalommal, támogatni kell külső szervek, személyek rehabilitációt szolgáló tevékenységét az intézetekben.

Különös gondot kell fordítani arra, hogy megfelelő létszámú, jól képzett, erkölcsileg alkalmas személyzet foglalkozzon az elítéltekkel. Ennek érdekében széles körű képzési tevékenységet kell folytatni, de szükséges bizonyos mértékű csere is a személyzet körében.

Folyik a büntetés-végrehajtásra vonatkozóan az Európa Tanács ajánlásainak tételes egybevetése a magyar jogszabályokkal.

11) **A büntetés-végrehajtás a büntető igazságszolgáltatás szerves része,** egyik eleme. Alapvetően csak az egész rendszerrel együtt változhat. A büntetés-végrehajtási reform — melyet a magunk részéről szükségesnek tartunk, — az új büntetőpolitika, a társadalom-védelem új rendszere kialakulásával együtt, annak részeként valósulhat meg. Ennek üteme jórészt a pénzügyi, gazdasági feltételek megteremtéséhez kötődik. Nem volna szerencsés azonban, ha nemzetközi megítélésünket kedvezőtlenül befolyásolná a **büntetés-végrehajtás európai normáktól való lemaradása.**

Ezért sürgető feladat a büntetés-végrehajtási testület jogállását, a személyzet szolgálati viszonyát szabályozó törvény megalkotása.

II.

A büntetés-végrehajtás rendeltetésszerű, törvényes működésének biztosítása, a korszerűsítés néhány **azonnali intézkedést és többlépcsős, átfogó program megvalósítását** igényli.

1) A magyar börtönökben esetenként tapasztalható működési zavarok egyik forrása a személyzet és különösen az elítéltekkel közvetlenül foglalkozó **testületi tagok alacsony létszáma.** A nevelők, felügyelők nem képesek a 100-200 fős csoportok életét folyamatosan ellenőrizni, irányítani, nem tudnak hatékonyan közreműködni a kezelési, nevelési feladatok megvalósításában. Gyakran nem áll módjukban a fegyelmi vétségek, bűncselekmények megakadályozása sem.

Az elmúlt években a büntetés-végrehajtási intézeteknél **új feladatok** is megjelentek. Egyes intézeteknél **férőhely bővítésre** került sor (Miskolci Bv Intézet), mások funkciója megváltozott. (Munkaterápiás Alkohollevonó Intézet helyett a Nagyfai Börtön és Fogház.) **Új bíróságok, ügyészségek** létesültek. Rohamosan emelkedik az előzetesen letartóztatottak száma, ezzel együtt az őrzési, ellátási és előállítási feladatok mennyisége. Meg kell teremteni a **kábítószertüggő** és az **AIDS** vírussal fertőzött fogvatartottak elhelyezésének és kezelésének feltételeit. Ezeknek a már most jelentkező feladatoknak az ellátásához **azonnali szükségletként 100 fős létszámfejlesztés indokolt.**

Az optimális feltételek megteremtése mintegy 2400 fős fejlesztést igényelne. Ez biztosíthatná az eddigleknél korszerűbb, az európai normáknak megfelelő büntetés-végrehajtási tevékenység alapjait. (13. sz. táblázat).

Az ország jelenlegi gazdasági helyzetében azonban az optimális létszámot igényelni bizonyára illúzió. A büntetés-végrehajtási testület zavartalan működéséhez a már jelzett azonnali 100 fős fejlesztés mellett nélkülözhetetlen a létszám mintegy 700 fős további növelése. Ebből megtörténhetne:

- a **biztonsági** szakterületen: a túlmunka csökkentése, a készenléti szolgálat megszervezése, a kiképzés, a továbbképzés bővítése, a központi akciócsoport létrehozása,
- a **neveléshez** szükséges: felügyelők, pedagógusok és szociális munkások számának növelése,
- az egészségügyi kiegészítő tevékenységet végző fogvatartotti létszám kiváltása és a szakdolgozói létszám növelése.

2) A büntetés-végrehajtás költségvetési gazdálkodása

a) A büntetés-végrehajtás központi költségvetésének a költségvetési szervekre általában jellemző bázisszemléletű tervezése nem teszi lehetővé egy feladatorientált, az európai követelményeknek megfelelő költségvetés összeállítását. Ez oda vezetett, hogy az alaptevékenység színvonala évről évre csökken, komoly elmaradásunk mérséklése érdekében az égetően szükséges fejlesztés már a tervekben sem szerepel. Szélesebb körben kellene alkalmazni bizonyos ellátás-szolgáltatási normákat, a tervezés megalapozásától kezdve a tevékenység értékeléséig, és árkövető automatizmusokat kellene beépíteni a fogvatartottak ellátási rendszerébe.

b) A költségvetés tervezésénél érvényesíteni kellene azt az elvet, hogy a **büntetés-végrehajtás állami feladat**, a juttatott erőforrások nem tehetők függővé attól, hogy az elítéltek foglalkoztatása milyen gazdasági eredményekkel jár, sem attól, hogy tartásukhoz hozzá tudnak-e járulni. (Ma a dolgozó elítéltek tartásukért napi 47 forintot fizetnek, míg a fogva tartásuk tényleges költsége kb. 600 forint.)^x Az európai gyakorlattal egybevetve vitatható a tartási költség befizetésének kötelezettsége.

A munkadíjazásban nem részesülők egyre nagyobb száma indokoltá teszi vagy a rászorulókat „segélyezését”, vagy a központi ellátás bővítését. Az európai gyakorlatnak megfelelően díjazással kellene ösztönözni a különböző oktatási, képzési formákban való részvételt is. Mindezekhez az állami költségvetési támogatás jelentős növelése szükséges.

c) A börtönök **építészeti adottságai**, a fogvatartottak elhelyezési körülményei meghatározóak a büntetés-végrehajtás működése szempontjából. A Jórészt századvégi börtönök kialakítása, állapota, befogadóképessége nem felel meg a modern európai követelményeknek.

Elkerülhetetlenül szükséges a férőhelybővítés, valamint a meglévő épületek korszerűsítése.

^x 1992-ben 1000 Ft/nap

3) A büntetés-végrehajtási célok nem érhetők el a fogvatartottak jelentős részének értelmes, társadalmilag hasznos, **folyamatos munkával való foglalkoztatása nélkül**, ezért a büntetés-végrehajtásnak elemi érdeke a vállalatok működőképességének megőrzése. Ehhez azonban kompenzálni kell a büntetés-végrehajtás sajátosságából adódó üzleti-placi hátrányokat, az alábbi intézkedések révén:

- egyszerű, gyors beavatkozás a vállalati gazdálkodás fenntartása érdekében a **forgóeszköz-állomány feltöltésére** és a szállítókkal szembeni tartozás kiegyenlítésére (660 millió forint),
- a vállalatoknál termelésirányítói, művezetői, munkálató őr feladatkörben jelenleg kb. 620 fős „egyenruházott” állományt foglalkoztatnak. Ezek bérterheit (250-300 millió forint) ugyancsak a költségvetésnek kellene viselnie.

Vannak olyan intézetek, ahol a fogvatartottak összetétele miatt nem lehet eredményesen gazdálkodni sem támogatott vállalati, sem költségvetési keretek között. Ilyen a flatakorúak intézete és azok az intézetek, ahol magas a megváltozott munkaképességű elítéltek aránya. Itt terápiás foglalkoztatásra, illetve szakképzésre van szükség. Ez csak költségvetési ráfordítással képzelhető el.

4) A fogvatartottak munkajogi helyzetének módosítása

A fogvatartottak munkajogi helyzete eltér a szabad munkavállalókéétól. Nem állnak munkaviszonyban, tevékenységüket büntetés-végrehajtási jogviszony alapján végzik. **A börtönmunka társadalom-biztosítási szempontból nem számít jogszerző időnek**, a hatályos szabályozás alapján a fogvatartottak nem tartoznak a biztosítottak körébe. Ezért szabadulásuk után, elhelyezkedésükig betegség esetén nem jogosultak táppénzre.

Az egy évnél hosszabb szabadságvesztésre ítélték nem részesülhetnek munkanélküli segélyben sem. A börtönökben végzett, gyakran többéves munka nem számít be a nyugdíj megállapításánál. Mindezek a szabadságkorlátozásra rátevődő, pótlólagos hátrányokat jelentenek az elítélteknek, ami **ellentétben az európai emberi jogi szemlélettel**.

5) A flatakorúak fogva tartásának helyzete

A flatakorúak fogva tartásának körülményeit, a velük való bánásmód kérdését a világon mindenhol kiemelten kezelik. Náluk a legnagyobb az esély a pozitív irányú személyiségváltozásra, ugyanakkor hangsúlyozottabb a társadalom felelőssége jövőjükért, mint felnőttkorú társalk esetében. Ma a körülmények rendkívül kedvezőtlenek, a flatakorúak intézete zsúfolt. Más intézetekhez hasonlóan az elhelyezés közös lakóhelyiségekben történik, holott az egyszemélyes elhelyezés itt a legindokoltabb.

Az 1979 óta hatályban lévő jogszabályok nem teszik lehetővé flatakorúak szökése esetén a fegyverhasználatot. Az európai normákkal összhangban lévő szabályozás ugyanakkor fokozza a végrehajtás problémáit. Az életkori adottságok miatt meggondolatlanabb, kiszámíthatatlanabb flatakorúak szökésének megakadályozásához korszerű, komplex biztonságtechnikai rendszer telepítése lett volna szükséges, erre azonban megfelelő források nem álltak rendelkezésre.

A fiatalok zöménél is hagyományosan a munkavégzés az alaptevékenység, a felnőttkorúakhoz hasonlóan, jóllehet a fiatalokat foglalkoztató vállalat vesztéses és a fiatalok számára kiemelkedően fontos lenne a további életvitelüket meghatározó **oktatás és szakképzés**. Az ehhez szükséges **személyi és technikai háttér** azonban hiányzik, nincsenek meg a képzés feltételei.

III.

A büntetés-végrehajtás helyzetéről szóló kormányelőterjesztés tervezetét az illetékes szerveknek véleményezésre megküldtük. Annak tartalmával a legtöbben alapvetően egyetértettek, néhány javaslatot az előterjesztés szövegébe beépítettünk. Az észrevételek egy részét más módon a jövőben hasznosítani fogjuk. (Például a Földművelésügyi Minisztérium javaslata a foglalkoztatásra, a Népjóléti Minisztérium javaslata a fiatalok számára vonatkozó jogszabályok módosítására.)

Dr. Balsai István
s. k.

TÁBLÁZATOK

КОНСТАВЛ

... ..

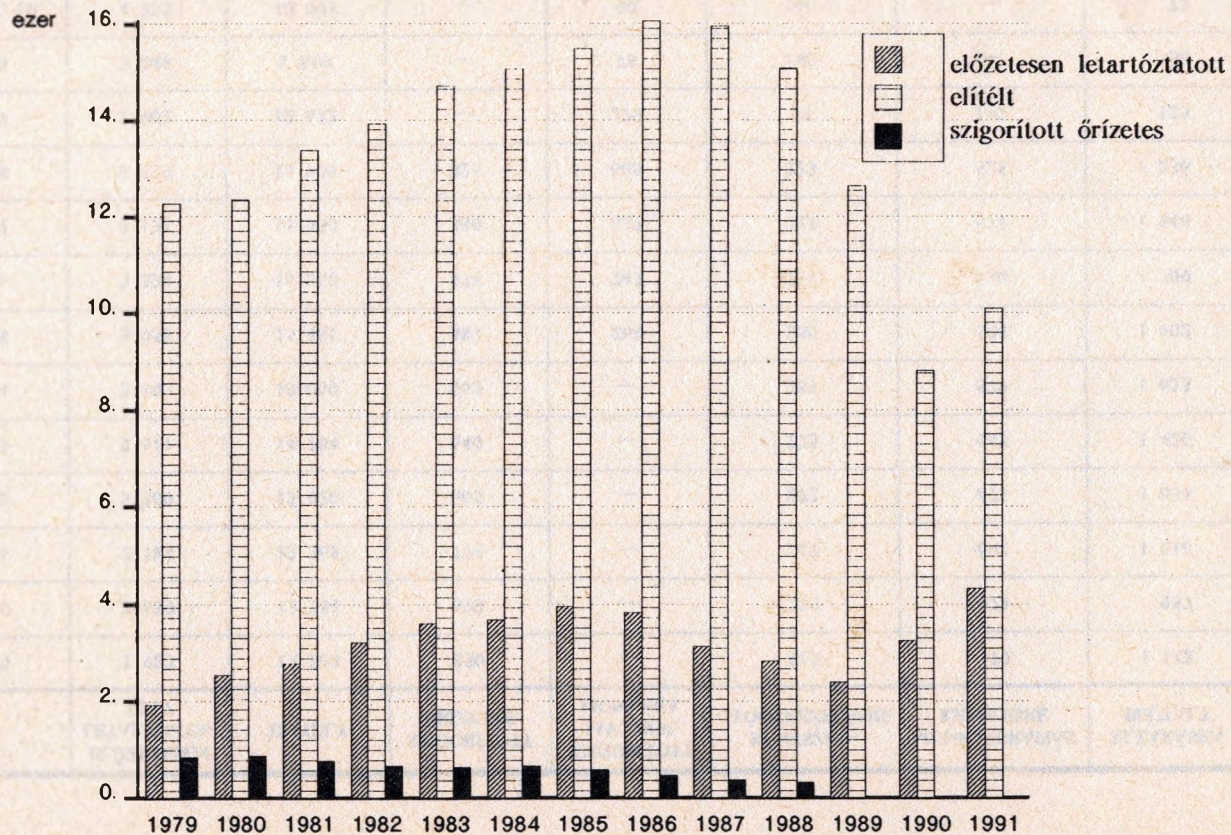
... ..

A FOGVATARTOTTAK LÉTSZÁMA 1979—1991-IG

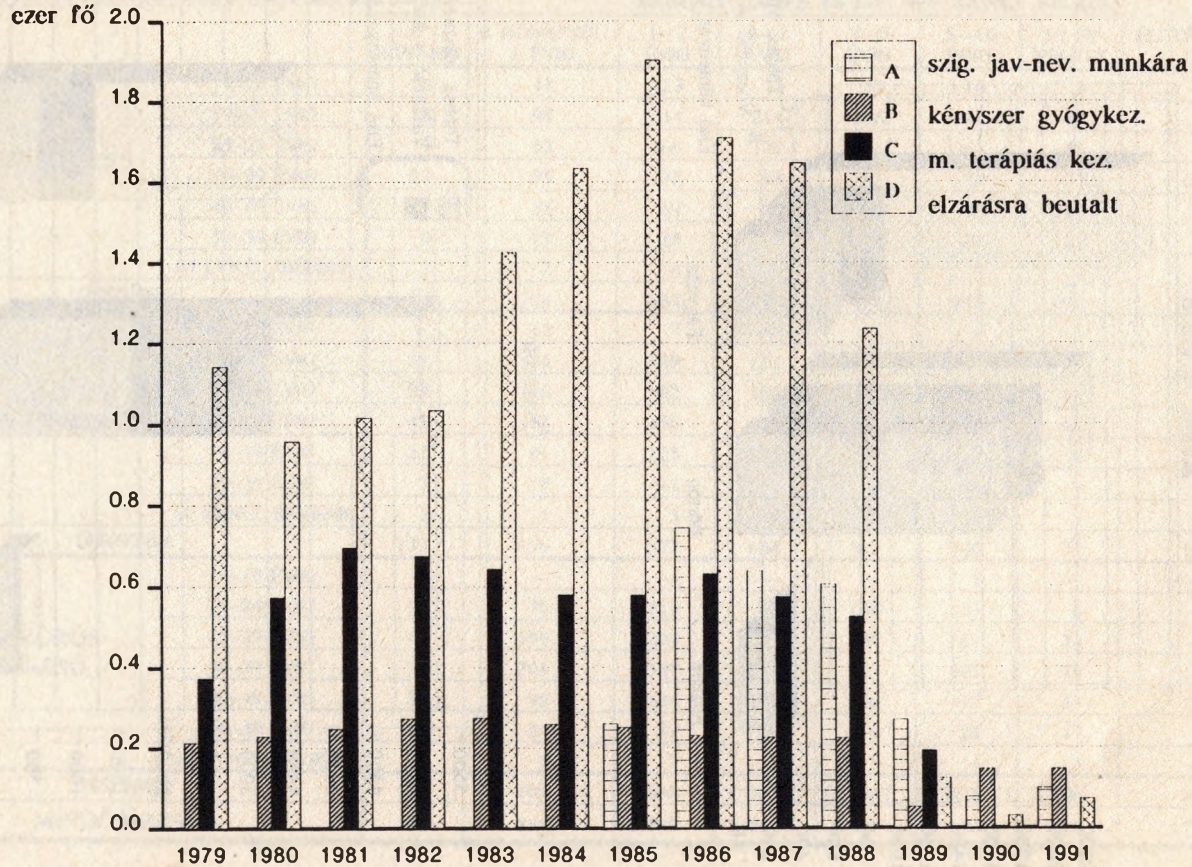
ÉV	ELŐZETESFN LETARTÓZTA- TOTT	ELÍTÉLT	SZIGORÍTOTT ŐRIZETES	SZIGORÍTOTT JAV.-NEV. MUNKÁRA	KÉNYSZER- GYÓGYKEZELÉSRE	MUNKATERÁPIÁS KEZELÉSRE	ELZÁRÁSRA BEUTALT	ÖSSZESEN
1979	1 923	12 263	850	—	213	373	1 142	16 764
1980	2 539	12 351	679	—	229	573	957	17 528
1981	2 783	13 365	776	—	247	694	1 016	18 881
1982	3 209	13 920	665	—	272	673	1 034	19 773
1983	3 611	14 704	640	—	275	643	1 426	21 299
1984	3 690	15 060	663	—	259	579	1 633	21 884
1985	3 958	15 481	587	260	250	578	1 902	23 016
1986	3 834	16 060	471	743	231	630	1 709	23 678
1987	3 131	15 950	380	637	225	574	1 646	22 543
1988	2 829	15 078	325	605	223	525	1 236	20 821
1989	2 402	12 632	—	270	53	192	125	15 928
1990	3 246	8 819	—	78	146	—	30	12 319
1991. X. 10.	4 332	10 095	—	99	146	—	73	14 745

A legfrissebb adatok szerint 1992 februárjában az összlétszám 15 300 fő.

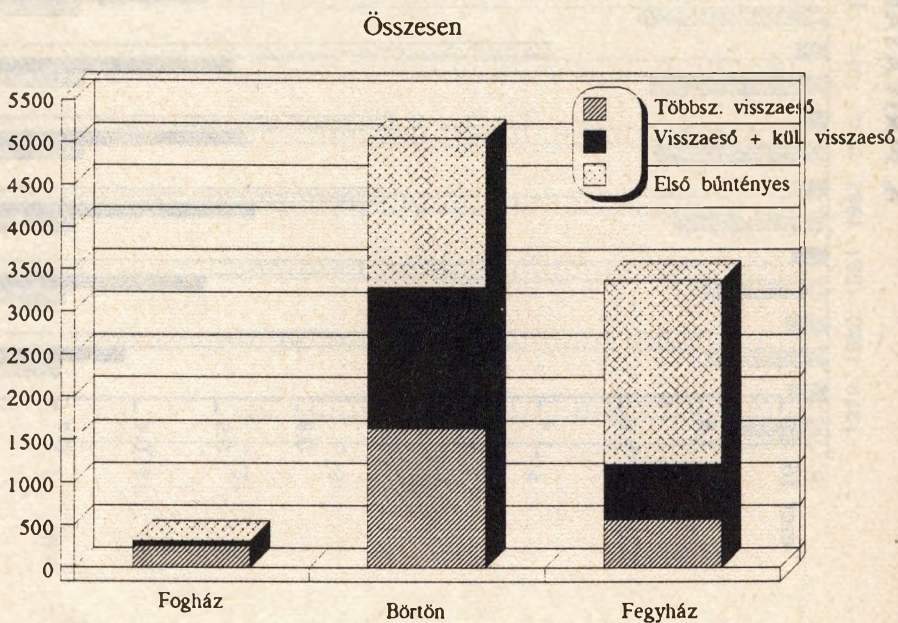
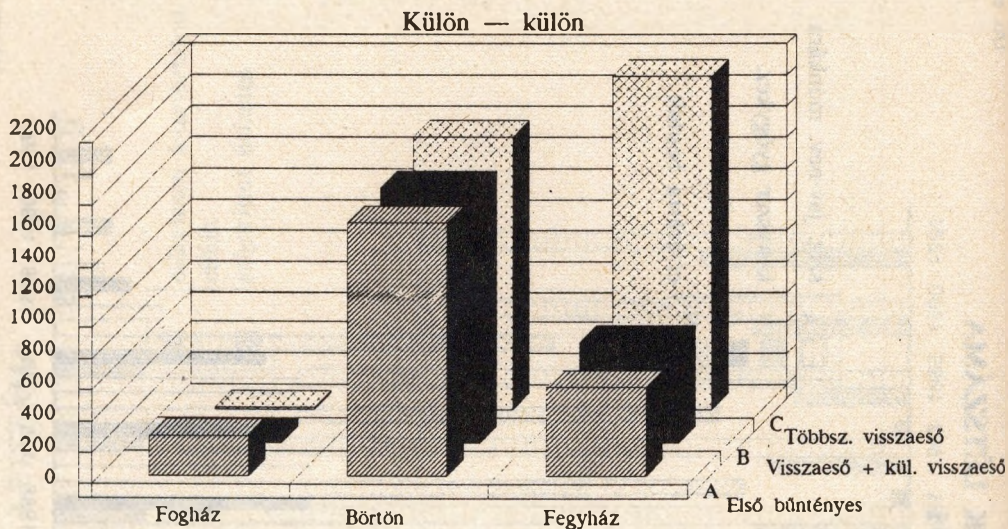
A FOGVATARTOTTAK LÉTSZÁMA 1979-1991

A FOGVATARTOTTAK LÉTSZÁMA 1979-1991

AZ ELÍTÉLTEK ÖSSZETÉTELE BV.-FOKOZAT SZERINT (1990. december 31.)

AZ 1991. DECEMBER 31-I ÁLLAPOT SZERINT

		JÓGERŐS ELÍTÉLTEK ELŐÉLET, ÉLETKOR ÉS SZABADSÁGVESZTÉS TARTAMA SZERINTI MEGOSZLÁSA (PB. ÉS JAV. NEV. MUNKA NÉLKÜL)								
		6 HÓNAPIG	6 HÓNAPTÓL 1 ÉVIG	1-2 ÉVIG	2-3 ÉVIG	3-5 ÉVIG	5-10 ÉVIG	10 ÉV FELETT	ÉLETFOGYTIG-LAN	ÖSSZESEN
ELSŐ BÜNTÉNYES	14-18 ÉVIG	6	48	123	78	59	16	2	—	332
	19-24 ÉVIG	18	98	314	214	166	118	31	4	963
	25-29 ÉVIG	9	53	166	106	84	63	52	9	542
	30-39 ÉVIG	22	85	135	98	63	93	77	29	602
	40-49 ÉVIG	13	35	69	28	25	62	48	10	290
	50-59 ÉVIG	4	17	25	13	11	34	21	8	133
	60 ÉVNÉL IDŐSEBB	2	2	6	2	4	7	8	4	35
ÖSSZESEN:		74	338	838	539	412	393	239	64	2 897
VISSZAESŐ ÉS KÜLÖNÖS VISSZAESŐ	14-18 ÉVIG	—	12	7	7	8	1	—	—	35
	19-24 ÉVIG	24	84	158	150	163	98	13	—	690
	25-29 ÉVIG	37	106	182	150	117	89	18	7	706
	30-39 ÉVIG	41	103	156	115	129	81	23	22	670
	40-49 ÉVIG	22	91	125	115	79	27	4	12	480
	50-59 ÉVIG	7	19	42	59	19	10	9	8	173
	60 ÉVNÉL IDŐSEBB	2	1	3	8	—	2	1	9	26
ÖSSZESEN:		133	416	673	604	515	308	73	58	2 780
TÖBBSZÖRÖS VISSZAESŐ	14-18 ÉVIG	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	19-24 ÉVIG	16	70	115	80	108	83	8	—	480
	25-29 ÉVIG	42	109	204	261	290	161	33	4	1 104
	30-39 ÉVIG	77	201	349	393	433	291	70	18	1 832
	40-49 ÉVIG	39	96	124	148	156	112	33	19	727
	50-59 ÉVIG	10	24	47	29	74	23	17	9	233
	60 ÉVNÉL IDŐSEBB	1	1	7	5	3	4	5	—	26
ÖSSZESEN:		185	501	846	916	1 064	675	166	50	4 403
MINDÖSSZESEN		392	1 255	2 357	2 059	1 991	1 376	478	172	10 080

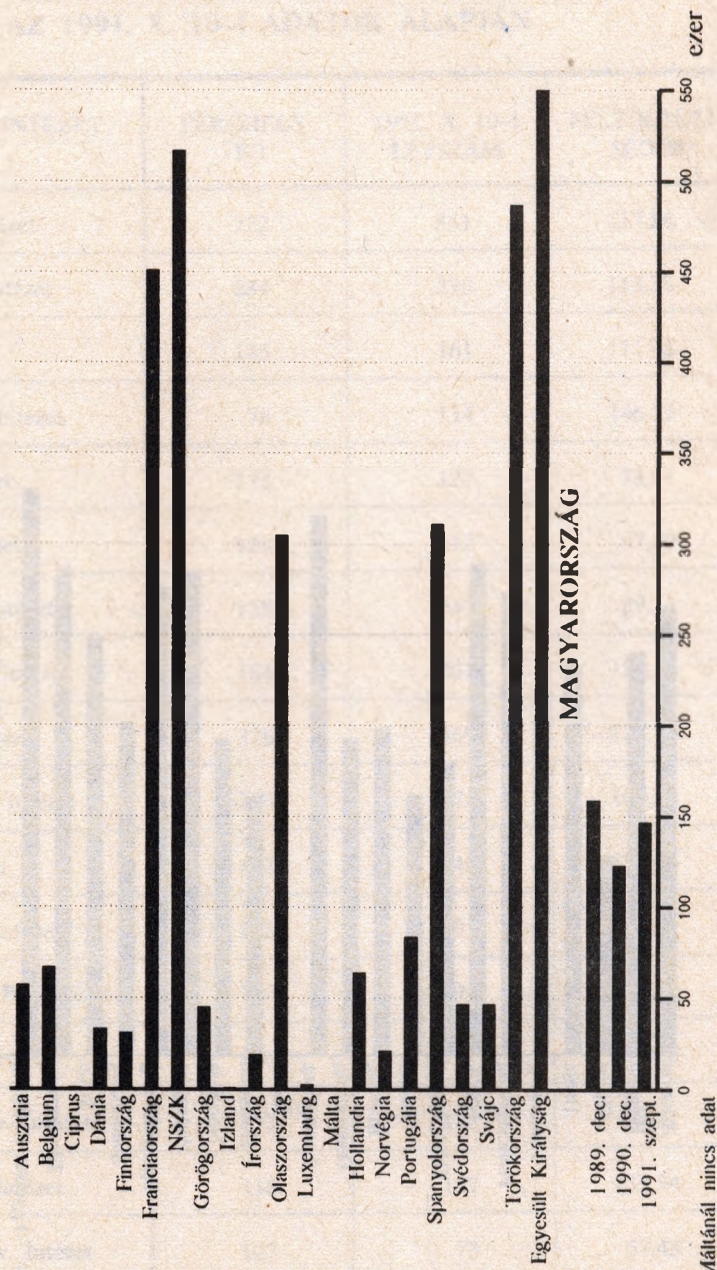
**BÖRTÖNNÉPESSÉG AZ EURÓPA TANÁCS
TAGÁLLAMAIBAN ÉS MAGYARORSZÁGON
AZ 1989. SZEPTEMBERI ADATOK ALAPJÁN**

ORSZÁG	TELJES BÖRTÖN- NÉPESSÉG	100 EZER LAKOSRA JUTÓ FOGVA- TARTOTT
Ausztria	5 771	76,0
Belgium	6 761	68,5
Ciprus	191	34,1
Dánia	3 378	66,0
Finnország	3 103	62,3
Franciaország	45 102	78,5
NSZK	51 729	83,8
Görögország	4 564	50,0
Izland	113	44,6
Írország	1 980	56,0
Olaszország	30 594	54,0
Luxemburg	345	92,0
Málta	—	—
Hollandia	6 461	44,6
Norvégia	2 171	54,0
Portugália	8 458	82,0
Spanyolország	31 137	80,0
Svédország	4 796	57,0
Svájc	4 714	71,4
Törökország	48 413	83,5
Egyesült Királyság	55 047	96,5

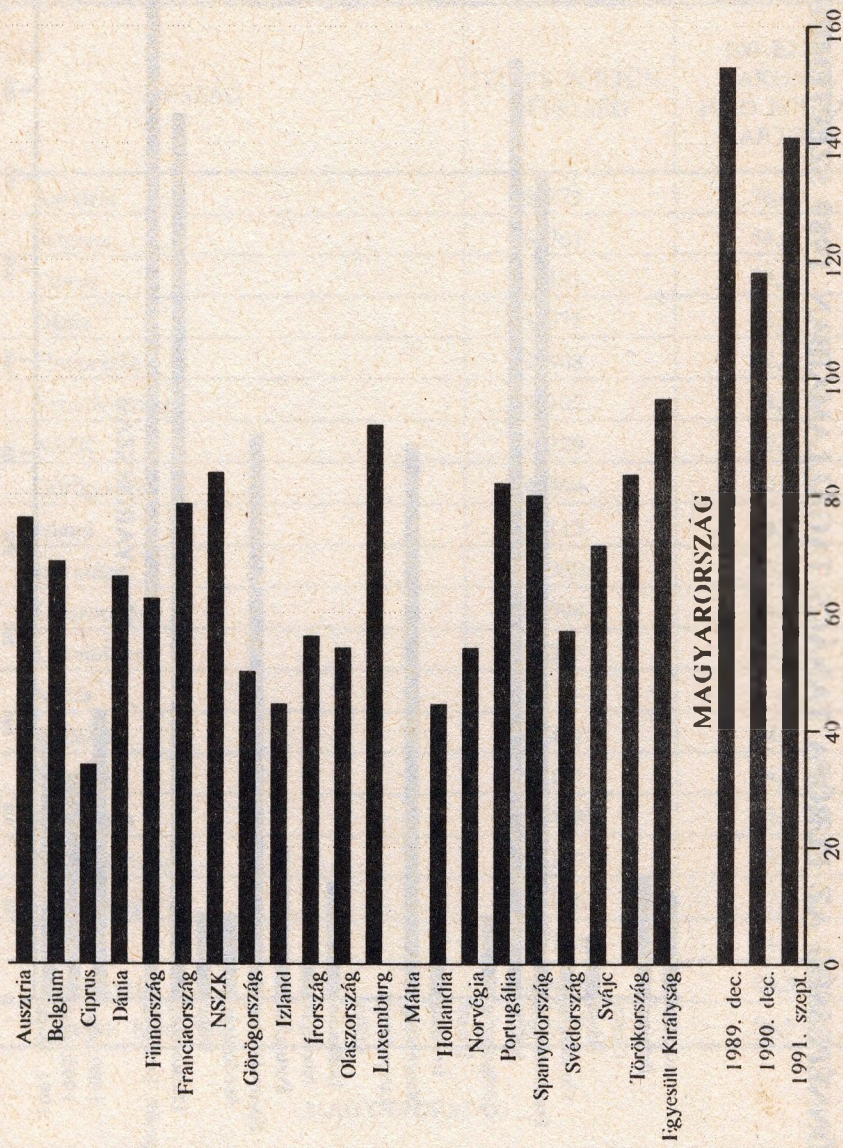
MAGYARORSZÁG

1989. december	15 928	153,0
1990. december	12 319	118,0
1991. december	14 700	141,0

BŐRTÖNNÉPESSÉG AZ EURÓPA TANÁCS TAGÁLLAMAIBAN 1989 SZEPTEMBERÉBEN

100 000 LAKOSRA JUTÓ FOGVATARTOTT-LÉTSZÁM 1989-BEN AZ EURÓPA TANÁCS TAGÁLLAMAIBAN

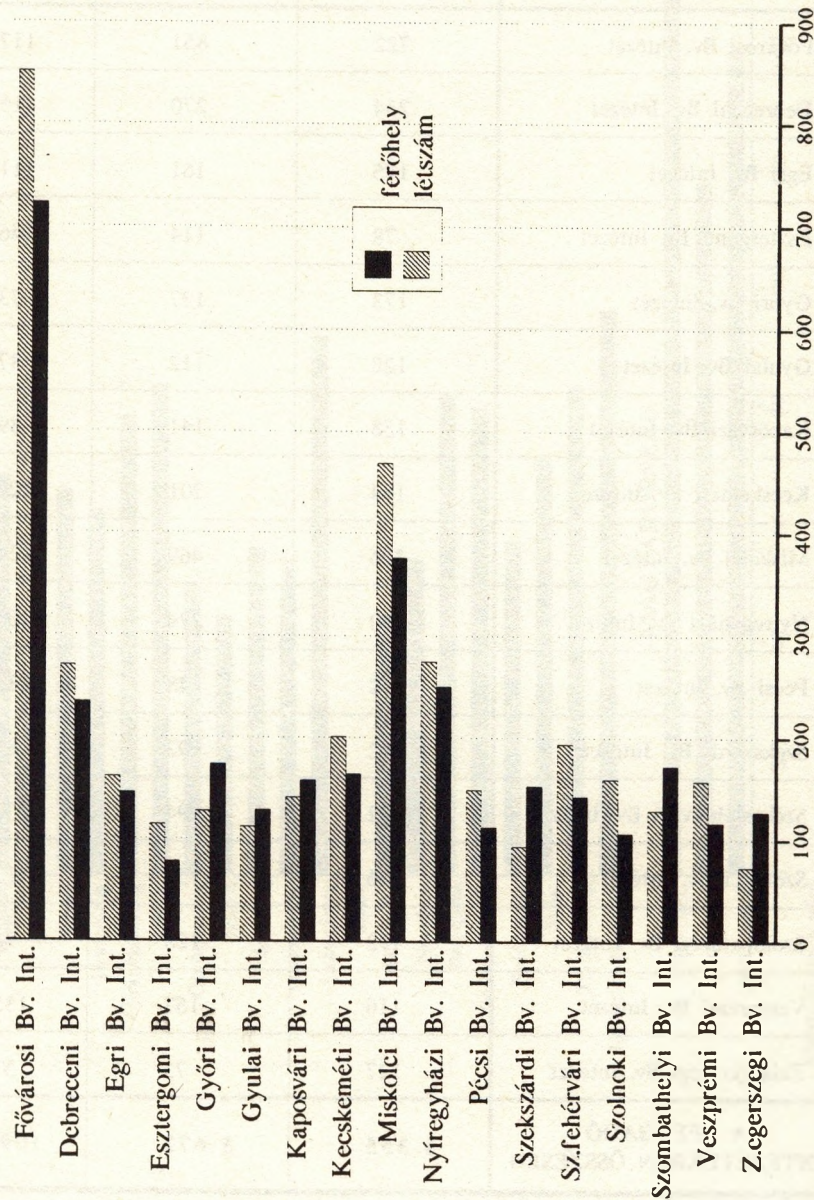

Máltánál nincs adat

**AZ INTÉZETEK FELTÖLTÖTTSÉGE
AZ 1991. X. 10-I ADATOK ALAPJÁN**

A BEFOGADÓ INTÉZET NEVE	FÉRŐHELY FŐ	1991. X. 10-I LÉTSZÁM	FELTÖLTÖTT- SÉG %
Fővárosi Bv. Intézet	722	851	117,86
Debreceni Bv. Intézet	234	270	115,38
Egri Bv. Intézet	145	161	111,03
Esztergomi Bv. Intézet	78	114	146,15
Győri Bv. Intézet	173	127	73,41
Gyulai Bv. Intézet	128	112	87,50
Kaposvári Bv. Intézet	158	141	89,24
Kecskeméti Bv. Intézet	164	201	122,56
Miskolci Bv. Intézet	376	469	124,73
Nyíregyházi Bv. Intézet	250	274	109,60
Pécsi Bv. Intézet	112	148	132,14
Szekszárdi Bv. Intézet	152	93	61,18
Székesfehérvári Bv. Intézet	142	194	136,61
Szolnoki Bv. Intézet	106	159	150,0
Szombathelyi Bv. Intézet	172	128	74,41
Veszprémi Bv. Intézet	116	157	135,34
Zalaegerszegi Bv. Intézet	127	73	57,48
A BEFOGADÓ INTÉZETEKBE ÖSSZESEN	3 355	3 672	109,44

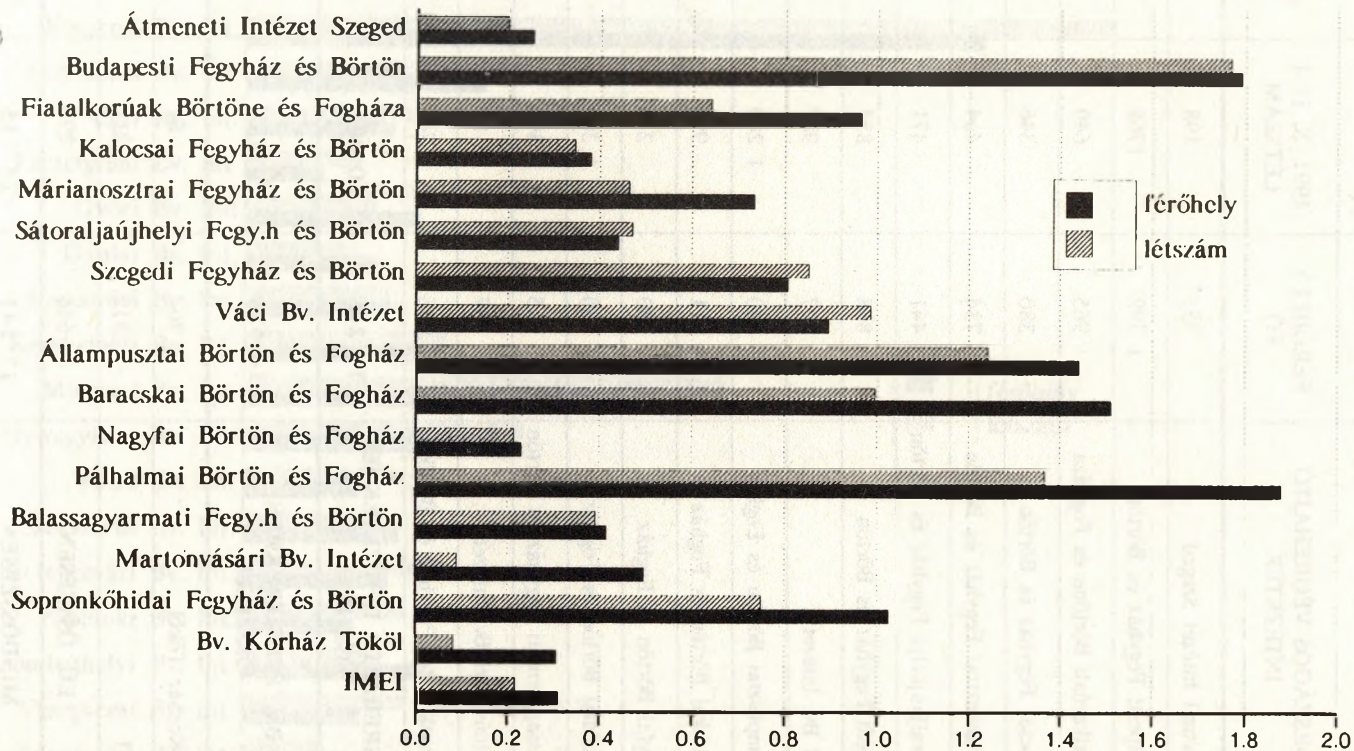
A BEFOGADÓ INTÉZETEK FELTÖLTÖTTTSÉGE AZ 1991. 10. 10-I ADATOK ALAPJÁN

**AZ INTÉZETEK FELTÖLTÖTTSÉGE
AZ 1991. X. 10-I ADATOK ALAPJÁN**

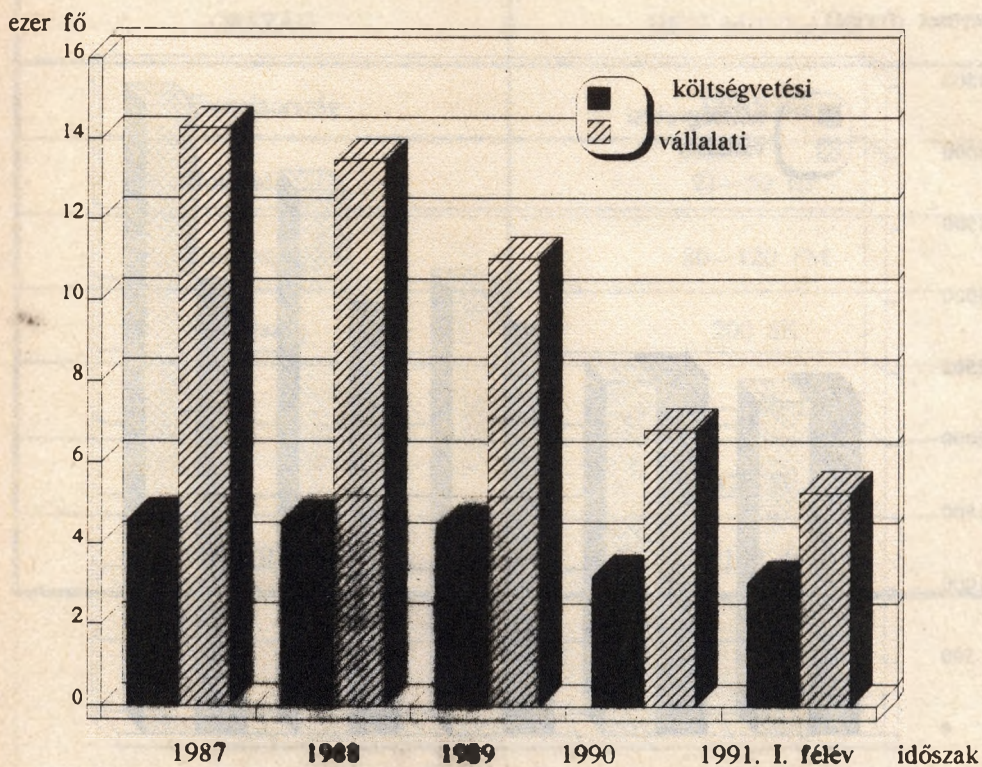
ORSZÁGOS VÉGREHAJTÓ INTÉZETEK	FÉRŐHELY FŐ	1991. X. 10-I LÉTSZÁM	FELTÖL- TÖTTSEÉG %
Átmeneti Intézet Szeged	252	198	78,97
Budapesti Fegyház és Börtön	1 792	1768	98,66
Fiatalkorúak Börtöne és Fogháza	965	640	66,32
Kalocsai Fegyház és Börtön	380	346	91,05
Márianosztrai Fegyház és Börtön	734	464	63,21
Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön	441	471	106,80
Szegedi Fegyház és Börtön	808	854	105,69
Váci Bv. Intézet	897	987	110,03
Államuzsztat Börtön és Fogház	1 440	1 240	86,11
Baracscai Börtön és Fogház	1 511	996	65,91
Nagyfai Börtön és Fogház	230	214	93,04
Pálhalmi Börtön és Fogház	1 880	1 367	72,67
Balassagyarmati Fegyház és Börtön	415	392	94,45
Martonvásári Bv. Intézet	497	89	17,90
Sopronkőhidai Fegyház és Börtön	1 026	749	73,00
VÉGREHAJTÓ INTÉZETEKBE ÖSSZESEN	13 268	10 775	81,21
BV. INTÉZETEKBE ÖSSZESEN	16 623	14 447	86,90
Bv. Kórház Tököl	307	81	26,38
IMEI	311	217	69,77
EÜ. ÖSSZESEN	618	298	48,22
MINDÖSSZESEN	17 241	14 745	85,52

A VÉGREHAJTÓ INTÉZETEK FELTÖLTÖTTTSÉGE AZ 1991. 10 10-I ADATOK ALAPJÁN

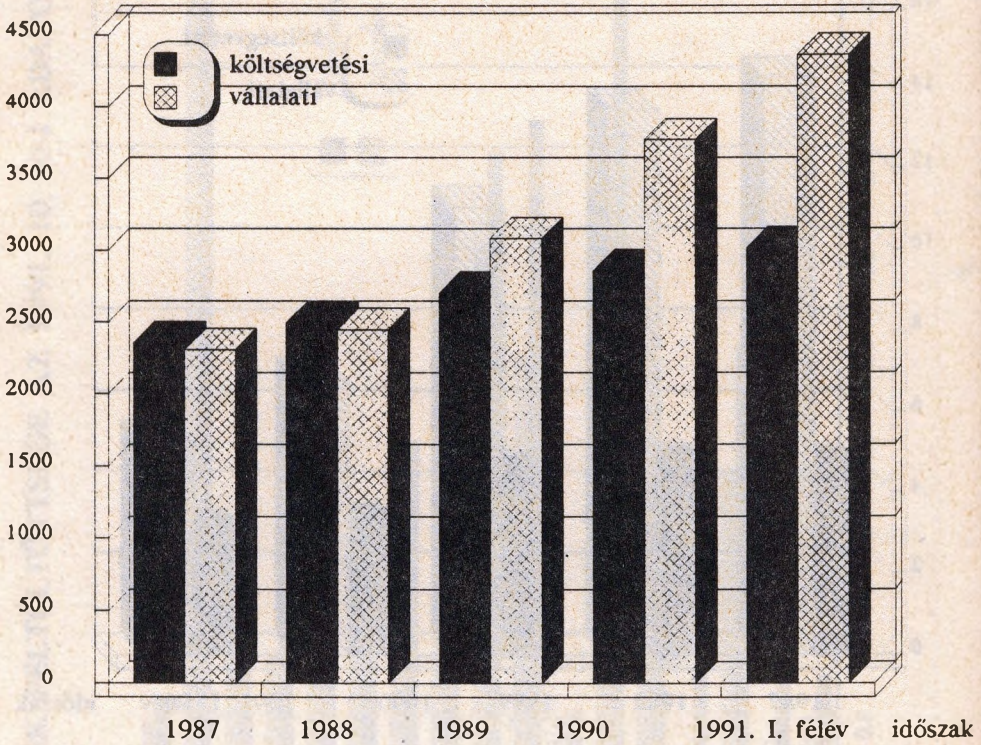

A FOGLALKOZTATOTTAK SZÁMA

A FOGLALKOZTATOTTAK BRUTTÓ ÁTLAGKERESETE

kereset (forint)

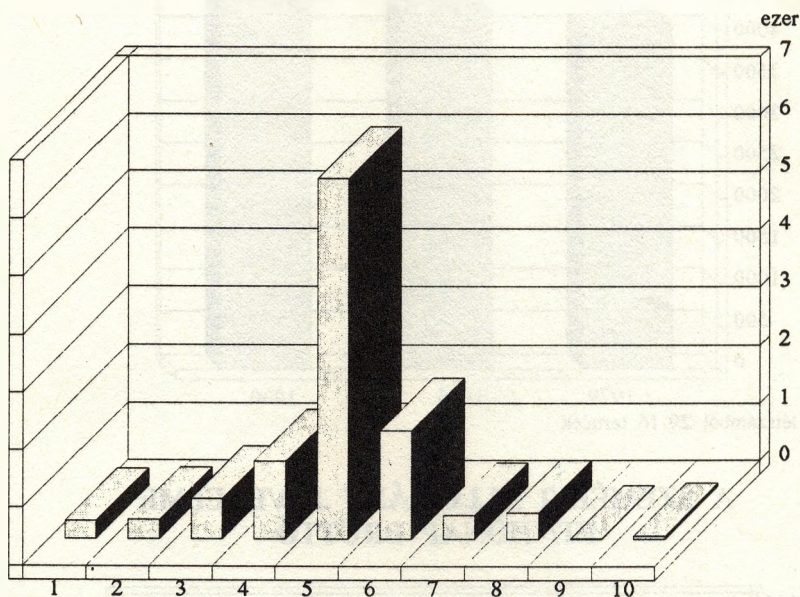
A MUNKAVÉGZÉS DÍJAZÁSA NÉHÁNY ORSZÁGBAN

ORSZÁG	HETI MUNKADÍJ
Franciaország	130 frank
Hollandia	21—50 HF
Finnország	80—120 FM
Svédország	200 SK
Dánia	180—360 DK
Svájc	120 SF
USA (Illinois)	12—120 dollár

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI VÁLLALATOK KÖLTSÉGVETÉSI BEFIZETÉSEI

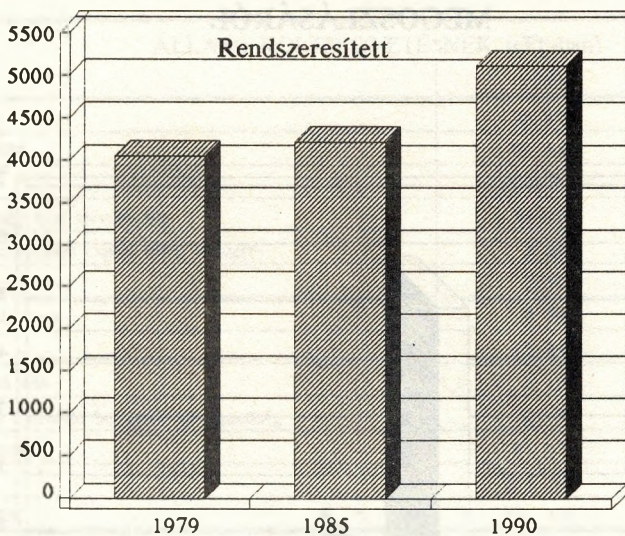
ÁLLAMI KÖLTSÉGVETÉSNEK (eFt-ban)		
	1989	1990
VÁNYA	26 890	9 891
SZJA	91 448	119 615
ÁFA	300 304	216 692
Vámhatóság által kivett áfa	21 456	29 543
Rubel elszámolású export utáni befizetés	3 313	2 494
Földadó	7 510	—
Fogyasztási adó	2 795	83
Vám	13 848	17 805
Kiegészítő adó	2 166	—
Egyéb és különféle befizetési kötelezettség	2 140	4 116
Nyugdíjjárulék	51 272	59 893
TBJ	203 390	257 716
ÖSSZESEN	726 532	717 848
BV. KÖZPONTI ALAPOKBA		
IM BV KÖZPONTI VAGYONALAPBA		
Fejlesztésre	29 635	99 260
Anyagi ösztönzésre	19 452	
Fogvatartott jóléti, kulturális — 100 Ft/fő	1 314	1 132
— étkezési hozzájárulás	20 019	12 542
VAGYONALAPBA ÖSSZESEN	70 420	112 934
IM BV TESTÜLETI HOZZÁJÁRULÁS ALAPBA		
Testületi hozzájárulás	143 469	105 279
Rezsimterítés	72 781	—
TH ALAPBA ÖSSZESEN	183 250	105 279
A KÉT ALAPBA ÖSSZESEN	286 670	218 213
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETEKNEK		
Állásidő után átutalt	1 952	1 755
Fizetett szabadság után átutalt	9 063	7 014
Fizetett ünnep után átutalt	6 633	7 378
Általános munkabér-pótlék	39 972	22 374
Tartási költség	159 530	99 865
Szabadidő-megváltás	189	774
Vállalati áll.-ba tartozó, de az int.-nél dolgozók keresete	32 750	38 238
Munkaruha	269	—
Teremórség	3 600	—
ÖSSZESEN	253 958	177 398
MINDÖSSZESEN	1 267 160	1 113 459

KIMUTATÁS AZ ELÍTÉLTEK ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MEGOSZLÁSÁRÓL

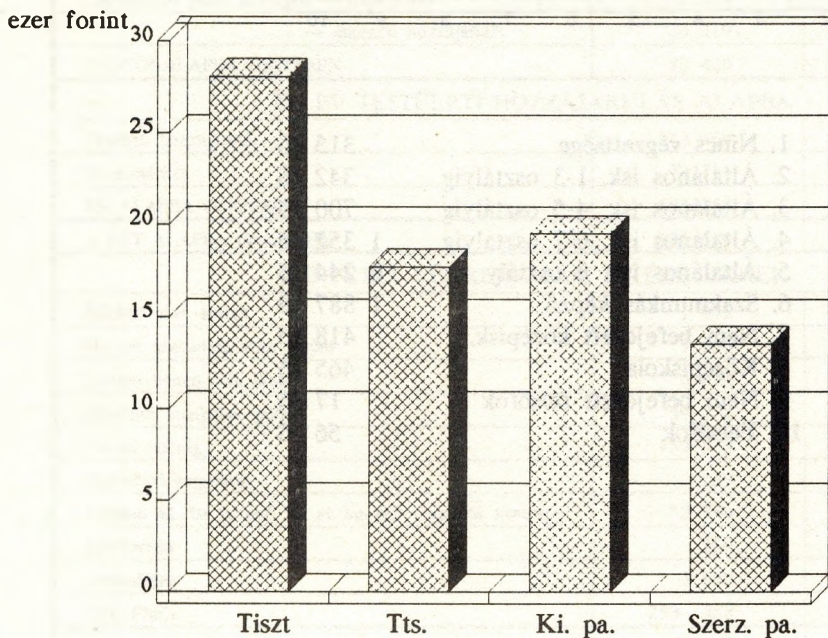
1. Nincs végzettsége	315 fő
2. Általános isk. 1-3 osztályig	342 fő
3. Általános isk. 4-5 osztályig	700 fő
4. Általános isk. 6-7 osztályig	1 352 fő
5. Általános isk. 8 osztály	6 244 fő
6. Szakmunkás képző	1 887 fő
7. Nem befejezett középisk.	418 fő
8. Középiskola	465 fő
9. Nem befejezett felsőfok	17 fő
10. Felsőfok	56 fő

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY LÉTSZÁMA

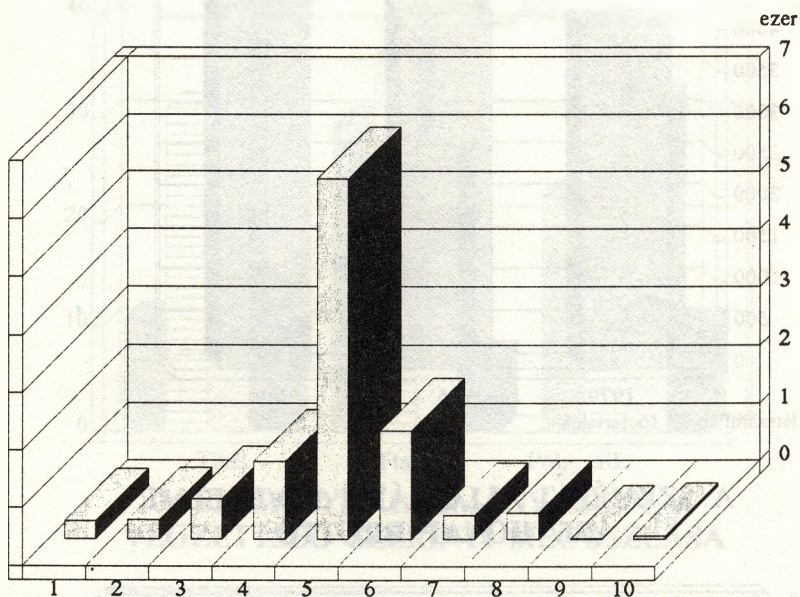

Az 1990. évi létszámból 29 fő tartalék

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY JÖVEDELME FT/ HÓNAP BRUTTÓ

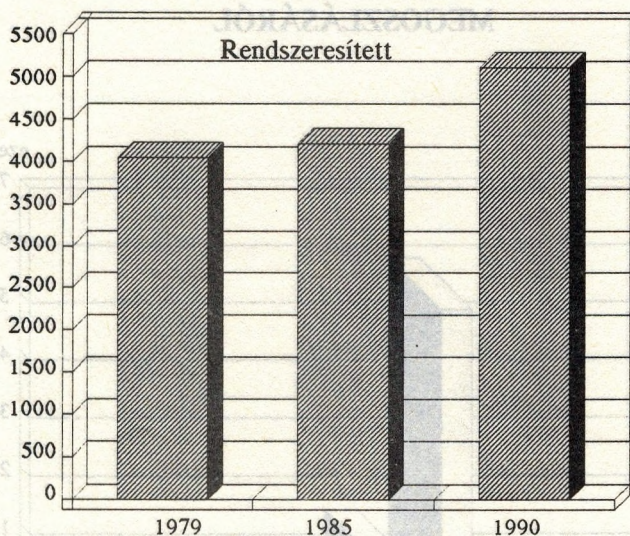

KIMUTATÁS AZ ELÍTÉLTEK ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MEGOSZLÁSÁRÓL

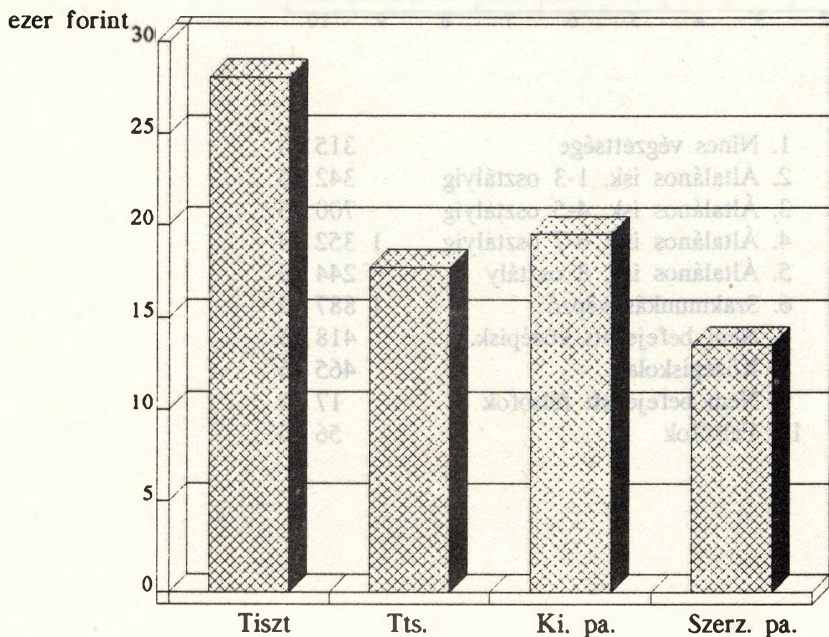
1. Nincs végzettsége	315 fő
2. Általános isk. 1-3 osztályig	342 fő
3. Általános isk. 4-5 osztályig	700 fő
4. Általános isk. 6-7 osztályig	1 352 fő
5. Általános isk. 8 osztály	6 244 fő
6. Szakmunkás képző	1 887 fő
7. Nem befejezett középisk.	418 fő
8. Középiskola	465 fő
9. Nem befejezett felsőfok	17 fő
10. Felsőfok	56 fő

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY LÉTSZÁMA

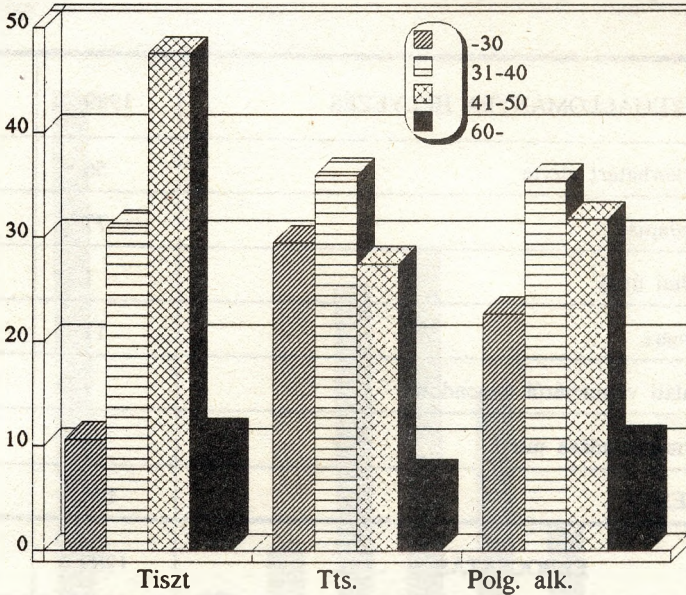
Az 1990. évi létszámból 29 fő tartalék

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY JÖVEDELME FT/ HÓNAP BRUTTÓ

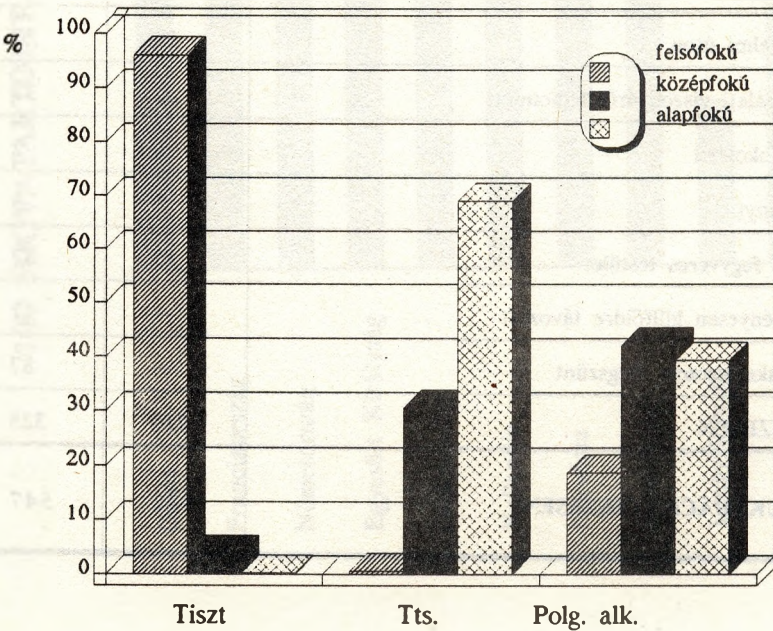

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ÉLETKOR SZERINTI MEGOSZLÁSA

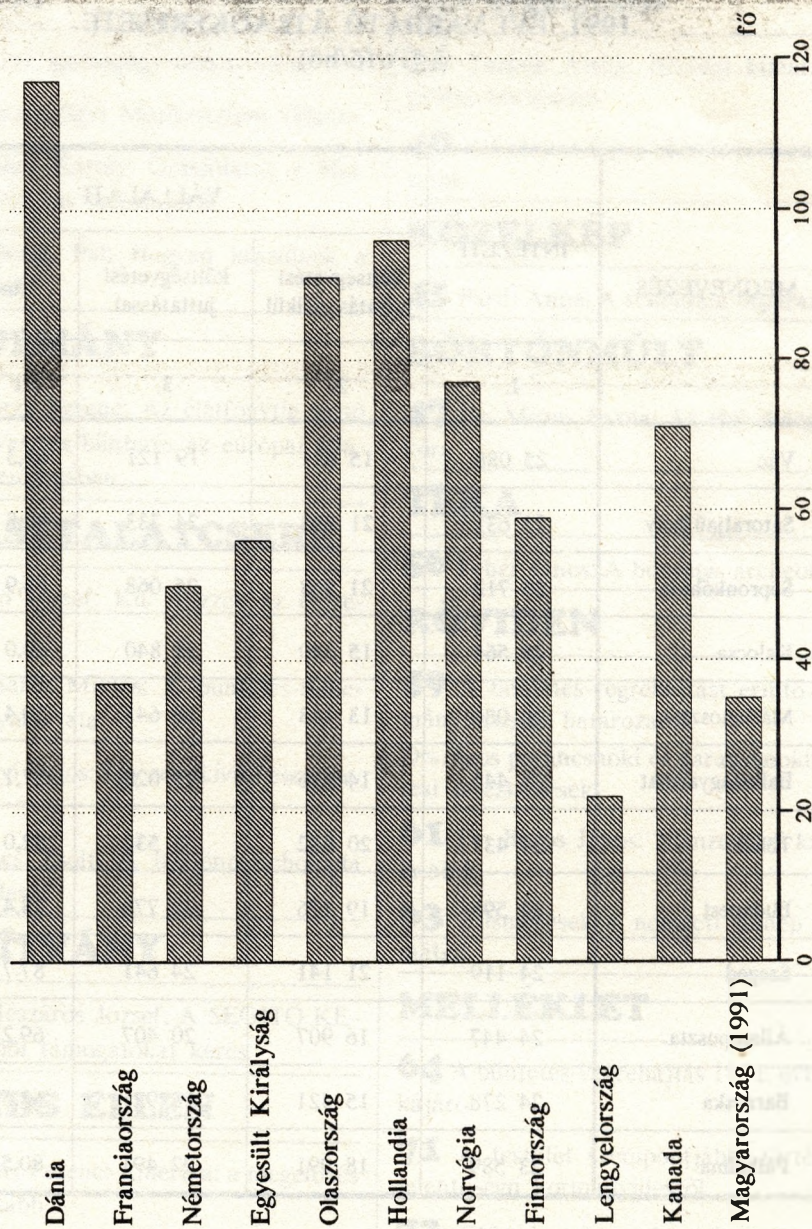
A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MEGOSZLÁSA

A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY FLUKTUÁCIÓJA

NYUGÁLLOMÁNYBA HELYEZÉS	1989	1990
Felső korhatárt elérte	56	49
FÜV alapján	77	127
Fegyelmi úton	1	3
Kérelmére	11	28
Szolgálati viszonyáról lemondott	7	2
Eskü megtagadása miatt	—	13
ÖSSZESEN	152	222
ELBOCSÁTÁS	1989	1990
Próbaszolgálatból	32	64
Kérelmére	111	74
Fegyelmi úton	18	20
Szolgálati viszonyáról lemondott	23	37
Eü. okokból	2	2
Elhunyt	7	3
Más fegyveres testület	17	37
Önkényesen külföldre távozott	—	1
Munkaviszonya megszűnt	—	87
ÖSSZESEN	210	325
FLUKTUÁCIÓ ÖSSZESEN	362	547

100 FOGVARTOTTRA JUTÓ SZEMÉLYZET (1986)

**A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSNÁL DOLGOZÓ
SZABAD MUNKAVÁLLALÓK
1991. ÉVI VÁRHATÓ ÁTLAGKERESETE
(Ft/fő/hó)**

MEGNEVEZÉS	INTÉZETI	VÁLLALATI			
		költségvetési juttatás nélkül	költségvetési juttatással	index %	
	1.	2.	3.	2/1	3/1
Vác	25 088	15 621	19 121	62,3	76,2
Sátoraljaújhely	25 631	21 233	24 733	82,8	96,5
Sopronkőhida	25 712	21 568	25 068	83,9	97,5
Kalocsa	25 564	15 340	18 840	60,0	73,7
Márianosztra	26 086	13 143	16 643	50,4	63,8
Balassagyarmat	25 445	14 526	18 026	57,1	70,8
Tököl	24 437	20 032	23 532	82,0	96,3
Budapest	24 598	19 276	22 776	78,4	92,6
Szeged	24 119	21 141	24 641	87,7	102,2
Állampuszta	24 447	16 907	20 407	69,2	83,5
Baracska	24 278	15 421	18 921	63,5	77,9
Pálhalma	23 589	18 991	22 491	80,5	95,3

TARTALOM

FÓRUM

- 1** Levél az igazságügy-miniszterhez
- 2** Az Igazságügyi Minisztérium válasza
- 3** Dr. Bárd Károly: Gondolatok a büntetés-végrehajtás reformjáról
- 6** Dr. Sereg Pál: Hogyan készülnek a jogszabályok?

TANULMÁNY

- 8** Dr. Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés az európai államok büntetőjogában

TAPASZTALATCSERE

- 15** Csapó József: Kik őrizzék az előzetest?
- 16** Dr. Sárdi Miklós: A büntetés-felbeszakítás gyakorlata
- 19** Surányi Lajos: Egy rendkívüli esemény tanulságai
- 24** Kovács Zsolt: A börtönpszichológia etikai kérdései

ALAPÍTVÁNY

- 28** Dr. Mészáros József: A SEGÍTŐ KEZEK további támogatókat keres

AZ AIDS ELLEN

- 30** Dr. Tari Ferenc: Amerika: a megelőzés a legfontosabb
- 34** Viola Anna: Magyarország: modellkísérleti program három hazai intézetben

ÚJ UTAKON

- 36** Turbók Attila: Hétvégi kimaradás a gyulai börtönben
- 40** Ács Jenő: Újra Márianosztrán a pálosok

KÖZELKÉP

- 43** Pardi Anna: A sokoldalú őrparancsnok

BÖRTÖNMÚLT

- 47** Dr. Mezey Barna: Az első dologházak kora

TÉKA

- 56** Fehér János: A büntetés archeológiája

RÖVIDEN

- 59** A büntetés-végrehajtást érintő alkotmánybíróági határozatok
Országos parancsnoki és parancsnokhelyettesi intézkedések
- 61** Dr. Boros János: Nemzetközi kapcsolataink
- 63** Elismerések a nemzeti ünnep alkalmából

MELLÉKLET

- 64** A büntetés-végrehajtás 1991. évi munkájáról
- 71** A testület szempontjából történelmi jelentőségű kormányülésről
- 72** Előterjesztés a kormány részére a büntetés-végrehajtás helyzetéről

Táblázatok

JÚNIUSI SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

Európai és hazai áttekintés a fiatalok büntetés-végrehajtásáról, köztük a németországi helyzetről

„... Az intézet nyitott részlegében elhelyezett fiatalok lehetőséget kapnak arra, hogy naponta 17 órától éjfélig eltávozzanak a városba. Az itt élő fiatalok kulccsal rendelkeznek és a saját ruhájukat viselhetik...”

Lehetséges-e demokrácia a börtönökben?

Parancsnokok, gyakorlati szakemberek vitája bánásmód és biztonság összefüggéseiről

„... Előfordul, hogy a személyi állománnyal szemben nyíltan ellenségesek, utasításukat nem teljesítik, trágár szavakkal illetik őket. Ezek az elítéltek elfelejtik, hogy börtönbe kerülésüket nem a smasszernak köszönhetik...”

Milyen független szervezetek működnek Hollandiában?

„... Aligha van még egy ország a világon, ahol egyáltalán nincs állami intézményrendszer, hanem a teljes pártfogói és utógondozói szolgálat önkéntes és független magánszervezetek formájában működik...”